

# Det konsosierte demokratiet i Nederland og Østerrike

*En analyse av de demokratiske endringene  
fra 60-tallet til i dag*

Magnus Strand Hauge



Masteroppgave ved Institutt for Statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

18. mai 2011



# **Det konsosierte demokratiet i Nederland og Østerrike**

**En analyse av de demokratiske endringene fra 60-tallet til i dag**

© Magnus Strand Hauge

2011

Det konsosierte demokratiet i Nederland og Østerrike. En analyse av de demokratiske endringene fra 60-tallet til i dag

Magnus Strand Hauge

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

# Forord

Jeg vil først og fremst takke min veileder Oddbjørn Knutsen for mange lange og gode veiledningstimer, grundige tilbakemeldinger og ellers uvurderlig hjelp med masteroppgaven. Hans ideer og kunnskap gjorde prosessen mye enklere. Jeg vil ellers takke mine foreldre og først og fremst min mor, som tok seg tid til å lese igjennom oppgaven siste helg før innlevering. Tilslutt vil jeg takke alle mine medstudenter samt ansatte ved instituttet, som har bidratt til å gjøre disse to årene minneverdige. Ingen nevnt, ingen glemt.

Feil og mangler i oppgaven tar jeg det fulle og hele ansvaret for.

Magnus Strand Hauge

18. mai 2011

Antall ord i selve oppgaven: 41 857

Antall ord totalt: 44 692



# Forkortelser

## Nederland

### Partier

PvdA - *Partij van de Arbeid* – Arbeiderpartiet

KVP - *Katholieke Volkspartij* – Det Katolske folkepartiet

CHU - *Christelijk-Historische Unie* – Kristenhistorisk union, protestantisk parti

ARP - *Anti-Revolutionaire Partij* – Det antirevolusjonære partiet, protestantisk parti

VVD - *Volkspartij voor Vrijheid en Democratie* – Folkepartiet for frihet og demokrati, liberalt parti

CDA - *Christen-Democratisch Appèl* – Kristendemokratisk appell, sammenslåing av KVP, CHU og ARP

D66 - *Democraten 66* – Demokrati 66, progressivt liberalt parti

DS70 - *Democratisch Socialisten '70* – Sosialdemokratene '70

LPF - *Lijst Pim Fortuyn* – Pim Fortuyns liste, innvandringskritisk parti

PVV - *Partij voor de Vrijheid* – Partiet for frihet, innvandringskritisk parti

GL – *GroenLinks* – Grønne venstre

SGP - *Staatkundig Gereformeerde Partij* – Det reformerte politiske partiet, protestantisk parti

CU – *ChristenUnie* – Den kristne unionen

PPR - *Politieke Partij Radikalen* – De radikales politiske parti, kristent grønt venstreparti

### Korporative organisasjoner

STAR – *Stichting van de Arbeid* – Stiftelsen for arbeid

SER – *Sociaal-Economische Raad* – Det sosiale og økonomiske rådet

PBO - *Publiekrechtelijke Bedrijfsorganisatie* – Sektororganisasjoner dannet under statlig lov

NVV - *Nederlands Verbond van Vakverenigingen* – Sosialdemokratisk hovedsammenslutning

NKV - *Nederlands Katholiek Vakverbond* – Katolsk hovedsammenslutning

CNV - *Christelijk Nationaal Vakverbond* – Protestantisk hovedsammenslutning

NVC – Den Nederlandske handelsorganisasjonen

FNV - *Federatie Nederlandse Vakbeweging* – Føderasjonen for den nederlandske arbeiderbevegelsen, sammenslåing av NVV, NKV og CNV

VNO - *Verbond van Nederlandse Ondernemingen* – Liberal arbeidsgiverforening

NCW - *Nederlands Christelijk Werkgeversverbond* – Kristeligdemokratisk arbeidsgiverforening

VNO-NCW - *Vereniging VNO-NCW* – Nederlands største arbeidsgiverforening, sammenslåing av VNO og NCW

### **Kringkastingsorganisasjoner**

KRO - *Katholieke Radio Omroep* – Katolsk radiokringkasting

NCRV - *Nederlandse Christelijke Radio Vereniging* – Nederlandsk kristelig radioorganisasjon

VARA - *Omroepvereniging VARA* – Sosialdemokratisk kringkastingsorganisasjon

AVRO - *Algemene Vereniging Radio Omroep* – Generell radiokringkastingsorganisasjon, liberal

TROS - *Televisie Radio Omroep Stichting* – Kringkastingsorganisasjon som ikke er tilknyttet noen subkultur

## **Østerrike**

### **Partier**

ÖVP - *Österreichische Volkspartei* – Østerriksk folkeparti, kristendemokratisk og konservativt parti

SPÖ - *Sozialdemokratische Partei Österreichs* – Østerrikes sosialdemokratiske parti

KPÖ - *Kommunistische Partei Österreichs* – Østerrikes kommunistparti

FPÖ - *Freiheitliche Partei Österreichs* – Østerrikes frihetsparti, nasjonalliberalt parti

BZÖ - *Bündnis Zukunft Österreich* – Alliansen for Østerrikes framtid, liberalkonservativt og innvandringskritisk parti

DG - *Die Grünen* – De Grønne



### **Tilknyttede organisasjoner, ÖVP**

ÖAAB - *Österreichische Arbeitnehmerinnen- und Arbeitnehmerbund* – Østerrikske arbeidere og arbeiderforbund

ÖWB - *Österreichischer Wirtschaftsband* – Den østerrikske økonomiske allianse

ÖBB - *Österreichische Bauernbund* – Føderasjonen for Østerrikes bønder

### **De sosiale partnerne**

WKÖ - *Wirtschaftskammer Österreich* – Det føderale kammeret

ÖGB – *Österreichischer Gewerkschaftsbund* – Østerrikes fagforeningsforbund

AK – *Arbeiterkammer* – Arbeidernes kammer

LKÖ – *Landwirtschaftskammern* - Landbrukskammeret

IV – *Industriellenvereinigung* - Østerrikes industriforbund



# Innholdsfortegnelse

<b>1</b>	<b>Innledning</b> .....	1
1.1	Tema .....	1
1.2	Formål og problemstilling .....	2
1.3	Maktdelingsteorier .....	3
1.4	Oppbygning av oppgaven .....	4
<b>2</b>	<b>Teori</b> .....	4
2.1	Innledning .....	5
2.2	Demokratitypologier .....	6
2.2.1	Almonds typologi .....	6
2.2.2	Sartoris typologi .....	7
2.2.3	Lijpharts typologi .....	9
2.3	Politisk kultur og stabilitet .....	11
2.3.1	Lorwins segmenterte pluralisme .....	12
2.4	Eliteatferd og konsosiert demokrati .....	14
2.4.1	Storkoalisjoner .....	15
2.4.2	Gjensidig veto .....	17
2.4.3	Proporsjonalitet .....	17
2.4.4	Subkulturell autonomi .....	19
2.5	Konsosiert demokrati og konsensusdemokrati .....	19
2.6	Fra problemstilling til hypoteser .....	22
<b>3</b>	<b>Metode</b> .....	25
3.1	Innledning .....	25
3.2	Formål og design .....	25
3.2.1	Empirisk opprydning .....	25
3.2.2	Hypotesetesting ved bruk av casestudier .....	26
3.2.3	Teoriutvikling ved hjelp av sammenlikning .....	26
3.3	Metodiske problemer .....	27
3.4	Operasjonaliseringer .....	30
3.4.1	Politisk kultur – hypotese 1 .....	30
3.4.2	Eliteatferd – hypotese 2 .....	33
<b>4</b>	<b>Nederland</b> .....	41

4.1	Innledning.....	41
4.2	Utviklingen av det konsosierte demokratiet i Nederland .....	42
4.2.1	Politisk kultur .....	42
4.2.2	Eliteatferd .....	44
4.3	Det konsosierte demokratiet fra 1945 til 1967 .....	45
4.3.1	Politisk kultur .....	45
4.3.2	Eliteatferd .....	47
4.4	Endringer - 1967 til i dag.....	53
4.4.1	Politisk kultur .....	53
4.4.2	Eliteatferd .....	63
4.5	Hypotesene og oppsummering .....	74
<b>5</b>	<b>Østerrike .....</b>	<b>77</b>
5.1	Innledning.....	77
5.2	Utviklingen av det konsosierte demokratiet i Østerrike .....	78
5.2.1	Politisk kultur .....	78
5.2.2	Eliteatferd .....	79
5.3	Det konsosierte demokratiet fra 1945 til 1966 .....	79
5.3.1	Politisk kultur .....	79
5.3.2	Eliteatferd .....	80
5.4	Endringer – 1966 til i dag.....	87
5.4.1	Politisk kultur .....	87
5.4.2	Eliteatferd .....	91
5.5	Hypotesene og oppsummering .....	101
<b>6</b>	<b>Sammenlikning og konklusjon.....</b>	<b>107</b>
6.1	Innledning.....	107
6.2	Den historiske konteksten.....	108
6.3	Endringer i politisk kultur.....	109
6.4	Endringer i eliteatferden .....	110
6.4.1	Storkoalisjoner .....	110
6.4.2	Proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto.....	111
6.5	Hva slags demokrati?.....	117
6.6	Konklusjon.....	119
<b>7</b>	<b>Litteraturliste.....</b>	<b>121</b>

# Figur- og tabelliste

<b>Figur 2.1.</b> Lijpharts demokratitypologi. ....	11
<b>Figur 3.1.</b> Kausalmodell, hypotesesett 2 .....	33
<b>Tabell 4.1</b> Subkulturene i Nederland. 1956 og 1968.....	46
<b>Tabell 4.2</b> Partiloyalitet i Nederland. 1956 og 1968. ....	46
<b>Tabell 4.3</b> Regjeringer i Nederland. 1945-2010 .....	48
<b>Figur 4.1</b> Utviklingen av de ulike nederlandske subkulturene. 1956-2006.....	54
<b>Figur 4.2</b> Stemmegivning og subkulturell lojalitet. De kristne subkulturene og de religiøse partiene. ....	55
<b>Figur 4.3</b> Stemmegivning og subkulturell lojalitet. Den sosialistiske subkulturen og PvdA..	56
<b>Tabell 4.4</b> Logistiske regresjonsanalyser.....	58
<b>Figur 4.5</b> Endring i oddsratio for de religiøse partiene. ....	60
Tallene er hentet fra de logistiske regresjonsanalysene i tabell 4.4. ....	60
<b>Figur 4.6</b> Endring i oddsratio over tid for PvdA. ....	61
<b>Figur 4.7</b> Endring i oddsratio over tid for PvdA. ....	62
<b>Figur 4.8</b> Forklaringsvariablenes Pseudo $r^2$ . 1971-2006 .....	63
<b>Figur 4.9</b> De nederlandske regjeringenes parlamentariske støtte.....	65
<b>Tabell 5.1</b> Regjeringer i Østerrike (1945-1966) .....	82
<b>Tabell 5.2</b> Fordelingen av ministerposter. 1947-1966.....	86
<b>Tabell 5.4</b> Andelen arbeidere i Østerrike (1951-2010).....	88
<b>Tabell 5.5</b> Andelen kirkegjengere blant ÖVP-velgere (1955-2007) .....	88
<b>Figur 5.1</b> Utviklingen av medlemskapet i ÖVP. ....	89
<b>Figur 5.2</b> Medlemstall SPÖ (1945-2008). ....	90
<b>Tabell 5.3</b> Partiidentifikasjon i Østerrike (1954-1990) .....	90
<b>Figur 5.3</b> De østerrikske regjeringers støtte i parlamentet i perioden 1947-2008.....	92
<b>Tabell 5.6</b> Fordelingen av ministerposter i regjeringskoalisjonene mellom SPÖ og ÖVP, etter 1987.....	100



# 1 Innledning

## 1.1 Tema

Begrepet konsosiert demokrati, i den form det blir forstått i dag, ble introdusert av Arend Lijphart (1968b) på slutten av 1960-tallet. Begrepet ble introdusert for å beskrive den politiske situasjonen i Benelux-landene, samt Sveits og Østerrike. Samfunnene i disse landene er fragmenterte på massenivået. De har dermed det som i litteraturen ofte blir referert til som en heterogen politisk kultur. I de konsosierte landene manifesterer denne heterogene politiske kulturen seg i dannelsen av flere ulike kulturer innenfor landene. Disse subkulturene er adskilte fra hverandre, noe som fører til at den store delen av befolkningen lever livene sine innenfor disse ulike kulturene. De forskjellige subkulturene har imidlertid ulike interesser, og i mange samfunn har en slik heterogen politisk kultur ført til demokratisk ustabilitet. Tidlige demokratiteoretikere (e.g. Almond (1956); Sartori (1966)), observerte dette fenomenet, og skilte mellom land med homogen og heterogen politisk kultur (Almond), eller mellom land med sentripetale og sentrifugale drivkrefter (Sartori). Landene med heterogen politisk kultur eller sentrifugale drivkrefter ble ansett som ustabile.

Typologiene til Almond og Sartori ble imidlertid dannet med utgangspunkt i de store europeiske demokratiene (Storbritannia, Frankrike, Tyskland og Italia), samt USA. De tok derfor i liten grad hensyn til de mindre europeiske demokratiene som de skandinaviske landene, Benelux, Østerrike og Sveits. Det unike med de konsosierte demokratiene var at demokratiet framstod som stabilt, selv om samfunnene var fragmenterte på massenivået. Fordi Almond og Sartori i liten grad diskuterte disse landene, kunne ikke typologiene deres heller forklare den unike posisjonen til de konsosierte demokratiene. I følge Lijphart (1968b) kunne stabiliteten i disse landene forklares med samarbeidet mellom de subkulturelle elitene. Denne eliteatferden hadde blitt oversett i de tidligere typologiene fordi eliteatferden i alle de større demokratiene, var konkurrerende.

I de senere årene har det konsosierte demokratiet fått mindre oppmerksomhet. Lijphart har senere i sin litteratur fokusert på en annen demokratimodell: konsensus- versus majoritetsdemokratiet (Lijphart 1984, Lijphart 1999). Selv om dette blir sett på som en ny modell, er den sterkt knyttet til det konsosierte demokratiet. Lijphart har blant annet sagt at modellen er en operasjonisering av eliteatferden, hvor elitesamarbeidet er knyttet til

konsensusmodellen, mens elitekonkurransen er knyttet til majoritetsmodellen (Lijphart 1989b:141-142). En annen mulig årsak til at Lijphart har skiftet fokus, kan være at det konsosierte demokratiet har blitt hevdet å være på tilbakegang. Dette har blitt tatt opp i flere spesialutgaver av tidsskrifter (West European Politics 1989 (1); West European Politics 1992 (1); Acta Politica 2002 (1-2); Acta Politica 2008 (2-3)), samt i bøker (Luther og Deschouwer 1999a). I oppgaven skal jeg ta for meg denne utviklingen ved å analysere endringene i Nederland og Østerrike. Utgangspunktet for denne analysen vil være Lijpharts (1968b) demokratitypologi.

## 1.2 Formål og problemstilling

Endringene i det konsosierte demokratiet står med andre ord sentralt i oppgaven. I oppgaven vil jeg analysere utviklingen i det konsosierte demokratiet i Nederland og Østerrike<sup>1</sup>. Jeg ønsker derfor å svare på følgende problemstilling:

*Er det riktig at både Nederland og Østerrike har gått vekk fra den konsosierte modellen?*

Denne oppgaven har tre formål som jeg vil introdusere her. Det første av disse er å rydde opp i foreliggende empiri. Som nevnt har det blitt skrevet mye om det konsosierte demokratets tilbakegang. Det er imidlertid få som har strukturert dette etter Lijpharts typologi. Der hvor dette har blitt gjort (e.g Koole og Daalder 2002), har analysen vært veldig snever. I flere av spesialutgavene i tidsskriftene, har man kun tatt tak i deler av Lijpharts modell. For eksempel fokuserte man på det korporative systemet og det konsosierte demokratiet, i Acta Politica 2002, utgave 1-2. I denne oppgaven ønsker jeg å knytte den eksisterende forskningen på tilbakegangen i det konsosierte demokratiet, mer direkte til Lijpharts typologi. Utgangspunktet for analysen vil dermed være Lijpharts (1968b) demokratimodell, den vil i oppgaven benyttes som teoretisk rammeverk. Typologien består av to variabler: politisk kultur og eliteatferd. I oppgaven vil jeg derfor se på endringene i begge. Lijphart (1969; 1977) nevner en del kjennetegn ved elitesamarbeidet i det konsosierte demokratiet. Disse er storkoalisjoner, gjensidig veto, proporsjonalitet og subkulturell autonomi. I oppgaven vil jeg operasjonalisere disse kjennetegnene. Selv om disse kjennetegnene har blitt brukt i tidligere arbeider, har operasjonaliseringene av disse kjennetegnene i liten grad blitt drøftet. En mulig årsak til dette er, som nevnt, at få har strukturert analysene etter disse kjennetegnene.

---

<sup>1</sup> Bakgrunnen for valget av disse landene kommer jeg inn på i kapittel 3.



Dette leder inn til oppgavens andre og viktigste formål. Ut fra problemstillingen vil det bli utledet noen hypoteser. Ved hjelp av casestudier av landene skal disse hypotesene bli testet. Jeg vil i denne delen se på utvikling over tid ved å sammenlikne den konsosierte perioden med perioden etter. I følge teorien (kapittel 2) står den politiske kulturen og eliteatferden i et kausalt forhold til hverandre. Ved å se på utviklingen også innad i perioden etter den konsosierte, vil jeg også kunne avdekke tidsrekkefølgen endringene skjer i. På denne måten kan jeg få oversikt over kausalmekanismene mellom den politiske kulturen og eliteatferden.

Den boka som kanskje har gått lengst i å analysere endringene i det konsosierte demokratiet i landene er *Party Elites in Divided Societies* (1999a), redigert av Luther og Deschouwer. Her analyseres hvert land hver for seg, og alle Lijpharts kjennetegn blir diskutert. Landkapitlene struktureres imidlertid etter de ulike politiske arenaene (e.g. den parlamentariske, den byråkratiske, den korporative), og ikke etter Lijpharts kjennetegn. På grunn av dette operasjonaliseres heller ikke kjennetegnene. Boka er også ti år gammel, og er derfor ikke oppdatert fram til i dag. Analysen som gjennomføres i denne oppgaven vil derfor i stor grad skille seg fra den nevnte boka.

I boka blir også utviklingen i landene sammenliknet. Dette er noe som heller ikke har blitt gjort i stor grad. Fordi jeg i denne oppgaven vil analysere to land, ønsker jeg også å sammenlikne landene. Ved å sammenlikne forskjeller i kausalmekanismene mellom landene, kan man avdekke kontekster og forutsetninger som bidrar til å forklare hvorfor mekanismene er forskjellig i de to landene. Dette kan bidra til oppgavens siste formål, teoriutvikling

### **1.3 Maktdelingsteorier**

Den konsosierte teorien er en del av maktdelingsteoriene. Samarbeid blant elitene står sentralt i disse teoriene. Forsvarerne av disse hevder at maktdeling sikrer stabilitet. De konsosierte landene har derfor blitt brukt som sentrale argumenter i forsvaret av teoriene. Det finnes imidlertid også kritikere av disse teoriene. Dette er imidlertid en normativ debatt som jeg i oppgaven ikke vil ta stilling til fordi oppgaven ikke har noen normative formål. Jeg tar derimot Lijpharts teori for gitt, og ønsker kun å analysere Nederland og Østerrike med utgangspunkt i Lijpharts modell. For en oppsummering av den normative debatten henviser jeg til Pippa Norris bok *Driving Democracy* (2008:22-31).

## 1.4 Oppbygning av oppgaven

I kapittel 2 gjennomgås det teoretiske grunnlaget for denne oppgaven. Hensikten med denne delen er for det første å redegjøre for hva et konsosiert demokrati er og hvordan dette skiller seg fra andre demokratityper. For det andre danner også dette kapitlet det teoretiske rammeverket for hovedproblemstillingen. Demokratitypologien til Lijphart (1968) består av som nevnt av to dimensjoner: politisk kultur og eliteatferd, og hvorvidt et land er konsosiert eller ikke avhenger av landets plasseringer på disse dimensjonene. Ved hjelp av denne demokratitypologien kan hypotesene grupperes i to: en som kan dekomponeres inn i endringer ved den politiske kulturen, og en som kan dekomponeres inn i endringer ved eliteatferden.

Kapittel 3 tar for seg oppgavens metode og diskuterer metodiske problemstillinger ved oppgaven. Metoden som brukes i oppgaven er todelt. Først vil jeg gjøre et casestudie for hvert land, deretter vil jeg sammenlikne landene ved bruk av parvis sammenlikning. Nederland og Østerrike er i utgangspunktet relativt like, både med tanke på at de har vært konsosierte, og at de muligens er på vei vekk fra denne demokratitypen. Utgangspunktet for sammenlikningen vil derfor være eventuelle forskjeller mellom landene, som blir funnet i casestudiene. Metoden som benyttes i den parvise sammenlikningen vil derfor være et "most similar systems design". I metoden vil jeg også diskutere valg av case, samt operasjonalisere kjennetegnene ved det konsosierte demokratiet.

Hypotesene vil testes i kapittel 4 og 5. Analysen deles i to kapitler etter landene. Nederland analyseres i kapittel 4, mens Østerrike analyseres i kapittel 5. Kapitlene er imidlertid strukturert på samme måte. Først vil jeg redegjøre for hvordan og hvorfor det konsosierte demokratiet ble dannet. Etter dette ser jeg på kjennetegnene ved den heterogene politiske kulturen og elitesamarbeidet under den konsosierte perioden. Med utgangspunkt i dette analyserer jeg i delen etter, endringene i kjennetegnene etter den konsosierte perioden. Tilslutt i kapitlene vil jeg diskutere gyldighetene av hypotesene.

I kapittel 6 blir landene sammenliknet. Jeg tar utgangspunkt i forskjellene mellom landene og diskuterer hva som kan være årsakene til dette. Hovedvekten av dette kapitlet blir lagt på forskjeller i endringene i eliteatferden. I det siste kapitlet vil jeg også oppsummere i oppgaven.

# 2 Teori

## 2.1 Innledning

I dette kapitlet vil jeg presentere det teoretiske grunnlaget for oppgaven. Lijphart presenterte det konsosierte demokratiet i boken *The Politics of Accommodation* (1968a). I artikkelen *Typologies of Democratic Systems* (1968b) ble det konsosierte demokratiet satt inn i et større perspektiv. Her ble det konsosierte demokratiet presentert som en av fire demokratityper i Lijpharts demokratitypologi. Denne typologien er basert på to andre demokratitypologier. Almond (1956) skiller i sin typologi, mellom angloamerikanske og kontinentaleuropeiske systemer, ved å se på aktørenes rollestruktur og den politiske kulturen i landene. Sartoris (1966) typologi tar utgangspunkt i skillet mellom toparti- og flerpartisystemer, men deler flerpartisystemene i moderate og ekstreme, og trekker det viktigste skillet mellom disse flerpartisystemene, i stedet for mellom toparti- og flerpartisystemer. Lijphart forsøker å videreutvikle disse to demokratitypologiene ved å inkludere en ny dimensjon: eliteatferden. En av fordelene med denne typologien er at de mindre landene i Europa i større grad passer inn. Dette var i følge Lijphart (1968b:14-17) en av svakhetene ved de foreliggende teoriene.

Først i dette kapitlet vil jeg presentere Almonds og Sartoris typologier. Etter denne gjennomgangen diskuteres det hva som ligger i begrepet ”politisk kultur”. Politisk kultur utgjør den ene av de to dimensjonene og er også en del av Almonds og Sartoris typologier. I neste del presenteres det konsosierte demokratiet. Her knyttes den politiske kulturen sammen med den andre dimensjonen, eliteatferden. De konsosierte landene kjennetegnes ved en samarbeidende eliteatferd (Lijphart 1968b:38). Det blir følgelig redegjort for de empiriske kjennetegnene ved denne eliteatferden. I Lijpharts (1984; 1999) senere arbeider utvikler han en ny demokratimodell. Her ser han blant annet på en demokratitype han kaller konsensusdemokratiet. Konsensusdemokratiet har mange fellestrekk med det konsosierte demokratiet, jeg vil derfor diskutere forskjellen mellom disse begrepene for å unngå en sammenblanding. I siste del av kapitlet presenteres oppgavens hypoteser som utledes fra den konsosierte teorien.

## 2.2 Demokratitypologier

### 2.2.1 Almonds typologi

Almonds demokratitypologi er en del av regimetynologien han presenterte i artikkelen *Comparative Political Systems* (1956). Etter andre verdenskrig økte antallet land i verden. Mange av de nye statene skilte seg fra landene i Vest-Europa og Nord-Amerika. Foreliggende regimetynologier var ikke gode nok til å forklare all den nye variasjonen. Det var derfor viktig å utvikle en ny typologi (Almond 1956:392).

I typologien skiller Almond mellom fire typer politiske systemer: det angloamerikanske, det kontinentaleuropeiske, preindustrielle politiske systemer utenfor Nord-Amerika og Vest-Europa, og totalitære systemer (Almond 1956:392-393). I denne oppgaven fokuseres det på de to første. Dette er demokratiske systemer og det er disse Lijphart tar utgangspunkt i, i sin typologi (Lijphart 1968b:4-5).

Det angloamerikanske politiske systemet er kjennetegnet av en sekulær og homogen politisk kultur. En sekulær politisk kultur er en kultur som inneholder et mangfold av verdier, mens en homogen politisk kultur er en kultur hvor majoriteten av befolkningen er enige både om de politiske virkemidlene og formålene (Almond 1956:398). Det kontinentaleuropeiske politiske systemet har på den andre siden en fragmentert eller heterogen politisk kultur. Det finnes her kulturell variasjon som gjør at det dannes politiske subkulturer. I slike systemer kan subkulturelle institusjoner bli sett på som viktigere enn de nasjonale politiske institusjonene, noe som kan føre til en fremmedgjøring av politikken i landet. Den politiske rollen er derfor ikke individualisert som i det angloamerikanske systemet, rollene er i stedet knyttet til subkulturene (Almond 1956:405-407). Individets politiske tilhørighet bestemmes dermed mer eller mindre av den subkulturelle tilhørigheten.

I de kontinentaleuropeiske landene er de politiske rollene mindre stabile enn i de angloamerikanske. I de angloamerikanske landene fungerer partiene som partier, byråkratiet som byråkratiet, parlamentet som parlamentet også videre (Almond 1956:399). I de kontinentaleuropeiske landene er det mer vanlig at interessegrupper påvirker partiene, og til og med deltar i utviklingen av lover. Selv om dette også skjer i angloamerikanske land, er skillene mellom rollene i disse landene tydeligere. Maktfordelingsprinsippet følges sterkere i de angloamerikanske landene, både i de formelle delene av det politiske systemet

(lovgivende, utøvende og dømmende makt), samt i de mer uformelle institusjonene (partiene, interessegrupper og media) (Almond 1956:408).

Når Almond snakker om de angloamerikanske landene trekker han først og fremst fram Storbritannia og USA. Eksempler på de kontinentaleuropeiske landene er Weimar-Tyskland, Frankrike og Italia. Skandinavia og Benelux-landene plasserer han mellom disse kategoriene (Almond 1956:405). Fordi han ikke utvikler denne kategorien nærmere, blir det vanskelig å hevde at denne typologien er uttømmende. I tillegg til dette er ikke Østerrike og Sveits engang nevnt. Lijphart (1968b:16-17) peker på at Skandinavia på den ene siden og Benelux, Østerrike og Sveits på den andre, skiller seg fra hverandre og dermed ikke nødvendigvis kan plasseres i samme kategori. Selv om alle de små demokratiene i Europa har hatt relativt stabile flerpartisystemer i etterkrigstiden, er det stor variasjon mellom dem i den politiske kulturen. I Benelux, Østerrike og Sveits er den politiske kulturen heterogen. Landene ligger dermed nærmere de kontinentaleuropeiske landene enn de angloamerikanske landene. I Skandinavia er den politiske kulturen homogen, noe som gjør at disse landene er noe nærmere de angloamerikanske. Typologien til Almond kan derfor ikke forklare hvorfor Benelux-landene, Østerrike og Sveits, faktisk er stabile demokratier selv om den politiske kulturen ligner på den politiske kulturen i Frankrike, Italia og Weimar-Tyskland (Lijphart 1968b:16-17). Det er dette som er det sentrale punktet i Lijpharts kritikk av denne typologien.

## **2.2.2 Sartoris typologi**

En annen vanlig demokratitypologi skiller demokratiene på bakgrunn av antall partier. Her trekkes skillet ofte mellom toparti- og flerpartisystemer (Sartori 1966:137). Antall partier er relatert til politisk stabilitet fordi topartisystemer vanligvis bidrar til å samle forskjellige interesser inn i én politikk. Dette står i motsetning til flerpartisystemer med flere små partier, der hvert parti i stor grad kun reflekterer interessene til de få som faktisk stemmer på partiet (Lijphart 1968b:13). Variasjonen mellom flerpartisystemene er derimot stor, inndelingen mellom toparti- og flerpartisystemer er derfor ikke veldig fruktbar. Sartori (1966) har videreutviklet denne modellen og skiller mellom tre typer av partisystemer: topartisystemer, moderate flerpartisystemer og ekstreme flerpartisystemer. Det interessante skillet her er ikke mellom toparti- og flerpartisystemene, men mellom de moderate og de ekstreme flerpartisystemene (Sartori 1966:137).

Topartisystemene og de moderate flerpartisystemene er bipolare systemer som består av to poler og ikke noe senter. Et ekstremt flerpartisystem er multipolart og består dermed av tre eller flere poler. Derfor vil slike systemer også ha et sentrum, bestående av en eller flere poler. På grunn av dette har bipolare og multipolare systemer forskjellige drivkrefter. I et bipolart partisystem vil partiene søke mot sentrum fordi dette rommet er tomt. Det er her partiene konkurrerer om velgerne. Drivkreftene i slike systemer er derfor sentripetale. Slike sentripetale drivkrefter bidrar til å moderere politikken. I et multipolart system hvor det finnes en eller flere sentrumspoler vil partiene i midten ha incentiv til å søke enten til venstre eller til høyre. De vil derfor konkurrere med partiene på utsiden av sentrum. Dette gjør at drivkreftene i multipolare systemer vil være sentrifugale og som en følge av dette blir politikken mer ekstrem (Sartori 1966:138-139).

Sartoris inndeling kan sies å være bedre enn den tradisjonelle inndelingen mellom toparti og flerpartisystemer fordi den ved å dele opp kategorien ”flerpartisystemer”, tar hensyn til posisjoneringen og interaksjonen mellom partiene (Sartori 1966:139-140). Et ekstremt flerpartisystem har flere kjennetegn. Et av de viktigste er at disse er et sterkt senter, som bidrar til at partisystemets sentrifugale krefter styrkes ved at fløypartier ikke har noe incentiv til å søke mot sentrum (Sartori 1966:156-157). Et eller flere sterke sentrumspartier gjør det vanskelig for fløypartiene å konkurrere om sentrumsvelgerne og disse velger dermed å bevege seg utover i systemet for å plukke opp velgere her. Sartori peker også på andre kjennetegn ved ekstreme flerpartisystemer. En høy grad av ideologisk rigiditet og dermed en lite pragmatisk politikk; tydelige skillelinjer på elitenivå som fragmenterer systemet og umuliggjør konsensus; fravær av et reelt regjeringsalternativ; og en voksende uansvarlig opposisjon som fører til en politikk hvor det meste handler om å tilby mest, som igjen fører til en urettferdig konkurransesituasjon (Sartori 1966:156-160). Tilstedeværelsen av disse kjennetegnene fører til en ineffektiv og ustabil politikk fordi man vanskelig kan enes om politikken. Systemene har dermed ofte svak demokratisk kvalitet (Lijphart 1968b:15). Dette bidrar igjen til at systemet blir såpass uoversiktlig for velgerne at de vanskelig kan avgjøre hvorvidt partiene holder det de lover (Sartori 1966:158).

Sartori (1966:140-156) peker på Italia, Weimar-Tyskland (1918-1933) og Frankrike under den fjerde republikken (1946-1958) som eksempler på land med ekstreme flerpartisystemer. De mindre europeiske landene (Sveits, Østerrike, Benelux-landene og Norden) som også har flertallssystemer, blir i liten grad diskutert. Det kan imidlertid virke som om Sartori mener

disse landene er moderate flerpartisystemer, han plasserer i hvert fall Norge, Sverige og Belgia implisitt i denne kategorien (Sartori 1966:160,168).

I følge Lijphart (1968b) har Sartoris typologi også sine svakheter. Også her skaper de mindre europeiske landene problemer. Han peker på Sartoris argument om at mer enn fire partier skaper grobunn for sentrifugale krefter (Lijphart 1968b:15; Sartori 1966:153, 155 ( i fotnote)), og bemerker at noen av de små europeiske landene har fem eller flere partier. Dette gjelder både Norge og Nederland på 1960-tallet, men disse systemene kan vanskelig kalles ekstreme flerpartisystemer. Landene passer ikke inn i Sartoris beskrivelse av de ekstreme flerpartisystemene. Begge er stabile demokratier og skiller seg svært fra Italia, Frankrike under den fjerde republikk og Weimar-Tyskland. Nederland hadde også et sekspartisystem i mellomkrigstiden, så å flytte grensen til mellom fem og seks vil heller ikke løse dette problemet (Lijphart 1968b:33). Lijphart (1968b:34) sammenlikner også valgene i Sveits (1963), Nederland (1963), Danmark (1964) og Norge (1965) med valget i Italia i 1963 og finner at Italia ikke kan sies å ha flere partier enn i hvert fall Sveits og Nederland (Lijphart 1968b:34).

Det kan imidlertid virke som om Lijphart feiltolker Sartori noe. Sartori hevder at et partisystem minimum må ha fem partier få å kunne bli karakterisert som ekstremt polarisert (Sartori 1966:153), ikke nødvendigvis at alle partisystemer med fem eller flere partier vil være ekstremt polariserte. Fem partier eller flere er kun en nødvendig forutsetning for et ekstremt polarisert partisystem, men kan ikke sies å være en tilstrekkelig forutsetning. Her må en derimot se på de kjennetegnene nevnt over. Et viktig trekk er her eksistensen av ekstreme fløypartier. Det som skiller Italia, Weimar-Tyskland og Frankrike fra de mindre europeiske landene, er at disse landene både hadde et stort kommunistisk parti, og ekstreme høyrepartier. Alle de mindre europeiske landene vil derfor være av typen moderate flerpartisystemer. Problemet med Sartoris typologi vil derfor være av samme art som problemet med Almonds typologi. Ingen av dem klarer å skille de mindre europeiske landene. Samtidig er det hos Sartori, også vanskelig å finne store forskjeller mellom disse og Storbritannia/USA. Partisystemene er i alle disse landene drevet av sentripetale krefter.

### **2.2.3 Lijpharts typologi**

Lijphart påpeker at det nødvendigvis ikke trenger å være en sterk empirisk sammenheng mellom antallet partier i systemet og demokratisk stabilitet. Topartisystemer kan være

ekstremt polariserte som for eksempel systemet i Østerrike under den første republikken (1919-1934). Antall partier-typologien egner seg derfor ikke til å analysere demokratiets stabilitet (Lijphart 1968b:35). Til dette formålet er både Sartoris og Almonds modeller mer egnet fordi disse tar hensyn til fragmenteringen av det politiske systemet. Disse modellene er til en viss grad knyttet til hverandre, noe som kommer tydelig fram i plasseringen av de større demokratiene i de respektive kategoriene. Den fragmenterte politiske kulturen Almond finner i de kontinentaleuropeiske landene fører til en ekstrem polarisering av partisystemene. Følgelig er drivkreftene i de kontinentaleuropeiske sentrifugale, mens de i de angloamerikanske er sentripetale. Denne sammenhengen er derimot ikke like tydelig hvis de mindre europeiske landene inkluderes. De skandinaviske landene har riktignok en homogen politisk kultur og sentripetale drivkrefter. Benelux, Østerrike og Sveits har derimot en heterogen politisk kultur, mens drivkreftene i partisystemet er sentripetale. Hva kan i så fall forklare dette? Det er her opplagt at det mangler en forklaringsvariabel. Lijphart inkluderer derfor en ny variabel i sin artikkel *Typologies of Democratic Systems* (1968b). Ved å se på eliteatferden, skiller han mellom land hvor denne er samarbeidende eller konkurrerende. Dette fører til typologi med fire kategorier som kan sees i figur 2.1. Denne typologien kan i større grad forklare hvorfor noen heterogene land har stabile partisystemer. En samarbeidende eliteatferd, sørger for stabilitet og lav polarisering selv i land med en heterogen politisk kultur. Benelux, Østerrike og Sveits havner dermed i en kategori som Lijphart kaller *konsosierte* demokratier.

I motsetning til typologiene til Almond og Sartori passer de mindre europeiske landene bedre inn i Lijpharts typologi. I de *sentripetale* landene (de angloamerikanske) er ikke elitesamarbeid nødvendig for å sikre stabilitet, fordi den politiske kulturen er homogen. Det samme gjelder for de skandinaviske landene. De *sentrifugale* landene (de kontinentaleuropeiske) har en heterogen politisk kultur, men landene er ustabile fordi elitene har en konkurrerende atferd. I en typologi med to dikotome variabler må det være en fjerde kategori. *Depolitisert* demokrati finnes i homogent politisk kulturelle land hvor elitene samarbeider. Hvis forutsetningen er at homogene land generelt sett vil være mer stabile en heterogene og at elitesamarbeid vil kunne bidra til å redusere eventuell ustabilitet, vil et depolitisert demokrati følgelig være mest stabilt, fulgt av sentripetalt demokrati, konsosiert demokrati og sentrifugalt demokrati (Lijphart 1968b:30-38).



		Politisk kultur	
		Homogen	Heterogen
Elite- atferd	Samarbeid	Depolitisert demokrati	Konsosiert demokrati
	Konkurrans	Sentripetalt demokrati	Sentrifugalt demokrati

Figur 2.1. Lijpharts demokratitypologi.

## 2.3 Politisk kultur og stabilitet

Den første variabelen i Lijpharts demokratitypologi er politisk kultur<sup>2</sup>. I denne delen vil jeg forsøke å forklare hva som skiller heterogene og homogene politiske kulturer, og knytte den heterogene politiske kulturen opp mot et nytt begrep: segmentert pluralisme.

Almond og Powell (1966:23) skriver at den politiske kulturen består av holdninger, ideologier, verdier og ferdigheter som finnes i hele befolkningen. I et samfunn aggregeres disse til en eller flere politiske kulturer. I noen samfunn har etniske, regionale, religiøse eller sosiale grupper, egne kulturer. Disse samfunnene har med andre ord en heterogen politisk kultur. I slike samfunn finnes det flere parallelle subkulturer som har hver sine sett av holdninger, ideologier, verdier og ferdigheter. Disse subkulturene har både blitt referert til som segmenter (Lorwin 1971), og søyler. Det sistnevnte begrepet er ofte brukt om samfunnsstrukturen i Nederland (Lorwin 1971:142).

Distinksjonen mellom homogen og heterogen politisk kultur kan knyttes sammen med teorien om kryssende og sammenfallende organisasjonsmedlemskap. Kryssende organisasjonsmedlemskap eksisterer når medlemmer fra forskjellige grupper i samfunnet møter hverandre i sekundære organisasjoner, som for eksempel i utdanningsinstitusjoner,

<sup>2</sup> For en grundigere diskusjon av dette begrepet, se Knutsen (1985:31-37)

fritidsorganisasjoner og interessegrupper. Når man møter folk fra andre grupper gjennom slike organisasjoner, svekkes skillene mellom folk og den politiske kulturen blir homogen. Kryssende organisasjonsmedlemskap visker ikke nødvendigvis ut skillene mellom gruppene, men bidrar til at konflikten dempes, ved at befolkningen kommer i kontakt med andre verdier og holdninger (Verba 1965a:469). I motsetning til i land med en homogen politisk kultur, er organisasjonsmedlemskapet i politisk kulturelt heterogene land sammenfallende. Her er de fleste medlemmene i én organisasjon fra samme samfunnsgruppe. Dette styrker skillene mellom gruppene og landene blir derfor mer sosialt fragmenterte. Slike land er preget av dype subkulturelle skillelinjer (Almond 1956:405-406). Dette har konsekvens for demokratiets stabilitet i landene. Mens den homogene politiske kulturen sikrer stabilitet i de sentripetale landene, sørger den fragmenterte heterogene politiske kulturen for ustabilitet i de sentrifugale landene (Lijphart 1968b:12). Som nevnt er det her Benelux, Sveits og Østerrike ikke passer inn. Disse landene har relativt stabile partisystemer selv om den politiske kulturen er heterogen. Det er akkurat dette Lijpharts (1968b) teori om de konsosierte demokratiene skal forsøke å forklare.

### **2.3.1 Lorwins segmenterte pluralisme**

Det finnes flere typer heterogene kulturer. Samfunnsstrukturen i Nederland, Belgia, Østerrike og Sveits blir av Lorwin (1971) kalt *segmentert pluralisme*. Segmentert pluralisme kan defineres som "[...] the organization of social movements, educational and communications systems, voluntary associations, and political parties along the lines of religious and ideological cleavages." (Lorwin 1971:141). I slike samfunn finnes det ulike verdier, ideologier og holdninger som manifesteres i religiøse og ideologiske skillelinjer. De som står på samme side på disse skillelinjene finner hverandre og danner egne nettverk bestående av frivillige organisasjoner, skoler og kommunikasjonsmedier. I disse landene er organisasjonsmedlemskapet sammenfallende, noe som bidrar til en segmentering av samfunnet. Når gruppens verdier og holdninger trues av sentrale politiske spørsmål, vil segmentene danne sine egne partier. Slik skapes det egne subkulturer som gjennomsyrrer store deler av menneskenes liv. Partiene representerer subkulturene på parlaments-, og regjeringsnivå, men fordi de springer ut av subkulturene er de ikke nødvendigvis den sentrale organisasjonen innefor subkulturen. Dette gjelder spesielt i de religiøse subkulturene hvor kirken ofte er det samlende punktet (Andeweg 1999:123).

Den segmenterte organisasjonsstrukturen i disse landene kan tydeliggjøres ved hjelp av Lorwins skille mellom funksjonelle og segmenterte organisasjoner. I en funksjonell organisasjon blir menneskene organisert, kun i kraft av en spesifikk økonomisk eller sosial årsak. En fagforening vil med andre ord være en funksjonell organisasjon hvis det som skiller medlemmene fra andre, er at disse er arbeidere. Hvis en fagforening ytterligere deler seg langs andre skillelinjer, som for eksempel en religiøs skillelinje, og med det skaper to fagforeninger, én religiøs og én sekulær, så vil organisasjonen være segmentert (Lorwin 1971:141).

Med pluralisme mener Lorwin (1971:141) at de forskjellige verdiene, ideologiene og holdningene er anerkjente. Dette er viktig fordi den segmenterte pluralismen i Nederland, Belgia, Østerrike og Sveits har vært svært viktig for den sosiale mobiliseringen og struktureringen av en politisk kompromisskultur (Lorwin 1971:143-144). I dette ligger det at den segmenterte pluralismen kan påvirke den politiske atferden (Verba 1965b:516-517; Knutsen 1985:32) Det er dette synet som ligger til grunn hos Lijphart (1968b) i utviklingen av hans demokratitypologi. Det er den politiske *atferden* som skiller disse fire landene fra andre heterogene land, som de kontinentaleuropeiske landene. Gjennom samarbeid på elitenivå unngår man den politiske ineffektiviteten man finner i Italia, Weimar-Tyskland og Frankrike under den fjerde republikken. Nederland, Belgia, Østerrike og Sveits er dermed det Lijphart kaller konsosierte demokratier.

Hvorfor fantes det imidlertid ikke elitesamarbeid i Italia, Weimar-Tyskland og Frankrike under den fjerde republikk? Disse landene har også en heterogen kultur, men denne skiller seg fra Lorwins segmenterte pluralisme. I teorien om sammenfallende medlemskap skjer fragmenteringen på massenivået, og konfliktene må derfor løses på elitenivå (Verba 1965a:470). Det er nettopp dette som skjer i de konsosierte landene. Problemet oppstår når skillene mellom elitene er så store at man ikke kommer fram til kompromisser gjennom forhandlinger. Dette skjer som regel i land hvor det finnes betydelige antisystempartier, altså hvor den ideologiske avstanden mellom partiene er stor. Den ideologiske avstanden mellom elitene var derfor mye større i Italia, Weimar-Tyskland og Frankrike under den fjerde republikk, enn i landene kjennetegnet av segmentert pluralisme. Partisystemet i Italia er et godt eksempel på dette. Her finnes det antisystempartier på begge sider av spekteret som andre partier ikke vil samarbeide med. Det største av disse, det kommunistiske partiet, har tradisjonelt også vært det nest største partiet i landet. Dette skaper få gjenværende koalisjonsmuligheter, og ingen av disse er spesielt stabile. Regjeringene blir dermed

kortvarige og systemet blir uoversiktlig og ustabil (Sartori 1966:148-153). Den pluralismen som blir observert i de konsosierte landene mangler med andre ord i de sentrifugale.

Segmenteringen i de konsosierte landene, og spesielt i Nederland og Østerrike, er dermed ikke nødvendigvis like sterk som i andre samfunn i verden. Skillelinjene mellom segmentene trenger ikke nødvendigvis å stikke så dypt. Den segmenterte pluralismen innebærer dermed en mulighet til bevegelse mellom de forskjellige subkulturelle gruppene i samfunnet. I prinsippet skal individet kunne velge selv hvilken gruppe det vil være medlem av. I praksis innebærer imidlertid dette ofte kostnader som kan være høye for noen. Sosialt press kan bidra til å holde en person i en gruppe mot denne personens vilje. Selv om kostnadene kan være høye, skiller segmentert pluralisme seg fra andre typer segmentering basert på skillelinjer som kaste, etnisitet og til en viss grad også språk (Lorwin 1971:143). Disse skillelinjene er sterkere i den forstand at mobilitet mellom gruppene virker mer eller mindre umulig. Den segmenterte pluralismen ansees derfor som mindre stabil enn andre varianter av en heterogen politisk kultur. Den mulige mobiliteten mellom gruppene skaper et potensial for endring. Dette innebærer en mulighet for en endring til en homogen politisk kultur. Det er blant annet en slik type endring som ligger til grunn for problemstillingen i oppgaven.

## 2.4 Eliteatferd og konsosiert demokrati

I figur 2.1 defineres det konsosierte demokratiet som et demokrati med en heterogen politisk kultur og en samarbeidende eliteatferd. Eliteatferden kan defineres som elitens politiske kultur. Elitenes politiske kultur skiller seg derfor fra det politiske kulturbegrepet som ble definert over. Det viktige skillet mellom begrepene "eliteatferd" og "politisk kultur" i Lijpharts typologi, er knyttet til nivåene de befinner seg på. Mens eliteatferden er knyttet til elitenivået, er den politiske kulturen knyttet til massenivået. (Lijphart 1968b:32). Prinsippet med et konsosiert demokrati er dermed å stabilisere politikken i et land med heterogen politisk kultur (på massenivået) gjennom utstrakt bruk av elitesamarbeid (på elitenivået). Ved hjelp av elitesamarbeidet, unngår man ineffektiviteten som kjennetegner partisystemene i land med sentripetale drivkrefter. I Italia har det som nevnt over, vært vanskelig å finne stabile regjeringskonstellasjoner fordi spenningen mellom elitene er høy. Politikken bærer preg av at det loves mye, men disse løftene blir i liten grad holdt. Systemet er for komplisert for folk flest, det kan dermed være vanskelig finne ut hvor ansvaret ligger fordi det kan variere fra sak til sak. I det konsosierte demokratiet er spenningen mellom elitene lav, i stedet for å

konkurrere om makten, samarbeider elitene fra hver subkultur med hverandre. Dette samarbeidet foregår på flere nivåer, ikke bare på parlaments- og regjeringsnivå (Lijphart 1977:25-44).

Begrepet ”konsosiert” låner Lijphart fra David Apter (1961). Apter bruker dette begrepet om en liknende kompromisskultur på elitenivå i noen afrikanske land. Lijphart har i senere arbeider (1969; 1977) identifisert fire empiriske kjennetegn ved det konsosierte demokratiet. Disse er storkoalisjoner, gjensidig veto, proporsjonalitet og subkulturell autonomi. Alle disse kjennetegnene er knyttet til eliteatferden, derfor blir de også brukt som den empiriske definisjonen på elitesamarbeidet i konsosierte demokratier. I det følgende blir det teoretiske grunnlaget for disse fire kjennetegnene gjennomgått.

### **2.4.1 Storkoalisjoner**

Det viktigste kjennetegnet ved elitesamarbeidet i et konsosiert demokrati er storkoalisjoner (Lijphart 1977:25). Gjennom storkoalisjoner vil alle, eller de fleste subkulturene få delta i styringen av landet. Slike regjeringer skiller seg fra regjeringer som kun så vidt har majoriteten bak seg. En slik ”minimalt vinnende koalisjon” har ofte blitt sett på som fordelaktig fordi den sikrer en effektiv demokratisk opposisjon, og er enklere å forme fordi færre interesser skal forsones. Denne argumentasjonen er knyttet til ”størrelsesprinsippet” som er basert på spillteori. I et nullsumspill hvor spillerne er rasjonelle og hvor all informasjon er tilgjengelig, vil resultatet av koalisjonsforhandlingene kun føre til regjeringer med minimalt flertall. Dette skjer fordi man antar at partiene ønsker å maksimere makten. Det å inkludere et eller flere partier i en slik koalisjon vil føre til at makten må deles på flere, man får dermed mindre innflytelse selv (Lijphart 1999:92). Derimot vil sannsynligheten for at større koalisjoner dannes, øke hvis ikke all informasjon foreligger. Mangel på informasjon skaper en usikkerhet blant aktørene (partiene). I slike tilfeller vil størrelsen på koalisjonen avhenge av hvor mye som står på spill for de ulike aktørene. Hvis mye står på spill vil de fleste aktørene ønske å sikre seg en posisjon i regjering. Dette øker muligheten for en storkoalisjon. Fordi avstanden mellom gruppene er større i de heterogene landene, vil det stå mer på spill her enn i de homogene landene. Derfor vil man i større grad finne storkoalisjoner i heterogene land. Hvis en subkulturell gruppe havner utenfor regjeringen vil det være en fare for at den ikke kommer inn senere, spesielt hvis styrkeforholdet mellom gruppene holder seg stabilt. Det vil dermed være en fare for at interessene til gruppen blir oversett. Alle gruppene

ønsker derfor å bli med i regjering. Ingen ønsker heller å utelukke noen andre i frykt over at de selv kan bli utelukket ved en senere anledning. På den måten sikrer storkoalisjoner en enhetlig og stabil politikk i et ellers så fragmentert samfunn.

En forutsetning for elitesamarbeid gjennom storkoalisjoner er at skillene mellom segmentene i samfunnet ikke er for store, i så tilfellet kan spillet arte seg som en krig hvor resultatet blir at et marginalt flertall bestemmer over resten. Taperne av spillet vil dermed miste all innflytelse over politikken (Lijphart 1977:27-29). Dette likner på situasjonen i de sentrifugale landene. I Italia dominerte spesielt sentrumspartiet *Democrazia Cristiana* (DC) politikken fram til Tangentopoli-skandalen<sup>3</sup>, mens kommunistpartiet gang på gang ble holdt utenfor regjeringen selv om partiet var klart nest størst (Heidar og Berntzen 1998:253-258). I land med en segmentert pluralisme anerkjennes derimot de ulike gruppene, ingen store grupper ble holdt utenfor under den konsosierte perioden<sup>4</sup>.

Viktigheten av regjeringsmakten er ikke like stor i homogene samfunn fordi mindre står på spill. Partiene kan dermed i større grad akseptere at de blir stående utenfor regjeringen i perioder. I homogene land vil befolkningen være mer volatil fordi skillelinjene ikke er så skarpe. Dette vil gi den opposisjonelle minoriteten muligheten til å komme i regjering ved neste valg. Storkoalisjoner oppstår derfor ikke like ofte i homogene land. Hvis det skjer, skjer det vanligvis under kriseperioder. I slike tilfeller står det mer på spill, noe som kan forklare forekomsten av storkoalisjoner i Storbritannia og Sverige under andre verdenskrig. (Lijphart 1977:25-30).

Det finnes imidlertid innvendinger mot at storkoalisjoner er et viktig instrument for å sikre politisk stabilitet i heterogene land. Det at storkoalisjoner eksisterer trenger kun å være et resultat av at de politiske lederne er villige til å samarbeide. Så lenge politikerne har en moderat holdning og ønsker samarbeid, trenger man ikke storkoalisjoner for å sikre stabilitet. Lijphart hevder imidlertid at selv om både samarbeid og moderasjon er en forutsetning for å kunne danne storkoalisjoner, vil også storkoalisjoner være viktige i seg selv, fordi de gjennom muligheten til regjeringsmakt gir et incentiv til samarbeid og moderasjon (Lijphart 1977:30-31).

---

<sup>3</sup> Tangentopoli-skandalen (1992-1996) var en politisk skandale i Italia som rammet de tradisjonelle regjeringspartiene i Italia. DC ble spesielt rammet. For mer les Heidar og Berntzen (1998:261-262).

<sup>4</sup> Det finnes unntak fra dette. I Østerrike stod den tredje subkulturen utenfor det konsosierte systemet lenge. Partiet (FPÖ) som representerte denne var imidlertid relativt lite under den konsosierte perioden. Avviket er derfor ikke så stort. Dette tas opp i større grad i kapittel 5 og 6.

## 2.4.2 Gjensidig veto

Storkoalisjoner kan ikke alene etablere et konsosiert demokrati, det er tre andre kjennetegn som utfyller prinsippet om storkoalisjoner. Det første av disse er *gjensidig veto*. Gjensidig veto foregår på flere nivåer enn på regjeringsnivået, men et eksempel fra dette nivået kan tjene som utgangspunkt for den teoretiske redegjørelsen av dette kjennetegnet.

Uten et gjensidig veto vil storkoalisjoner i praksis kunne ligne regjeringer med minimalt flertall. Selv om en gruppe er representert i en regjering vil den ikke nødvendigvis få noe gjennomslagskraft hvis en majoritetsfraksjon i regjeringen gjennomgående overkjører mindretallet. Dette er spesielt et problem i tilfeller der slike beslutninger rammer en mindretallsgruppes vitale interesser. En mulighet for gjensidig veto vil derimot sikre hver subkulturelle gruppe i samfunnet en garanti, som gir dem politisk beskyttelse (Lijphart 1977:36-37). Det vil med andre ord sikre mindretallet fra flertallets tyranni.

På den andre siden er det en fare for at vetorett til minoriteter kan føre til et mindretallstyranni som kan bidra til å svekke samarbeidet i en storkoalisjon. Det er allikevel flere grunner til at dette problemet ikke nødvendigvis vil bli dominerende. I og med at alle minoritetsgruppene har rett til å bruke vetoet, vil ikke overdrevent bruk av det være særlig sannsynlig fordi en gruppe like gjerne som å bruke det til sin egen fordel, kan få det brukt mot seg. For det andre vil det å sitte med vetomakt gi en sikkerhetsfølelse som gjør at bruken av det ikke blir sannsynlig. Så lenge man er i besittelse av dette potensielle våpenet er det sannsynlig at alles interesser blir ivaretatt. Dermed blir det ikke nødvendig å nedlegge noe veto. Tilslutt vil høyst sannsynlig hver gruppe se at overdreven bruk av vetoet vil kunne føre til at regjeringen blir handlingsudyktig og dermed innse at en forsiktig bruk vil være fordelaktig (Lijphart 1977:37).

Gjensidig veto foregår som nevnt også utenfor regjeringen og parlamentet. Det kan forekomme på tilsvarende måte på regionalt eller lokalt plan. I offentlig forvaltning kan gjensidig veto også brukes som en uformell norm i forhandlinger mellom de ulike gruppene (Lijphart 1977:38).

## 2.4.3 Proporsjonalitet

Det neste kjennetegnet er *proporsjonalitet*. Selv om dette også praktiseres på flere nivåer og arenaer i samfunnet, brukes regjeringsnivået også her for å illustrere det teoretiske prinsippet.

Det hjelper ikke med storcoalisjoner om ikke proporsjonalitetsprinsippet er fulgt under valget av representanter til parlamentet. Majoritetsvalg fører ofte til underrepresentasjon. Hvis en gruppe er underrepresentert eller i verste fall ikke representert i det hele tatt, vil systemet uansett nærme seg et majoritetssystem, selv hvis regjeringen er en storcoalisjon. Selv om de underrepresenterte gruppene blir tatt med i en storcoalisjon kan det allikevel bli vanskelig å enes, fordi en disproportjonal fordeling av innflytelse kan føre til misnøye med beslutningene som blir tatt. En proporsjonalitetsordning blir sett på som en nøytral allokeringmekanisme og vil dermed lette beslutningsprosessen i det konsosierte demokratiet (Lijphart 1977:39). Proporsjonalitetsprinsippet står i kontrast til majoritetsprinsippet, hvor en så liten majoritet som mulig har all makt. Problemene med proporsjonalitet er derfor sterkt knyttet til fordelene ved et flertallssystem. Hvis man står foran et dikotomt valg vil majoriteten, i et flertallssystem, på en enkel måte avgjøre hva man skal gjøre. Fordi dikotome valg ikke gir mulighet for kompromisser vil noen, også i proporsjonale systemer, måtte fremstå som tapere. Dette dilemmaet kan delvis løses på to forskjellige måter. For det første kan man samle opp flere saker på en gang og lage en pakkeløsning, hvor alle gruppene får gjennomslag for noe. For det andre kan man delegere de vanskeligste sakene til lederne av gruppene, og med det lette muligheten for avtaler og minimere muligheten for bruk av veto (Lijphart 1977:39-40).

En proporsjonal ordning trenger ikke nødvendigvis å være den rake motsetningen av flertallsordningen. Det finnes en variant av proporsjonalitet som gir et enda større avvik fra flertallsordningen. En eller flere mindre grupper kan være overrepresenterte i forhold til større grupper. Den mest ekstreme varianten av dette er en situasjon hvor alle gruppene har lik representasjon. Denne varianten vil være den som skiller seg mest fra en flertallsordning og vil således være dets mest ekstreme motstykke. Et slikt likhetsprinsipp vil være spesielt fruktbart i land med to subkulturelle grupper med forskjellig størrelse (Lijphart 1977:41). Hvis den proporsjonale ordningen følges her vil systemet høyst sannsynlig nærme seg et flertallssystem hvor majoritetsgruppen bestemmer alt. Lik representasjon sikrer derimot at minoritetsgruppens interesser også ivaretas.

Det er ikke kun på regjerings- og parlamentsnivå at prinsippet om proporsjonalitet gjelder. I de konsosierte landene videreføres den proporsjonale ordningen til forvaltningen og andre statlige institusjoner (Lijphart 1968a:128). Proporsjonalitetsprinsippet kan for eksempel benyttes i ansettelsesprosessene i byråkratiet (Luther 1999a:68). Den proporsjonale ordningen vil også være en allokeringmekanisme for statlige subsidier til de subkulturelle



organisasjonene (Lijphart 1977:38), i tillegg kan prinsippet styre samarbeidet mellom staten og interessegruppene i et korporativt system (Lijphart 1968a:113).

#### **2.4.4 Subkulturell autonomi**

Det siste kjennetegnet ved elitesamarbeidet i de konsosierte landene er *subkulturell autonomi*. I saker som angår hele samfunnet skal beslutningene tas gjennom et samarbeid mellom de subkulturelle gruppene i en storkoalisjon. Beslutninger som kun angår én subkultur skal subkulturene ta selv. De skal altså ha autonomi over sin egen sfære (Lijphart 1977:41). Staten skal ikke blande seg inn i slike saker, så fremt det ikke truer andre gruppers verdier. Føderalisme er én variant av subkulturell autonomi. Her sammenfaller de subkulturelle skillelinjene med de regionale skillelinjene. I tilfeller hvor gruppene er for geografisk spredt vil man kunne gi autonomi til gruppene gjennom ”personalitetsprinsippet”. Det vil si at hver person selv kan velge hvilken gruppe han eller hun ønsker å tilhøre. Dette var også en sentral del av Lorwins (1971:143) beskrivelse av den segmenterte pluralismen i de konsosierte landene. I de konsosierte demokratiene spiller subkulturell autonomi en viktig rolle, både i form av territoriell og ikke-territoriell autonomi (Lijphart 1977:42-43).

Et mulig problem ved subkulturell autonomi er at dette prinsippet kan forsterke heterogeniteten i et land. Det å skape større forskjeller mellom gruppene kan bidra til en større splittelse av samfunnene, som på lang sikt ikke lønner seg. Prinsippet med subkulturell autonomi og konsosiert teori er derimot at de forskjellige gruppene ikke skal viskes ut, men anerkjennes, og med det skape et samarbeid mellom elitene i gruppene som bidrar til å sikre et stabilt demokrati (Lijphart 1977:42).

## **2.5 Konsosiert demokrati og konsensusdemokrati**

Fordi de konsosierte kjennetegnene av elitesamarbeidet favnet så vidt, fant Lijphart det vanskelig å operasjonalisere disse kjennetegnene. Han valgte derfor å utvikle en ny demokratimodell (Lijphart 1989b:141-142). Denne modellen ble lansert i boka *Democracies* (1984), hvor han skilte mellom majoritetsdemokratiet på den ene siden og konsensusdemokratiet på den andre. Denne modellen har han siden utviklet i nyere arbeider (e.g. *Patterns of Democracy* (1999)), mens den gamle i større grad, har blitt lagt til siden.

Fordi det konsosierte demokratiet og konsensusdemokratiet er demokratityper som har mange fellestrekk, vil jeg i denne delen gjøre rede for forskjellene mellom modellene.

I følge Lijphart (1989a:39-41) kan forskjellene mellom konsosiert demokrati og konsensusdemokrati forklares ved hjelp av måten de ble utviklet på. Begrepet konsosiert demokrati ble utledet for å vise at kulturelt fragmenterte land kan ha en høy grad av politisk stabilitet. Disse stod i kontrast til de kontinentaleuropeiske landene hos Almond (1956). I stedet for at de politiske elitene kun blir sett på som konkurrerende, ble eliteatferd behandlet som en egen variabel hvor elitesamarbeid, i motsetning til elitekonkurrans, bidro til at potensielle ustabile politiske systemer kunne stabiliseres (Lijphart 1968b; 1989a:39). Utgangspunktet til Lijphart var det nederlandske systemet (Lijphart 1968a). Senere analyserte han de fire viktigste eksemplene på konsosiert demokrati, Nederland, Belgia, Østerrike og Sveits. Han fant fire kjennetegn: overtallige regjeringer, subkulturell autonomi, proporsjonalitet og gjensidig veto (Lijphart 1969).

På den andre siden ble begrepet konsensusdemokrati utledet ved hjelp av en prosedyre som gikk motsatt vei. Først ble kjennetegnene ved majoritetsdemokratiet listet opp, så ble den kontrasterende modellen definert ved å finne kontrasten til hvert enkelt av disse kjennetegnene. Denne kontrasterende modellen fikk navnet konsensusdemokrati, nettopp for å unngå at den skal forveksles med det lignende begrepet konsosiert demokrati (Lijphart 1989a:39). Mens elitesamarbeidet i det konsosierte demokratiet hadde fire kjennetegn, hadde konsensusdemokratiet ni. Disse var: maktdeling innenfor den utøvende makt, balanse mellom den utøvende og lovgivende makt, flerpartisystem, multidimensjonalt flerpartisystem, føderalisme og desentralisering, sterkt tokammersystem, rigid konstitusjon og representativt demokrati. Det siste kjennetegnet ble funnet nøytralt, det vil si at konsensusdemokratiet ikke tydelig skiller seg fra majoritetsdemokratiet på denne dimensjonen (Lijphart 1989a:35-38). Det er derfor store forskjeller mellom indikatorene som måler grad av konsensusdemokrati og kjennetegnene ved det konsosierte demokratiet. Lijphart (1989a:39-41) peker på fire av de viktigste.

For det første så har konsensusdemokratiet som nevnt flere kjennetegn (9) enn det konsosierte demokratiet (4). Grunnen til dette er at et heterogent samfunn er en forutsetning for det konsosierte demokratiet. Eliteatferden som kjennetegner det konsosierte demokratiet er dermed en respons på samfunnsstrukturen. Hvis et heterogent samfunn består av tre eller flere undergrupper vil disse gruppene sannsynligvis vise seg i form av et flerpartisystem og et

multidimensjonalt partisystem. Dermed vil de også implisitt inneholde to av kjennetegnene til konsensusdemokratiet. Forskjellen i antall kjennetegn trenger dermed ikke å være så stor fordi noen av konsensuskjennetegnene altså implisitt er en del av kjennetegnene til det konsosierte demokratiet (Lijphart 1989a:39). For eksempel så innebærer storkoalisjoner maktdeling innenfor den utøvende makt, maktbalanse mellom utøvende og lovgivende makt, og et flerpartisystem (Lijphart 1989a:39-40).

Den neste forskjellen mellom begrepene er at de fire hovedkjennetegnene til det konsosierte demokratiet er bredere enn de tilsvarende konsensuskjennetegnene. For eksempel så er en storkoalisjon et godt eksempel på maktdeling innen den utøvende makt, men den kan samtidig også bli implementert gjennom forskjellige uformelle rådgivende organer, eller på det regionale eller lokale plan i samfunnet. Mens storkoalisjoner<sup>5</sup> i konsensusdemokratiet dreier seg om å inkludere alle partiene, er det i det konsosierte demokratiet viktigere å inkludere subkulturene i stedet for partiene, i de tilfellene hvor subkulturene og partiene ikke sammenfaller (Lijphart 1989a:39-40).

Et annet eksempel er at føderalisme som er et kjennetegn ved konsensusdemokratiet, kun er én variant av det konsosierte kjennetegnet subkulturell autonomi. Hvis gruppene ikke er territoriale kan subkulturell autonomi praktiseres gjennom ulike subkulturelle organisasjoner, altså gjennom en form for ”korporativ føderalisme”. Proporsjonalitet handler ikke bare om proporsjonalitet mellom gruppene innenfor de representative organene, men også innenfor ansettelse i forvaltningen, i fordelingen av statlige subsidier og i styringen av interaksjonen i et korporativt system. Tilslutt er gjensidig veto et bredere konsept enn kravet om kvalifisert flertall for å endre grunnloven. Samtidig er det et smalere begrep på ett plan: den forutsetter ikke prøvingsrett (Lijphart 1989a:40-41).

Den tredje forskjellen kan knyttes til diskusjonen rundt de to første forskjellene. I konsensusdemokratiet legges vekten på *formelle institusjonelle redskaper*. I det konsosierte demokratiet er fokuset rettet mot *utformelle praksiser* (Lijphart 1989a:40). I det konsosierte demokratiet står atferden til de politiske aktørene sentralt, mens i konsensusdemokratiet fokuseres det på de institusjonelle reglene som regulerer denne atferden (Pennings 1999:40).

---

<sup>5</sup> I sine arbeider rundt konsensusdemokratiet bruker Lijphart (1984; 1999) begrepet ”overtallige koalisjoner” i stedet for storkoalisjoner. Forskjellen mellom disse diskuteres nærmere i kapittel 3.

Den siste forskjellen springer ut av den tredje. Selv om begge demokratitypene skal løse problemet med ustabilitet i heterogene land, så er det konsosierte demokratiet den ”sterkeste medisinen”. Konsensusdemokratiet gir flere *incentiver* for bred maktdeling, men det konsosierte demokratiet *forutsetter* en bred maktdeling (Lijphart 1989a:40-41). Det er med andre ord forskjell på redskap (konsensusdemokrati) og praksis (konsosiert demokrati). Elitesamarbeidet er et av kriteriene for å skille konsosierte demokratier fra andre. I heterogene land med dype og intense skillelinjer anbefaler derfor Lijphart (1989a:41) det konsosierte demokratiet, fordi dette innebærer faktisk bruk av elitesamarbeid. I konsensusdemokratiet gir de institusjonelle redskapene kun gir incentiver til elitesamarbeid. Konsensusdemokrati er dermed ikke nødvendigvis nok for å sikre stabilitet.

Det er viktig å skille disse begrepene fordi utgangspunktet for denne oppgaven er Lijpharts demokratimodell fra 1968 og ikke majoritets-/konsensusmodellen. Disse kan lett blandes. Analyser av de institusjonelle kjennetegnene ved konsensusdemokratiet viser lite endringer over tid. Fram til årtusenskifte har endringene vært svært små i Nederland og omtrent ikke-eksisterende i Østerrike (Pennings 1999:27-31). Dette bekreftes også av Lijphart (1999:255), som finner at begge landene på slutten av 1990-tallet fortsatt er konsensusdemokratier. Dette er ikke overraskende fordi endringer i konsensusdemokratiet er avhengige av institusjonelle endringer. Endringer i det konsosierte demokratiet vil, i tillegg til å plukke opp institusjonelle endringer, også skje når uformelle praksiser endres.

## 2.6 Fra problemstilling til hypoteser

I problemstillingen spør jeg om det har vært endringer i demokratiet i Nederland og Østerrike. Dette vil i så fall innebære at det konsosierte demokratiet har endret seg til noe annet. En kan da spørre seg hva slags demokrati de har hvis de ikke lenger er konsosierte. Tar man utgangspunkt i figur 2.1 finnes det tre muligheter: depolitisert demokrati, sentripetalt demokrati og sentrifugalt demokrati. Landenes plassering i typologien er avhengig av landenes verdier på de to dimensjonene. En endring i demokratitype vil kun skje om landenes verdier endrer seg på minst én av dem. Dette gir to mulige forklaringer på endring; enten at landets politiske kultur blir homogen, eller at eliteatferden blir konkurrerende. Dette gir igjen to mulige hypotesesett: homogenisering av landene, og økende elitekonkurransen. Den første av disse vil trekke landene til venstre i figuren, i retning av depolitisert demokrati. Den andre vil trekke landene nedover i figuren, i retning av sentrifugalt eller sentripetalt demokrati.

Da det konsosierte demokratiet var på sitt sterkeste på 1950- og 60-tallet var tilknytningen til de subkulturelle organisasjonene så sterk, at man praktisk talt levde innenfor den samme gruppen fra fødsel til død (Luther 1999a:47). En økende modernisering har gjort det vanskeligere å isolere seg mye fra resten av samfunnet. Gjennom et høyere utdanningsnivå og en internasjonalisering av media blir man lettere påvirket og inspirert av andre grupper, både innenfor og utenfor staten. Tidligere fikk man nesten all informasjon gjennom subkulturenes egne medier (Lijphart 1968a:40-52). Med internett har tilgangen til flere medier har økt.

For at den politiske kulturen skal endre seg burde, som nevnt, ikke skillelinjene som deler subkulturene være så sterke. Det må finnes en mulighet for mobilitet mellom dem. Derfor kan skillelinjer som språk og etnisitet skape problemer. I Nederland og Østerrike er de viktigste skillelinjene knyttet til religion og klasse (Lijphart 1968a:1-2; Luther 1999b:119). Moderniseringen av Vest-Europa har bidratt til store endringer blant gruppene som stod på hver sin side av disse skillelinjene. Middelklassen har vokst på bekostning av arbeiderklassen. Samtidig har samfunnet blitt mer sekularisert. Med andre ord så har det vært en betydelig mobilitet mellom subkulturene, noe som kan bidra til en mer homogen politisk kultur. Den første hypotesen vil dermed være:

*H1: En modernisering av samfunnet kan bidra til å viske ut skillene mellom subkulturene, og fører til en mer homogen politisk kultur.*

Blir den politiske kulturen mer homogen, vil landene gå mot venstre i Lijpharts typologi. Vi vil dermed kunne utelukke muligheten for at landene blir sentrifugale demokratier. Det er derimot en mulighet for at landene også beveger seg nedover i systemet. Som nevnt over påvirker den politiske kulturen eliteatferden ved at elitene må samarbeide for å skape en stabil politikk, når massenivået er fragmentert. Etter at skillene mellom subkulturene på massenivå forsvinner har ikke lenger elitene noe incentiv til å samarbeide lenger. Forskjellene i politiske holdninger, verdier og ideologier blir mindre, og saker hvor disse står på spill blir færre. Nødvendigheten av kompromisser, som var viktig i denne type saker, faller bort. Dette er grunnlaget for hypotese 2a. Denne hypotesen fører til at landene blir sentripetale demokratier.

*H2a: En mer homogen politisk kultur fører til at elitene mister de viktigste incentivene til å fortsette samarbeidet. Dette kan gjøre at elitene vil samarbeide mindre enn før.*

Det finnes imidlertid tilfeller hvor den politiske kulturen ikke påvirker eliteatferden. De sentrifugale demokratiene kan tjene som eksempler på dette. Her har skillelinjene vært så sterke at systemet også har vært fragmentert på elitenivå. Visse strukturer ved disse landene gjør det derfor vanskelig å utvikle et elitesamarbeid, selv om den politiske kulturen er heterogen. Det kan også være strukturer som ligger til grunn for at elitene fortsetter samarbeidet, selv etter at den politiske kulturen har blitt homogen. Hvis elitene har fordeler av samarbeid er det ikke umulig at de tviholder på dette. I så tilfelle forblir landene depolitiserte demokratier. Lijphart (1968b:37) ser i 1968, at den politiske kulturen i flere Europeiske land blir mer homogen, og spår derfor at landene i det ”nye Europa” vil bli depolitiserte demokratier. Dette synet er uttrykt i hypotese 2b.

*H2b: Selv om den politiske kulturen blir mer homogen, trenger ikke samarbeidsmønsteret å endre seg. Elitene vil i så fall fortsette med sitt gamle samarbeidsmønster.*

En årsak til at dette kan skje er at elitene fortsetter samarbeidet på grunn av vane. Lijphart ser derimot også en annen mulig årsak. I et homogent samfunn vil interesseforskjellen være små. Dette kan føre til at graden av konsensus mellom elitene øker, noe som kan føre til samarbeid mellom elitene (Lijphart 1968b:39).

# 3 Metode

## 3.1 Innledning

Som nevnt i innledningen har denne oppgaven tre formål. Det første formålet er å foreta en empiriopprydning. Dette gjør jeg ved å samle og presentere foreliggende analyserte data fra flere ulike kilder. Det andre og viktigste formålet, er å teste gyldighetene av hypotesene gitt i siste del av forrige kapittel. Disse er utledet fra Lijpharts konsosierte teori. Hypotesene skal testes både på Nederland og Østerrike. Dette blir gjort i kapittel 4 og 5. Oppgavens andre formål er å sammenlikne utviklingen i landene. Dette blir gjort i kapittel 6. En slik sammenlikning vil kunne gi en grundigere forståelse av kausalprosessene som har blitt utledet fra den konsosierte teorien.

I dette kapittelet vil jeg først gjøre rede for oppgavens forskningsdesign. Dette designet kan deles inn i to steg. Det vil først gjennomføres to casestudier av henholdsvis Nederland og Østerrike. I steg to blir funnene sammenliknet. I andre del av kapittelet gjennomgår jeg fordeler og ulemper med oppgavens design. Her blir fokuset lagt på metodiske problemer i studier med få enheter. I siste del av kapittelet vil jeg diskutere operasjonaliseringene som blir brukt i oppgaven. Denne delen er delt i to; en del som tar for seg den politiske kulturen og en del som tar for seg eliteatferden.

## 3.2 Formål og design

### 3.2.1 Empirisk opprydning

Det første formålet med oppgaven er å rydde opp i foreliggende forskning på de demokratiske endringene i Nederland og Østerrike. For å kunne gjøre dette vil jeg bruke Lijpharts demokratitypologi som teoretisk rammeverk. Svært få har strukturert undersøkelsene sine ut fra denne typologien. Daalder og Koole har til dels gjort det, men diskuterer kun endringene i de fire kjennetegnene ved elitesamarbeidet over to sider (Daalder og Koole 2002:37-38). King m.fl ser på bedre utnyttelse av tidligere innsamlet og analyserte data, som en viktig komponent ved et forskningsdesign (King m.fl 1994:27-28). Ved å knytte sammen data fra

flere forskjellige kilder til det teoretiske rammeverket i denne oppgaven, kan jeg undersøke problemstillingen på en ny måte.

### **3.2.2 Hypotesetesting ved bruk av casestudier**

Opgavens andre og viktigste formål, er hypotesetesting. Dette gjøres gjennom casestudier av begge land. I casestudiene vil jeg først redegjøre for den politiske kulturen og eliteatferden under den konsosierte perioden. Deretter vil utviklingen etter den konsosierte perioden analyseres. I følge konsosiert teori, vil den politiske kulturen påvirke eliteatferden (hypotese 2a). Denne kausalsammenhengen vil kun stemme hvis endringene i eliteatferden skjer etter endringene i den politiske kulturen. For å kunne konkludere med at endringene i den politiske kulturen fører til endringer i eliteatferden, er det også nødvendig å trekke linjer mellom endringene i den politiske kulturen og elitesamarbeidet. Prosessporing står derfor sentralt i oppgaven. I følge George og Bennett innebærer prosessporing å benytte data fra ulike kilder, for å finne linkene og avdekke kausalkjeden mellom to variabler (George og Bennett 2005:6-7). Fordi elitesamarbeidet foregår på mange nivåer og arenaer vil det være for tidkrevende å gjennomføre analyser på alle disse arenaene. For å kunne foreta prosessporingen er jeg derfor avhengig av å benytte meg av foreliggende analyser av disse ulike arenaene.

Det finnes imidlertid noen problemer knyttet til det å benytte foreliggende analyser. Når man ikke har muligheten til å samle inn data selv, er man avhengig av at den dataen man trenger, faktisk eksisterer. Dette innebærer også at disse dataene ikke kan være for gamle. Dette løses i oppgaven ved å se på flere ulike indikatorer. På denne måten sikrer jeg data som dekker hele analyseperioden. Der det er mulig, oppdaterer jeg også foreliggende data med ny data. For eksempel har jeg funnet oppdaterte medlemstall for partiene i Østerrike. I tillegg gjør jeg også noen sekundæranalyser av foreliggende data. Blant annet benytter jeg meg av regresjonsanalyser for å måle endringene i den politiske kulturen i Nederland.

### **3.2.3 Teoriutvikling ved hjelp av sammenlikning**

I en undersøkelse med kun to enheter vil det være generaliseringsproblemer. Det er ikke videre enkelt å benytte funnene i hypotesetestene i Nederland og Østerrike, som utgangspunkt for forventninger rundt funn i andre land. Ved å supplere casestudier med en sammenlikning vil man kunne unngå å legge for mye vekt på forklaringsvariabler som kun er sterke i ett land (Tarrow 2010:245). En sammenlikning av landene kan derfor bidra til å forklare hvorfor, og



under hvilke omstendigheter hypotesene stemmer eller ikke stemmer. Dette vil styrke den kontekstuelle forståelsen. På denne måten kan oppgaven også sees på som teoriutviklende. Dette er det siste formålet med oppgaven. Tarrow (2010) ser på parvise sammenlikninger som en viktig del av teoribyggingen. Casestudier sier oss lite om effekten av ulike kontekster fordi det ikke er noen variasjon i kontekst. Statistiske studier kan bekrefte eller avkrefte teorier, men kan i mindre grad si oss noe om mekanismene som ligger til grunn for sammenhengene. Derfor vil parvis sammenlikning være et viktig steg i teoribyggingsprosessen (Tarrow 2010:245-246).

Under sammenlikningen legges hovedvekten på forskjeller i funnene av endringene mellom landene. Ved hjelp av et "most similar systems design" (MSSD), kan man avdekke årsakene til disse forskjellene. MSSD blir gjennomført implisitt i oppgaven. Det blir pekt på viktige forskjeller, som igjen blir forsøkt forklart ved hjelp av forklaringsvariabler som varierer mellom landene. I forrige kapittel ble det pekt på en mulig kausalsammenheng mellom den politiske kulturen og eliteatferden. Mens man i casestudiene kan få god innsikt i kausalmekanismene ved hjelp av prosessporing, kan man i en komparativ studie peke på kontekstene som ligger til grunn for hvordan disse mekanismene virker. Ved å øke den kontekstuelle forståelsen kan man styrke det teoretiske grunnlaget, og med det videreutvikle teorien.

### **3.3 Metodiske problemer**

#### **For få frihetsgrader**

Det finnes imidlertid noen ulemper knyttet til både casestudier og parvis sammenlikning. Den vanligste kritikken er at det er for få frihetsgrader, noe som gjør det vanskelig å velge mellom alternative forklaringer (Tarrow 2010:246-247). I en parvis sammenlikning kan man derimot redusere dette problemet ved hjelp av MSSD. Når man bruker dette designet fokuserer man på forskjeller mellom enhetene. Man kan derfor utelukke forklaringsvariabler som er like (Tarrow 2010:246-247). Dette blir gjort i siste del av analysen. Formålet med delen er å forklare hvorfor endringene eventuelt er forskjellige i landene. Fokuset blir derfor rettet på strukturelle forskjeller mellom landene.

Bruk av denne designtypen avhenger imidlertid av at utfallet på avhengig variabel er forskjellig i landene. Selv om Nederland og Østerrike er relativt like land, og dermed har mange mulige forklaringsvariable med lik verdi, er ikke nødvendigvis utfallet forskjellig, noe som er en forutsetning ved bruk av MSSD. Selv i relativt like land vil man som regel finne visse forskjeller. Jeg søker derfor å avdekke disse i denne oppgaven.

## **Valg av case**

Et annet problem ved casestudier og undersøkelser med liten "n", er valg av case. I denne type undersøkelser kan det være vanskelig å begrunne valg av case med noe annet enn at man kjenner til landet, eller landene (Tarrow 2010:247). Dette er ikke nødvendigvis et problem i denne oppgaven. For det første er, i all hovedsak, kun fire<sup>6</sup> langvarige demokratier utpekt som konsosierte. I tillegg til Nederland og Østerrike, blir også Sveits og Belgia trukket fram. Det kan dermed argumenteres for å inkludere Belgia og Sveits også. Av forskjellige grunner blir derimot disse ikke inkludert i analysen.

Sveits har et såpass forskjellig politisk system, og er regnet som det landet som passer den konsosierte modellen minst grunnet manglende søylestruktur (Luther 1999c:17). Sveits kan derimot sies å være et godt eksempel på et konsensusdemokrati, men det er altså ikke denne demokratitypen som skal analyseres her.

Belgia er et mer interessant case fordi søylestrukturen man finner i Nederland og Østerrike, også finnes her. I Belgia har derimot søylesystemet blitt splittet av en språklig skillelinje (Deschouwer 1999:88). Segmentene i samfunnene har med andre ord igjen blitt splittet i flere segmenter grunnet språkkonflikten. Subkulturene har dermed blitt mer uoversiktlige, og Belgia skiller seg dermed i større grad fra Østerrike og Nederland.

En språklig skillelinje finner man også i Sveits (Sciarini og Hug 1999:135). Et poeng som ble diskutert over er at denne type skillelinje skaper sterkere skiller mellom samfunnsgruppene. Potensialet for en endring av den heterogene kulturen er dermed ikke like sterk i Belgia og i Sveits, som i Nederland og Østerrike. Denne mulige endringen er som nevnt et av utgangspunktene for problemstillingen og hypotesene som skal undersøkes i denne oppgaven. Belgia og Sveits egner seg derfor ikke like godt til å svare på problemstillingen. Fordi de i

---

<sup>6</sup> Luxemburg blir også nevnt som et konsosiert land (Heidar og Berntzen 1998), men er et såpass lite land at det som regel kun er de fire andre landene som blir trukket fram (e.g. Luther og Deschouwer 1999).

større grad skiller seg fra Nederland og Østerrike, kunne de også ført til vanskeligheter ved bruk av MSSD i andre steg i analysen

## **Måleproblemer**

Kontekstuell spesifisitet er et problem som kan oppstå i komparative analyser. Indikatorene som velges i oppgaven trenger ikke nødvendigvis måle det samme teoretiske begrepet i alle land. På denne måten vil målevaliditeten svekkes (Adcock og Collier 2001:534-535). Fordi de konsosierte praksisene varierer mellom land, vil dette kunne være et gjennomgående problem i denne analysen. Problemet er i stor grad knyttet til operasjonaliseringene av de teoretiske begrepene proporsjonalitet og subkulturell autonomi. I Østerrike står for eksempel proporsjonalitet og subkulturell autonomi sterkt innenfor byråkratiet, og de er begge knyttet til partiene. I Nederland er proporsjonaliteten i byråkratiet knyttet til størrelsene på subkulturene, mens subkulturell autonomi ikke eksisterer i byråkratiet i det hele tatt (se under).

Hva slags data som er tilgjengelig varierer også mellom landene. For å undersøke den politiske kulturen vil jeg bruke surveydata. Mens Nederland har hatt systematiske valgundersøkelser siden slutten av 60-tallet, innførte man ikke dette i Østerrike før i 2009 (Wagner 2011). Surveydata for Østerrike er derfor vanskelig tilgjengelig, spesielt så langt tilbake som 70-tallet. Man kan imidlertid bruke data fra folketellinger, men disse er begrensede i forhold til valgundersøkelsene.

For å løse disse problemene er jeg først og fremst avhengig av å benytte meg av flere indikatorer. For å sikre best mulig målevaliditet er det også viktig å begrunne hvorfor disse indikatorene kan brukes i de ulike landene. Ved å benytte flere indikatorer per variabel (politisk kultur og eliteatferd) kan man imidlertid danne seg et større bilde av utviklingen i landene. Det er nettopp denne utviklingen som vil bli sammenliknet i siste kapittel i oppgaven. Det at operasjonaliseringene er forskjellige i landene, gjør at man blir nødt til å benytte seg av casestudier for å kunne svare på oppgavens problemstilling. En sammenlikning kan derfor kun gjøres etter at casestudiene er gjennomført.

## 3.4 Operasjonaliseringer

I oppgaven er det i utgangspunktet kun to variabler som må operasjonaliseres: politisk kultur og eliteatferd. Ingen av disse er imidlertid enkelt operasjonaliserbare. Det finnes flere aspekter ved den politiske kulturen, og eliteatferden kan knyttes til mange forskjellige områder og arenaer. Som nevnt er det derfor viktig å benytte flere mål for de ulike begrepene. Dette er nødvendig for å sikre god målevaliditet. I denne delen presenteres de ulike målene jeg har valgt å fokusere på, samt operasjonaliseringene av disse.

### 3.4.1 Politisk kultur – hypotese 1

Det finnes flere kjennetegn på en heterogen politisk kultur (Andeweg og Irwin 2009:30). I denne oppgaven velger jeg å fokusere på noen sentrale, som også lar seg måle på en relativt enkel måte. De jeg har valgt meg ut er organisasjonsstruktur, størrelsen på subkulturene og lojaliteten mellom medlemmene og de subkulturelle organisasjonene. Disse brukes til stadighet i litteraturen, men bruken av disse målene blir i liten grad diskutert. I det følgende vil jeg derfor knytte disse målene opp mot teorien.

#### Organisasjonsstruktur

I de konsosierte landene er organisasjonsstrukturen segmentert. En slik organisasjonsstruktur knyttes til teorien om sammenfallende medlemskap (kapittel 2). I land med segmenterte organisasjonssamfunn er medlemskapet i organisasjonene sammenfallende. Subkulturene danner egne organisasjoner, noe som gjør at medlemmene ikke utsettes for krysspress. Dette fører til dannelsen av en heterogen politisk kultur. I Nederland og Østerrike kan som nevnt den heterogene kulturen knyttes til denne organisasjonsstrukturen (Lorwin 1977:143-144). Dette er derfor en god indikator på den politiske kulturen i disse landene. En avsegmentering av organisasjonsstrukturen vil være et tegn på at den politiske kulturen ikke lenger er heterogen. En slik avsegmentering kan skje på to måter, enten ved at organisasjonene slår seg sammen på tvers av subkulturene, eller ved at organisasjonene endrer strategi for å tiltrekke seg medlemmer som egentlig tilhører andre subkulturer. I oppgaven ser jeg derfor etter hvorvidt det skjer en avsegmentering på en av disse måtene.

## **Størrelsen på subkulturene**

Grad av segmentert organisasjonsstruktur er for det første avhengig av størrelsen på subkulturene. Jeg vil derfor også se på utviklingen i størrelsen av disse subkulturene. I Nederland kan man dele befolkningen inn i de ulike subkulturene (den katolske, de(n) protestantiske, den sekulære arbeiderklassen/sosialistiske og den sekulære arbeiderklassen/liberale<sup>7</sup>) basert på to variabler som utgjør de to viktigste skillelinjene i samfunnet: religion og klasse (Aarts og Thomassen 2008:206-207). Større endringer i sammensetningen av subkulturene vil føre til at den politiske kulturen endrer seg. Selv om den sekulære middelklassen i Nederland har vært regnet som en subkultur, har denne vært svak (Andeweg og Irwin 2009:32). En sterkt voksende sekulær middelklasse vil derfor kunne tyde på en mer homogen politisk kultur.

I Østerrike er det noe vanskeligere å definere hvem som tilhører de to subkulturene gjennom surveyundersøkelser. Skillelinjene religion og klasse dominerer imidlertid også i Østerrike. I oppgaven blir det derfor sett på endringer i disse indikatorene. Det blir med andre ord sett på endringene i andelen religiøse og andelen arbeidere. Dette er indikatorer som har blitt brukt i tilsvarende analyser (Plasser m.fl 1992:20-21).

## **Subkulturell lojalitet**

For at organisasjonsstrukturen skal være segmentert, er man også avhengig av lojalitet mellom medlemmene av subkulturene og de subkulturelle organisasjonene. Lijphart (1968b:32) ser på den politiske kulturen som noe som kan observeres på massenivå, i motsetning til eliteatferden som følgelig observeres på elitenivå. I tillegg til å ta utgangspunkt i organisasjonene for å observere den segmenterte organisasjonsstrukturen, kan man også ta utgangspunkt i atferden til medlemmene. I sterke subkulturer vil medlemmene være lojale ovenfor de subkulturelle organisasjonene. Det finnes flere måter å måle dette på. I denne oppgaven ønsker jeg å benytte to. Surveydata kan benyttes til å se på partiloyalitet. Partiene er en del av subkulturene i begge land, disse er derfor også segmenterte. Partiloyalitet blir brukt som indikator i Nederland i tilsvarende forskning (Andeweg 1999:114). For Østerrike er lignende data ikke tilgjengelig, landet har ikke hatt samme surveykultur som Nederland. Det er derimot mulig å finne data på partiidentifikasjon helt tilbake til 1954. Denne indikatoren har blitt brukt i tilsvarende forskning på Østerrike (Plasser m.fl. 1992:25).

---

<sup>7</sup> Subkulturene blir grundigere gjennomgått i kapittel 4.

Fordi tilgangen på data er noe dårligere i Østerrike, ser jeg også på en annen indikator som kan fungere som mål på lojalitet. I Østerrike har partiene stått sterkt innenfor subkulturene (Luther 1999a), noe som har ført til at antallet medlemmer i partiene har vært høyt (Müller 1994:51-52). Et alternativt mål på partiloyalitet er derfor medlemskap i partiene. Partiloyaliteten svekkes når antallet medlemmer synker. Partimedlemskap har blitt brukt som en indikator på endringer i den politiske kulturen i andre studier (Luther 1999a:45-46).

### **Statistisk modell som mål på politisk kultur i Nederland<sup>8</sup>**

På grunn av surveytradisjonene i Nederland, er det mulig å konstruere et slags totalmål på den segmenterte organisasjonsstrukturen. Ved hjelp av regresjonsmodeller med stemmegivning som avhengig variabel og subkulturell tilhørighet som uavhengig, kan man måle partiloyalitet. Det blir i oppgaven derfor gjennomført regresjonsanalyser for hvert år innenfor hver subkultur. Regresjonsanalyser gir også en mulighet til å inkludere kontrollvariabler. I regresjonsanalysene i oppgaven kontrollerer jeg for kjønn og alder. Fordi den avhengige variabelen i denne analysen vil være dikotom<sup>9</sup>, vil det være en fordel å benytte seg av logistisk analyse. I logistisk analyse tas det hensyn til gulv- og takhøydeeffekter, som kan oppstå når den avhengige variabelen er dikotom (Skog 2004:380). I tillegg til å se på lojaliteten mellom medlemmene av subkulturene og det subkulturelle partiet, vil jeg også implisitt undersøke lojaliteten mellom et subkulturelt parti, og de som ikke tilhører den spesifikke subkulturen. Effekten av subkulturell tilhørighet på det å stemme på det tilhørende subkulturelle partiet, vil øke både hvis den subkulturelle lojaliteten er sterk, og hvis de som ikke hører til den angitte subkulturen i liten grad stemmer på partiet. Dette aspektet er også viktig i vurderingen av hvorvidt en organisasjon er segmentert eller ikke. En organisasjon som også appellerer til de utenfor subkulturen, kan ikke sies å være segmentert.

Som nevnt, er også størrelsene på subkulturene avgjørende for hvorvidt man kan si at organisasjonsstrukturen er segmentert i samfunnet. Selv om man kun finner små endringer i den segmenterte organisasjonsstrukturen innad i subkulturene, kan allikevel den segmenterte organisasjonsstrukturen svekkes på aggregert nivå. Dette skjer hvis de subkulturene hvor den segmenterte organisasjonsstrukturen står sterkest, svekkes. Størrelsene på subkulturene kan

---

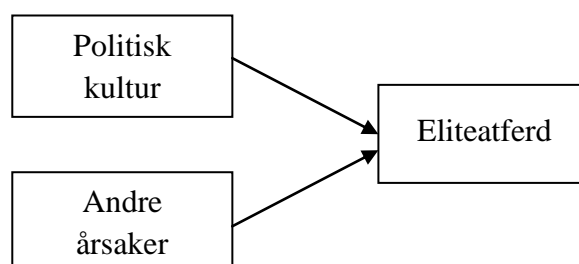
<sup>8</sup> Denne statistiske modellen vil bli gjennomgått nærmere i kapittel 4.

<sup>9</sup> Hvorvidt man stemmer på det subkulturelle partiet, eller ikke.

tas hensyn til ved å se på hvor godt en full modell<sup>10</sup> forklarer stemmegivning. Et vanlig mål på dette er determinasjonskoeffisienten ( $r^2$ ). I logistiske analyser kan ikke denne koeffisienten beregnes. Det finnes imidlertid såkalte pseudo- $r^2$ -mål, som viser modellens forklaringskraft. Problemet med dette målet er at det ikke har noen intuitiv tolkning (Skog 2004:419). Fordi tolkningen av målet ikke er interessant i denne sammenheng (jeg kun er interessert i å sammenlikne modellene fra år til år), kan pseudo  $r^2$  målet allikevel benyttes. Jeg vil derfor få et mål som både tar hensyn til størrelse på subkulturene, medlemmenes lojalitet og grad av segmentert organisasjonsstruktur. Dette vil derfor egne seg godt som et mål på den politiske kulturen i Nederland.

Til sammen danner disse indikatorene et bilde av den politiske kulturen. Det forventes at organisasjonsstrukturen i større grad blir avsegmentert, at den sosiale strukturen i landene endrer seg og at den subkulturelle lojaliteten svekkes. Hypotese 1 stemmer hvis det i tiden etter den konsosierte perioden blir dokumentert endringer den politiske kulturen.

### 3.4.2 Eliteatferd – hypotese 2



**Figur 3.1.** Kausalmodell, hypotesesett 2

Hypotese 2a er knyttet til hypotese 1 fordi det kun er mulig å teste H2a hvis H1 stemmer. Hypotesen er knyttet til den konsosierte teorien hvor det forutsettes at den politiske kulturen påvirker eliteatferden. For at H2a skal stemme må det bli observert en endring i eliteatferden, og denne endringen må komme etter endringen i den politiske kulturen. Hvis det blir funnet at eliteatferden ikke endrer seg selv om den politiske kulturen gjør det, vil H2b bli bekreftet. Det er også en mulighet for at endringene i eliteatferden kommer enten før, eller samtidig med endringene i den politiske kulturen. I så tilfelle er det andre årsaker enn den politiske kulturen, som fører til endringer i eliteatferden. Blir dette funnet i oppgaven vil jeg forsøke å avdekke disse bakenforliggende årsakene. På bakgrunn av den konsosierte teorien er det derimot liten

<sup>10</sup> Her vil en fullmodellen være en multinomisk logistisk modell fordi det i en full modell vil være flere mulige utfall (partier man stemmer på) på avhengig variabel.

grunn til å tro dette. Figur 3.1 viser imidlertid en kausalmodell som også tar hensyn til dette. Fokuset blir uansett satt på kausalmekanismene mellom den politiske kulturen og eliteatferden. Disse skal som nevnt avdekkes ved hjelp av prosesssporing.

I denne oppgaven blir Lijpharts (1968b) demokratimodell benyttet som teoretisk rammeverk. Hans definisjon av hvordan eliteatferden arter seg i de konsosierte landene blir derfor benyttet som en teoretisk definisjon av begrepet. Lijpharts definisjon av eliteatferden i de konsosierte landene er de fire kjennetegnene som ble gjennomgått i forrige kapittel. Disse var storkoalisjoner, gjensidig veto, proporsjonalitet og subkulturell veto. I denne oppgaven må derfor disse kjennetegnene operasjonaliseres. Finner man utstrakt bruk av disse kjennetegnene i Nederland og Østerrike, vil dette tyde på at eliteatferden er samarbeidende. Hvis disse derimot er fraværende, tyder det på at relasjonene mellom elitene er preget av konkurranse. Utgangspunktet er den konsosierte perioden. Hypotesene blir testet ved å se på perioden etter, og vurdere avvik fra mønsteret under den konsosierte perioden.

Operasjonaliseringen av begrepet eliteatferd er noe mer kompleks enn operasjonaliseringen av den politiske kulturen. Lijphart (1989b:141-142) har selv pekt på vanskelighetene med å operasjonalisere de fire konsosierte kjennetegnene. Dette var også en av grunnene til at han utledet majoritets-/konsensusmodellen. En grunn til at operasjonaliseringen av begrepet er vanskelig er at eliteatferden benyttes på mange nivåer og arenaer. I oppgaven forsøker jeg å inkludere så mange av disse som mulig, men av naturlige grunner kan jeg ikke få med meg alt. Fordi dette begrepet er veldig omfattende kommer jeg i all hovedsak til å bruke foreliggende publiserte data. For å kunne teste mine hypoteser, knytter jeg denne forskningen til oppgavens teoretiske rammeverk. Det har vært skrevet mye om storkoalisjoner og proporsjonalitet. Foreliggende litteratur om subkulturell autonomi og gjensidig veto i disse landene finnes det vesentlig mindre av. Dette fører til at analysene av subkulturell autonomi og gjensidig veto ikke blir like fyldig som analysene av storkoalisjoner og proporsjonalitet.

## **Storkoalisjoner**

Storkoalisjoner er regjeringskoalisjoner som har vesentlig større støtte i parlamentet enn nødvendig for å skaffe seg flertall. Prinsippet med dette er å inkludere alle eller i det minste de fleste, subkulturelle gruppene i samfunnet. Både i Nederland og i Østerrike sammenfalt



subkulturene med partiene i den konsosierte perioden<sup>11</sup>. Dette gjør at vi kan analysere i hvilken grad partiene ble inkludert i storkoalisjonene. Det er imidlertid noe variasjon i den eksakte operasjonaliseringen av dette begrepet. Lane og Ersson (1999:219-220) hevder at en koalisjon må bestå av partier som til sammen har over 75 prosent av representantene i parlamentet, for å kunne kalles en storkoalisjon. I litteraturen har begrepet også blitt brukt om koalisjoner som er mindre. For eksempel omtaler Luther (1999a:64-66) og Müller (2007:48) regjeringene i Østerrike mellom 1987 og 2000 som storkoalisjoner, selv om flere av disse hadde en støtte godt under 75 prosent (se tabell 5.1). Resultatene kan avhenge av hvor denne kritiske verdien settes. Det vil derfor være bedre å se på regjeringenes støtte i parlamentet. Dette gir en finere gradert skala som enkelt og oversiktlig kan presenteres i figurer.

En variant av storkoalisjoner er overtallige koalisjoner. En overtallig koalisjon er en koalisjon hvor overflødige partier blir inkludert. I Lijpharts (1999:96-103) arbeider om konsensusdemokratiet benytter han seg av denne koalisjonstypen i stedet for storkoalisjoner. Fordelen med dette er at overtallige regjeringer aldri vil kunne være en minimalt vinnende regjering. Storkoalisjoner kan i visse tilfeller være minimalt vinnende, slik regjeringene i Østerrike var mellom 1949 og 1966. Overtallige koalisjoner har vært svært sjeldne i Østerrike. Samtidig har flere av regjeringene i den konsosierte perioden, hatt nesten 100 prosents støtte i parlamentet (se tabell 5.1). Dette kan skje fordi regjeringene bestod av to partier som begge hadde like under 50 prosent av mandatene. Partiene trengte derfor en koalisjonspartner for å få flertall. Det gir derfor ikke mening å se på overtallige koalisjoner i Østerrike. Overtallige koalisjoner har derimot tradisjonelt vært et viktig fenomen i Nederland (Andeweg og Irwin 2009:134.137). Derfor vil jeg i tillegg til å se på den parlamentariske støtten, også se på hyppigheten av overtallige regjeringer i Nederland. Det er imidlertid ett problem med dette også i Nederland. De tre viktigste kristne partiene dannet felles lister i 1977, og ble ett parti i 1980. For å kunne sammenlikne over tid blir disse tre partiene slått sammen til ett, også i tiden før 1977.

Hvis hypotese 1 stemmer så vil antakelsen om at hypotese 2a stemmer, kunne styrkes om andelen parlamentsrepresentanter som støtter regjeringen går ned, samtidig som det blir funnet at overtallsregjeringer blir mindre vanlige. Dette forutsetter selvsagt at endringen skjer etter en endring mot en mer homogen politisk kultur. Finner man ingen endring i disse to indikatorene styrkes imidlertid hypotese 2b.

---

<sup>11</sup> Se kapittel 4 og 5

Det er også verdt å merke seg at det er dette kjennetegnet Lijphart anser som viktigst (Lijphart 1977:25). Selv om endringen i størrelsen på koalisjonen derfor må vektlegges sterkere enn endringen i de andre kjennetegnene, er det allikevel mulig at endringen kan veies opp av de andre kjennetegnene. Dette må derfor vurderes tilslutt i hvert av kapitlene.

## **Gjensidig veto**

Lijphart (1977:36-38) gir få eksempler på bruk av gjensidig veto i Østerrike og Nederland. I Nederland mener han at bruken av gjensidig veto, kun har vært uformell. I Østerrike ble gjensidig veto anerkjent av lederne i de to regjeringspartiene SPÖ og ÖVP (Lijphart 1977:38). Selv om gjensidig veto foregår på mange nivåer og arenaer i politikken, er det enklest å observere dette på parlaments- regjeringsnivå. I forrige kapittel ble det nevnt at Lijphart så på gjensidig veto som et prinsipp som måtte gjelde innenfor regjeringen. Tsebelis (2002:96) ser imidlertid på hvert eneste regjeringsparti som en vetospiller innad i regjeringen. På denne måten er regjeringsarenaen per definisjon karakterisert av gjensidig veto (Müller og Meyer 2010:99). Fordi subkulturene har sine egne partier, vil de derfor være i besittelse av gjensidig veto så lenge subkulturenes parti er med i regjeringen. Denne definisjonen gjør imidlertid gjensidig veto overflødig så lenge alle subkulturene er representert i regjeringen.

Man kan derimot se på gjensidig veto i et konsosiert demokrati som en praksis som burde gjelde uavhengig av regjeringsdeltakelse. I Nederland har ikke alle de subkulturelle partiene deltatt i regjering samtidig. I oppgaven blir det derfor sett på hvorvidt praksisen med gjensidig veto eksisterer på parlamentsnivået, altså utenfor regjeringene. Jeg vil derfor se på i hvilken grad parlamentet står enstemmig bak lovgivningene. Også her er det lite tilgjengelig data, jeg vil derfor støtte meg på foreliggende analyser. En liknende analyse vil bli gjennomført på Østerrike.

## **Proporsjonalitet**

### *Parlaments- og regjeringsarenaen*

Proporsjonalitet foregår på mange områder i et konsosiert demokrati. Hvilke områder prinsippet brukes på varierer imidlertid fra land til land. Prinsippet brukes imidlertid på flere av de samme nivåene i Nederland og Østerrike. For det første har prinsippet blitt brukt på regjerings- og parlamentsnivå i begge land. Proporsjonalitet i parlamentet sikres ofte gjennom

valgordningen. I tillegg har proporsjonalitetsprinsippet blitt brukt for å fordele ministerpostene innad i regjeringen. Proporsjonalitet på den parlamentariske arenaen og i regjeringen, er derimot også vanlig i land med en homogen politisk kultur som for eksempel de skandinaviske (Lijphart 1999:162). Det er derfor ikke nødvendigvis noen grunn til å tro at endringene i de korporative ordningene vil være store. I og med at prinsippet er viktig på disse arenaene, vil det uansett være viktig å analysere eventuelle endringer i proporsjonalitet her.

### *Den korporative arenaen*

Korporatisme er også en form for elitesamarbeid som er vanlig i konsosierte demokratier. Alle de konsosierte landene ligger nærmere det korporative systemet, enn dens motpart; det pluralistiske systemet (Lijphart og Crepaz 1991:240). Dette gjelder spesielt Østerrike og Nederland. I en analyse av 18 demokratier, hvor flere mål for korporatisme ble benyttet, kom Østerrike og Nederland på henholdsvis første og fjerde plass (Lijphart og Crepaz 1991:240)<sup>12</sup>. Det korporative systemet er knyttet til subkulturene i landene. I Østerrike har de økonomiske interesseorganisasjonene vært knyttet til partiene (Luther 1999a:66-67). I Nederland har de vært delt både langs den religiøse skillelinjen og langs klasseskilnelinjen, på samme måte som de andre subkulturelle organisasjonene (Van Waarden 2002:52-53). Systemet kan knyttes til proporsjonalitet fordi samarbeidet eller interaksjonen mellom de ulike interessegruppene og staten, blir styrt av proporsjonalitetsprinsippet både i Nederland (Lijphart 1968a:113) og i Østerrike (Luther 1999a:67).

Det korporative systemet kan svekkes på to måter. For det første kan organisasjonene svekkes innad, for eksempel ved at medlemstallet går ned. Dette fører til at det korporative systemets gyldighetsområde svekkes. Systemet vil også svekkes hvis staten i mindre grad benytter seg av de korporative ordningene. Oppgaven inneholder derfor en analyse av begge disse aspektene.

### *Den byråkratiske arenaen*

Innenfor byråkratiet blir proporsjonalitetsprinsippet brukt i ansettelsesprosessene. I Nederland fordeles stillingene proporsjonalt etter størrelsen på subkulturene (Lijphart 1968a:128). I Østerrike hadde partiene gjennom regjeringen, kontroll over ansettelsesprosessen, størrelsen

---

<sup>12</sup> For en nærmere diskusjon av sammenhengen mellom det konsosierte demokratiet og korporatisme; se Van Waarden (2002:50-53).

på partiene var derfor avgjørende (Müller 1992:113). Dette gjorde at prosessen ble politisert i Østerrike, noe den ikke ble i Nederland (Daalder og Koole 2002:38). Politisering og proporsjonalitet trenger imidlertid ikke å henge sammen. Hvis politisering fører til at ett eller flere betydelige partier blir stående utenfor, vil ikke prosessene lenger være styrt av proporsjonalitet. I Østerrike stod den ene subkulturen på sidelinjen under den konsosierte perioden, men partiet (FPÖ) som representerte denne subkulturen var lite, derfor var ikke avviket fra proporsjonalitetsprinsippet spesielt stort.

### *Det lokale nivået og sivilsamfunnet*

De to siste arenaene gjelder kun for Nederland. I Nederland har regjeringen hatt kontroll over borgermesterutnevnelser. Posisjonene ble under den konsosierte perioden, fordelt proporsjonalt etter partienes størrelse i parlamentet (Andeweg og Irwin 2009:195-196). I oppgaven blir sett på i hvilken grad denne praksisen har fortsatt i ettertid. Det tas både hensyn til hvorvidt regjeringene fortsatt har denne makten, og hvorvidt fordelingen fortsatt er proporsjonal.

En siste viktig del av proporsjonalitetsprinsippet er proporsjonal allokering av statlige midler. Dette systemet har vært viktig i Nederland. Det har blitt delt ut støtte til ulike private aktører som velferdsorganisasjoner, skoler og kringkastingsorganisasjoner. I denne oppgaven blir det fokusert på kringkastingsorganisasjonene. Disse organisasjonene var også tilknyttet subkulturene og de statlige midlene ble fordelt proporsjonalt etter størrelsen på organisasjonene (Lijphart 1968a:47-48). Også her blir det sett på i hvilken grad denne praksisen har bestått.

### **Subkulturell autonomi**

For å oppnå en samarbeidende eliteatferd er det viktig at man kun i få saker, ender opp med tapere og vinnere. En måte å redusere muligheten for at politikken blir et nullsumspill mellom de ulike subkulturene, er å desentralisere beslutningsprosessen (Andeweg og Irwin 2009:36). Det er dette subkulturell autonomi dreier seg om, subkulturene skal i stor grad selv bestemme i saker som angår dem. For at en subkultur skal få en stor grad av selvbestemmelsesrett, er det nødvendig at en eller flere subkulturelle institusjoner eller organisasjoner får makt til å utøve autonomi over subkulturen de representerer. I føderale systemer gis denne makten til et føderalt parlament. Av landene i denne analysen, er det kun Østerrike som har et føderalt

system. Subkulturene i Østerrike er derimot ikke geografiske, noe det føderale systemet er. Tildeling av makt til geografiske enheter vil derfor ikke være hensiktsmessig, og det politiske systemet er derfor, geografisk rett, relativt sentralisert (Lijphart 1999:189). Dette nivået vil derfor ikke analyseres i denne oppgaven.

I Nederland har subkulturell autonomi blitt gitt til ulike private velferdsorganisasjoner. Eksempler på dette er helse- og utdanningsinstitusjoner. Disse ble støttet av staten, og hadde autonomi i den forstand at de hadde sterk innflytelse på politikken innenfor sin sektor (Andeweg 1999:124). Den subkulturelle autonomien i Nederland er vanskelig å operasjonalisere, det blir i oppgaven derfor lagt vekt på foreliggende forskning for å kunne vurdere hvorvidt autonomien er opprettholdt. Jeg vil se konkret på skolesystemet og forsøke å avdekke hvorvidt den subkulturelle autonomien er svekket her.

I Østerrike er subkulturell autonomi viktig i forvaltningen. I hele perioden fra 1946 til 1966 ble alle ministerpostene bortsett fra én, holdt av det samme partiet. Fordi partiene hadde kontroll over ansettelsesprosessene i sine departementer, fikk de også etter hvert kontroll over departementene (Luther 1999a:68-70). I oppgaven ser jeg på kontinuiteten i partiens kontroll over departementene gjennom ministerpostene. I de tilfeller hvor partiet mister kontrollen over ett av sine departementer, vil det vurderes hvorvidt den subkulturelle autonomien blir opprettholdt. Dette vil avhenge av om ministre fra nye partier begynner å ansette folk fra eget parti. Hvis det sistnevnte skjer, vil den subkulturelle autonomien svekkes.



# 4 Nederland

## 4.1 Innledning

Det politiske systemet i Nederland ble av samfunnsforskere, lenge sett på som et paradoks (Lijphart 1968a:1). Landet har vært preget av dype sosiale og religiøse skillelinjer som har skapt ulike sosiale grupper med egen ideologi og egne politiske organisasjoner. I et slikt system forventer man ikke konsensus og samarbeid, men heller uenighet og konkurranse. Nederland har derimot blitt sett på som et eksempel på suksessfullt demokrati, fragmenteringen av samfunnet har ikke stått i veien for et effektivt parlamentarisk demokrati (Lijphart 1968a:1-2).

Det er de religiøse og sosioøkonomiske skillelinjene som er utgangspunktet for den heterogene politiske kulturen i Nederland. I første del av kapitlet vil jeg derfor gjennomgå den historiske utviklingen til det konsosierte demokratiet i Nederland. Her vil jeg først forklare hvordan den heterogene politiske kulturen ble til, deretter vil jeg forklare hvordan elitesamarbeidet oppstod. I andre del av kapitlet vil de konsosierte kjennetegnene analyseres. Selv om den konsosierte perioden i Nederland har blitt tidfestet til tiden mellom 1917 og 1967 (Andeweg 1999:108), begrenses i all hovedsak analysen til etterkrigstiden i denne oppgaven. Begrunnelsen for dette er todelt. For det første stod det konsosierte demokratiet sterkt etter andre verdenskrig. I tillegg skjedde en del av institusjonaliseringen av elitesamarbeidet etter krigen. For eksempel ble SER<sup>13</sup> dannet i 1950 (Lijphart 1968a:113-114). Etterkrigstiden egner seg derfor godt som sammenlikningsgrunnlag. Den andre begrunnelsen er av en praktisk karakter. Datatilgjengeligheten er bedre etter andre verdenskrig enn før. I den tredje og viktigste delen av kapitlet vil perioden etter 1967 analyseres. Først sees det på endringene i den politiske kulturen, deretter blir endringene i eliteatferden analysert. I siste del av kapitlet vil jeg oppsummere og knytte funnene opp mot hypotesene.

---

<sup>13</sup> Jeg kommer inn på SERs rolle senere i oppgaven.

## 4.2 Utviklingen av det konsosierte demokratiet i Nederland

### 4.2.1 Politisk kultur

Den heterogene politiske kulturen i Nederland er knyttet til to skillelinjer: religion og klasse. Disse har dannet utgangspunktet for søylestrukturen i Nederland. Den religiøse skillelinjen har sine røtter tilbake til dannelsen av nasjonalstaten og reformasjonen på 1500-tallet (Lijphart 1968a:16-17), og delte landet inn i tre grupper eller subkulturer. Katolikkene utgjorde den første av subkulturene. Medlemskapet i denne sammenfalt mer eller mindre med medlemskapet i den romersk katolske kirke, og størrelsen på subkulturen var relativt stabil helt fram til 1970. Den andre religiøse subkulturen var den protestantiske, og bestod hovedsakelig av folk fra den Nederlandske Reformerte Kirke. Denne søylen var imidlertid delvis delt. De mest ortodokse meldte seg ut av den reformerte kirken på slutten av 1800-tallet og dannet andre kirker som gikk under navnet *Gereformeerde*, hvor medlemmene ble kalt *Gereformeerden*. De moderate ble igjen i den Nederlandske Reformerte Kirke. Dette skillet ble varig, det kan derfor hevdes at den protestantiske subkulturen egentlig er to subkulturer. Andelen *Gereformeerden* holdt seg relativt stabilt fra slutten av 1800-tallet, til 1970. I motsetning, har andelen som har tilhørighet til den moderate reformerte kirken dalt. I 1879 hørte over halvparten av befolkningen til den moderate reformerte kirken, men andelen har falt jevnt fram til 1970 (Andeweg og Irwin 2009:25-26).

Den siste gruppen som ble skapt av den religiøse skillelinjen var den sekulære gruppen. Denne ble imidlertid delt i to igjen av klasseskilnelinjen. Den sekulære arbeiderklassen ble en del av en sosialistisk subkultur, mens middelklassen tilhørte den liberale subkulturen (Lijphart 1968a:23). De liberale organisasjonene har imidlertid blitt til som en følge av at man har trengt å gi et alternativ til de subkulturelle organisasjonene. Organisasjonene innenfor den liberale subkulturen er derfor ikke tilknyttet hverandre på samme måte som organisasjonene innenfor de andre subkulturene. De liberale har derfor blitt sett på som en subkultur mest fordi de har blitt utelatt av de andre, ikke fordi de har ønsket det selv. Den liberale søylen regnes derfor ofte som et unntak fra søylesystemet (Andeweg og Irwin 2009:32).

Den heterogene politiske kulturen manifesterte seg i ulike politiske og sosiale organisasjoner som var tilknyttet subkulturene. Slike segmenterte organisasjoner dannet grunnlaget for det



som i Nederland har blitt kalt for *verzuijing* (forsøyling). Fram til 60-tallet har søylesystemet formet livet til mange hollendere. En katolikk ville med stor sannsynlighet bli født på et katolsk sykehus, gå på katolske skoler, lese katolske aviser, bli gift med en annen katolikk, være medlem av en av de katolske arbeidstaker- eller arbeidsgiverorganisasjonene, i sine eldre dager bo på et katolsk pleiehjem, og tilslutt bli gravlagt på en katolsk kirkegård. Søylene gjennomsyret dermed livet fra fødsel til død (Andeweg og Irwin 2009:28-30). Den katolske søylen var riktignok den klart mest rigide, og ble mer eller mindre styrt av den katolske kirken i Nederland (Andeweg og Irwin 2009:32).

Partiene var viktige aktører i systemet selv om det kun var innenfor den sosialistiske subkulturen, at partiet stod i sentrum (Andeweg 1999:123). Alle subkulturene hadde sine egne partier. Det Katolske partiet (KVP) og Arbeiderpartiet (PvdA) var de to største i perioden etter andre verdenskrig. Det Liberale partiet (VVD) representerte den liberale subkulturen og fikk rundt 10 prosent av stemmene i etterkrigstiden. Den protestantiske subkulturen var som nevnt delt i to, og var derfor også representert av to partier. Det Antirevolusjonære partiet (ARP) var partiet til *Gereformeerden*, mens Kristenhistorisk Union (CHU) representerte de moderate reformerte. ARP har ligget på rundt 10 prosent av stemmene, CHU noe under. Dette skillet mellom disse to partiene har senere også fått en klassesdimensjon. CHU bestod i større grad av folk fra høyere klasser (Lijphart 1968a:24).

I 1960 analyserte Lijphart den nederlandske elitens organisasjonsmedlemskap. Forsøylingen av samfunnet gjorde at han fant en sterk tendens til sammenfallende medlemskap, elitene var i svært liten grad medlemmer av organisasjoner på tvers av subkulturene (Lijphart 1968a:60-68). Teorien om sammenfallende og kryssende medlemskap sier oss imidlertid at krysspress har en modererende effekt på individet. I motsatt fall skaper sammenfallende medlemskap en heterogen politisk kultur, slik en så i Nederland mellom 1917 og 1967 (Andeweg og Irwin 2009:34). En slik struktur gjør ikke Nederland unik på noen måte. Det kan imidlertid være verdt å merke seg to ting. For det første er skillelinjene dypere i Nederland enn i de angloamerikanske og skandinaviske landene. Dette fører til en organisering av samfunnet rundt subkulturene. På denne måten ligner Nederland mer på de andre kontinentaleuropeiske landene. For det andre så har Nederland på tross av de dype skillelinjene, et stabilt demokratisk system, noe man vanskelig kan si om flere av de kontinentaleuropeiske landene. Dette trekket gjør at Nederland ligner mer på de angloamerikanske og de skandinaviske

landene. Det er denne kombinasjonen som gjør Nederland og de andre konsosierte landene spesielle (Lijphart 1968a:69-70), og det er her elitesamarbeidet spiller en viktig rolle.

#### 4.2.2 Eliteatferd

Elitesamarbeidet kom på plass i perioden mellom 1878 og 1917. Da stod subkulturene på hver sine sider i tre viktige saker. Den første saken var en strid mellom kirke og stat som handlet om statsstøtte til private skoler. De offentlige skolene var sekulære, for de religiøse var det derfor kun mulig å opprette private skoler. I 1878 ble dette systemet bekreftet i en lov, noe som førte til en dyp splittelse mellom de religiøse og de liberale. I 1889 ble en ny lov fattet. Den gav private skoler noe statlig støtte, men det var fortsatt store forskjeller mellom offentlig og privat. Saken forble uløst fram til 1913 (Lijphart 1968a:104-107).

Den neste saken var et spørsmål om utvidelse av stemmeretten. Spørsmålet delte den liberalistiske bevegelsen og ARP allerede på 1880-tallet. Fra 1910 ble allmenn stemmerett et vedvarende krav. Mer enn en tredjedel av den mannlige, voksne befolkningen var fortsatt utelukket fra å stemme. Denne saken nådde et klimaks samtidig med skolespørsmålet, noe som økte spenningen mellom gruppene i samfunnet betraktelig (Lijphart 1968a:107-108).

Den siste saken gjaldt fagforeningsorganisering og arbeidernes rettigheter. Denne var ikke like viktig som de to andre, mye fordi fagforeningene hadde relativt moderate krav og fordi regjeringene jevnt over var velvillige ovenfor dem. Allikevel utviklet det seg en konfliktfylt relasjon mellom arbeidstakere og arbeidsgivere, spesielt i tiden rundt 1910. Lockout ble et vanlig brukt middel blant arbeidsgiverne, og til tider overgikk bruken av lockout, bruken av streik (Lijphart 1968a:108-109).

Rundt 1910 nådde spenningen i alle tre sakene et klimaks, og den politiske situasjonen så svært alvorlig ut. Regjeringen som kom til makten i 1913 oppfattet situasjonen og forsøkte derfor å finne en løsning på uenighetene. Regjeringen ba partiene<sup>14</sup> gå sammen i et forsøk på å finne en felles løsning, noe den også lyktes i. Mellom 1913 og 1917 møttes partiene i forskjellige kommisjoner hvor sakene ble debattert. Kommisjonenes anbefalinger ble adoptert nesten uten forandringer, og endringene ble nedfelt i grunnloven i 1917 nesten uten motstemmer. De private skolene ble fullfinansiert og allmenn stemmerett ble innført. Alle

---

<sup>14</sup> På dette tidspunktet fantes det syv partier. Et katolsk (forløperen til KVP), ARP, CHU, et sosialdemokratisk (forløperen til PvdA) og tre liberale (forløperne til VVD).

subkulturene ble inkludert i denne prosessen. Proporsjonalitet var et av prinsippene som ble innført gjennom de konstitusjonelle endringene. Skolene fikk offentlig støtte basert på en proporsjonal ordning, i tillegg ble valgsystemet endret slik at fordelingen av representanter i parlamentet ble mer proporsjonal (Lijphart 1968a:109-111).

En av årsakene til at elitesamarbeidet oppstod er at Nederland var et land med minoriteter. Ingen av subkulturene var på begynnelsen av 1900-tallet i nærheten av å kunne oppnå majoritetsstatus. De subkulturelle elitene valgte derfor samarbeid i stedet for konkurranse, noe som reduserte risikoen for politisk marginalisering (Andeweg 2000:698).

## **4.3 Det konsosierte demokratiet fra 1945 til 1967**

### **4.3.1 Politisk kultur**

#### **Organisasjonsstruktur**

Som nevnt over er en segmentert organisasjonsstruktur en forutsetning for en heterogen politisk kultur. Den segmenterte strukturen til partiene har blitt nevnt. Det fantes imidlertid også flere andre organisasjonstyper som var segmenterte. Blant de viktigste av disse var fagforeningene og hovedsammenslutningene. De fleste fagforeningene hørte til under en av tre store hovedsammenslutninger. Den største av disse var den sosialistiske (NVV), den nest største var den katolske (NKV), mens den tredje største var den protestantiske (CNV). I motsetning til splittelsen mellom de protestantiske partiene, var imidlertid ikke den protestantiske arbeiderbevegelsen delt. I tillegg til disse fantes det også en hovedsammenslutning som var tilknyttet den liberale subkulturen: den Nederlandske Handelsorganisasjonen (NVC), men i 1963 hadde denne kun 0,7 prosent av alle organiserte arbeidere (Lijphart 1968a:36). Det segmenterte mønsteret vises godt i en analyse av medlemmene i hovedsammenslutningene. I 1964 var 92 prosent av medlemmene i NVV sekulære, i NKV tilhørte 94 prosent det katolske kirkesamfunnet, mens i NVC var 77 prosent knyttet til et av de protestantiske kirkesamfunnene (Lijphart 1968a:37).

Den segmenterte organisasjonsstrukturen stoppet ikke der. For det første så hadde subkulturene sine egne aviser og kringkastingsorganisasjoner. Selv om selve radio- og TV-stasjonene var eid av staten, var det egne kringkastingsorganisasjoner som kontrollerte

sendingene. Fire av disse organisasjonene representerte de fire subkulturene, og fikk tildelt radio- og TV-tid på de statlige kanalene, proporsjonalt i forhold til størrelsen på organisasjonene (Lijphart 1968a:47). Medlemskap i disse organisasjonene var også sterkt knyttet til den subkulturelle tilhørigheten (Lijphart 1968a:48). Det samme gjaldt for avisene. De fleste, spesielt innenfor de katolske, protestantiske og sosialistiske søylene, valgte å lese aviser som var knyttet til den søylen de var medlem av, selv om det også fantes en del nøytrale aviser (Lijphart 1968a:41-47). Dette mønsteret kan man også finne i mange andre frivillige organisasjoner (Lijphart 1968a:51).

### Størrelsen på subkulturene og subkulturell lojalitet

**Tabell 4.1** Subkulturene i Nederland. 1956 og 1968.

	Praktiserende katolikker	Praktiserende reformerte	Praktiserende <i>Gereformeerden</i>	Sekulær arbeiderklasse	Sekulær middelklasse
1956	30	12	10	33	15
1968	30	16	12	25	18

Kilde: Andeweg (1999:114).

**Tabell 4.2** Partiloyalitet i Nederland. 1956 og 1968.

	Praktiserende katolikker	Praktiserende reformerte	Praktiserende <i>Gereformeerden</i>	Sekulær arbeiderklasse	Sekulær middelklasse
1956	95	63	93	68	32
1968	72	55	78	65	29

Kilde: Andeweg (1999:114).

Størrelsen på organisasjonene er avhengig av to faktorer. Den første av disse er størrelsen på subkulturene. Tabell 4.1 viser størrelsene på subkulturene i 1956 og 1968. Den katolske og den sekulære arbeiderklassen var de to største, etterfulgt av den sekulære middelklassen, de reformerte og *Gereformeerden*. Den andre faktoren er lojaliteten mellom de som tilhører subkulturene og de subkulturelle organisasjonene. Tabell 4.2 viser partiloyaliteten til medlemmene av subkulturene. Ikke overraskende, er det medlemmene av den katolske subkulturen og *Gereformeerden* som viser sterkest lojalitet ovenfor subkulturens parti. Den sekulære middelklassen har den svakeste partiloyaliteten, noe som bekrefter påstanden om at denne subkulturen, knapt kan kalles en subkultur. Det at lojaliteten har blitt noe redusert i perioden mellom 1956 og 1968, tyder på at den politiske kulturen har blitt noe mindre

heterogen, også under den konsosierte perioden. Det kan derfor virke som om endringene i den politiske kulturen begynte før 1967.

### 4.3.2 Eliteatferd

#### Storkoalisjoner

Storkoalisjoner er som nevnt det viktigste kjennetegnet på elitesamarbeidet. I Nederland har storkoalisjonene ofte vært overtallige. Tabell 4.3 viser at de nederlandske regjeringene mellom 1945 og 1967, stort sett var overtallige. Tar man bort Schermerhorn-regjeringen<sup>15</sup> var syv av ti regjeringer overtallige, to var interimregjeringer, og den siste var minimalt vinnende. Hvis man ser på den parlamentariske støtten var alle regjeringene, med unntak av interimregjeringene, støttet av minst 60 prosent av representantene i parlamentet. For noen av regjeringene passerte støtten også 80 prosent. Elitesamarbeidet stod derfor sterkt på dette punktet.

For at regjeringene skal bli inklusive, er det en fordel at regjeringsforhandlingene er depolitiserte. Hvilke partier som deltar i regjering, kan si oss noe om politiseringen av forhandlingene. Ingen av regjeringene hadde støtte fra alle de fem søylepartiene. På 50-tallet samarbeidet imidlertid alle partiene med hverandre på ett eller annet tidspunkt. Fra 1959 valgte VVD og PvdA å avstå fra å samarbeide med hverandre (Andeweg 2008:260). Resultatet ble da regjeringer bestående av de religiøse partiene og enten PvdA eller VVD. En viss grad av politisering kan derfor spores. Fordi PvdA forsvant ut av regjering, førte dette har også til at den parlamentariske støtten ble svekket. Tabell 4.3 viser at det var endringer på gang allerede i 1959. Både dette og utviklingen vist i resten av tabellen, kommer jeg tilbake til senere. Storkoalisjoner må imidlertid suppleres med andre ordninger for å sikre at interessene til hver eneste subkultur blir fulgt opp.

---

<sup>15</sup> Schermerhorn-regjeringen var ikke valgt. Den ble satt sammen før parlamentet begynte å fungere etter andre verdenskrig.

**Tabell 4.3** Regjeringer i Nederland. 1945-2010

År	Regjering	Partier	Type	Parlamentarisk støtte
1945-1946	Schermerhorn	PvdA, CHU, ARP, KVP	Interim	
1946-1948	Beel 1	PvdA, KVP	Minimalt vinnende	61 %
1948-1951	Drees 1	PvdA, KVP, VVD, CHU	Overtallig	76 %
1951-1952	Drees 2	PvdA, KVP, CHU, VVD	Overtallig	76 %
1952-1956	Drees 3	PvdA, KVP, ARP, CHU	Overtallig	81 %
1956-1958	Drees 4	PvdA, KVP, ARP, CHU	Overtallig	85 %
1958-1959	Beel 2	KVP, ARP, CHU	Interim	51 %
1959-1963	De Quay	KVP, VVD, ARP, CHU	Overtallig	63 %
1963-1965	Marijnen	KVP, VVD, ARP, CHU	Overtallig	61 %
1965-1966	Cals	KVP, PvdA, ARP	Overtallig	71 %
1966-1967	Zijlstra	ARP, KVP	Interim	42 %
1967-1971	De Jong	KVP, VVD, ARP, CHU	Minimalt vinnende	57 %
1971-1972	Biesheuvel 1	ARP, KVP, VVD, CHU, DS70	Minimalt vinnende	55 %
1972-1973	Biesheuvel 2	ARP, KVP, VVD, CHU	Interim	47 %
1973-1977	Den Uyl	PvdA, KVP, ARP, PPR, D66	Overtallig	65 %
1977-1981	Van Agt 1	CDA, VVD	Minimalt vinnende	51 %
1981-1982	Van Agt 2	CDA, PvdA, D66	Overtallig	73 %
1982-1982	Van Agt 3	CDA, D66	Interim	43 %
1982-1986	Lubbers 1	CDA, VVD	Minimalt vinnende	54 %
1986-1989	Lubbers 2	CDA, VVD	Minimalt vinnende	54 %
1989-1994	Lubbers 3	CDA, PvdA	Minimalt vinnende	69 %
1994-1998	Kok 1	PvdA, VVD, D66	Minimalt vinnende	61 %
1998-2002	Kok 2	PvdA, VVD, D66	Overtallig	65 %
2002-2003	Balkenende 1	CDA, LPF, VVD	Minimalt vinnende	62 %
2003-2006	Balkenende 2	CDA, VVD, D66	Minimalt vinnende	52 %
2006-2007	Balkenende 3	CDA, VVD	Interim	48 %
2007-2010	Balkenende 4	CDA, PvdA, CU	Minimalt vinnende	53 %
2010-	Rutte	VVD, CDA	Minoritet	35 %

Kilder: Andeweg og Irwin (2009:135); Andeweg (2008:257-262); Government of the Netherlands (2010)

### Gjensidig veto

I Nederland har denne praksisen kun vært uformell (Lijphart 1977:38), og det er derfor ikke like enkelt å undersøke bruken av denne praksisen heller. Et viktig prinsipp er at saker som er viktige for subkulturene ikke skal avgjøres uten at alle er enige om resultatet. Et gjensidig veto vil ikke bli praktisert om en eller flere grupper ikke er enig i lovforslaget. Enighet blant

de subkulturelle lederne var derfor viktig, selv om dette førte til at flere saker blir utsatt i mange år. Det tok for eksempel over 20 år før abortsaken ble løst (Andeweg 2000:704). Politikken i et konsosiert samfunn skal ikke være et nullsumspill hvor majoriteten kan overkjøre minoriteten, selv om de som utgjør majoriteten endrer seg fra saksområde til saksområde.

## **Proporsjonalitet**

### *Parlaments- og regjeringsarenaen*

Innenfor regjeringen og parlamentet stod proporsjonalitet sentralt under det konsosierte demokratiet. Valgformelen i Nederland har blitt regnet som en av de mest proporsjonale i verden (Andeweg og Irwin 2009:95), og i en analyse av 36 demokratier fant Lijphart (1999:162) at systemet i Nederland var det som gav den mest proporsjonale fordelingen av parlaments seter. Det har vært to hovedårsaker til dette. For det første så fantes det kun ett valgdistrikt, og for det andre var det ingen sperregrense utover den naturlige<sup>16</sup> (Lijphart 1999:152-153).

Innen regjeringene ble mandatene fordelt etter proporsjonalitetsprinsippet. Hvis fordelingen ikke ble proporsjonal nok, hendte det at man kompenserte med statssekretærer. Selv om det innimellom var uenigheter rundt proporsjonaliteten, har det tradisjonelt vært størst uenighet rundt fordelingen av de spesifikke postene. Vanligvis ble postene fordelt slik at alle regjeringspartiene i hvert fall fikk ett av de viktige områdene, som for eksempel finans, utenriks, innenriks og infrastruktur (Andeweg og Irwin 2009:130).

### *Det korporative systemet*

Det korporative systemet i Nederland var under den konsosierte perioden, sterkt knyttet til subkulturene. De tre største hovedsammenslutningene på arbeidstakersiden var subkulturelle organisasjoner. Det var én protestantisk, én katolsk, og én sosialistisk. På den andre siden fantes det ti forskjellige hovedsammenslutninger på arbeidsgiversiden. Religion splittet også disse, men de ble også delt på bakgrunn av deres forskjellige økonomiske eller sosiale oppgaver, som for eksempel industri og landbruk, eller store og små firmaer (Van Waarden 2002:55).

---

<sup>16</sup> Den naturlige sperregrensen er definert slik:  $\frac{100\%}{\text{Antall seter}}$ . Den naturlige sperregrensen i Nederland blir derfor 0,679.

Det korporative systemets proporsjonalitet vises i interaksjonen mellom arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene. Disse samarbeidet gjennom formelle institusjoner. De to viktigste var ”Stiftelsen for arbeid” (*Stichting van de Arbeid*), kalt STAR, og det ”Sosiale og økonomiske rådet” (*Sociaal-Economische Raad*), kalt SER. STAR var en privat organisasjon, etablert på slutten av andre verdenskrig, hvor partene kunne møtes uten at representanter fra staten eller regjeringen var til stede (Van Waarden 2002:55-56). SER var en statlig aktør som i 1950 ble dannet som regjeringens offisielle rådgivende organ. Her møttes arbeidstakernes, arbeidsgivernes og regjeringens representanter. SER har hatt, etter lov, rett til å bli konsultert i alle sosioøkonomiske saker (Van Waarden 2002:55). Selv om SERs formelle makt var liten, var makten de fikk som et av regjerings rådgivende organer, stor. SER kunne også, frivillig gi sine råd til regjeringen. I de tilfellene hvor SER stod samlet bak et råd, var det vanskelig for regjeringen å gå imot. Når det kom til politisk makt og innflytelse, ble derfor SER ofte plassert i samme kategori som regjeringen og parlamentet (Lijphart 1968a:113-114).

Oppbygningen av SER tegner et bilde av hvordan proporsjonalitetsprinsippet ble anvendt i Nederland. SER bestod av 45 medlemmer; 15 representanter fra arbeidstakerorganisasjonene, 15 som representerte arbeidsgiverne og tilslutt 15 representanter utpekt av regjeringen. Arbeidstakerrepresentantene ble proporsjonalt fordelt etter medlemstall mellom de største sosialistiske (7), katolske (5) og protestantiske (3) fagforeningene. Arbeidsgivernes representanter ble valgt av bøndene, de største bedriftene og varehandelsorganisasjonene blant de liberale, katolske og protestantiske subkulturene. Regjeringen valgte så 15 eksperter, som regel juss- eller økonomiprofessorer. Disse ble også fordelt mellom subkulturene (Lijphart 1968a:113).

SER var det viktigste, men samtidig kun et av flere tilsvarende rådgivende organer, som sammen utgjorde prosjektet PBO. Staten dannet flere slike råd som hadde samme oppbygning som SER. Disse hadde hver sin sektor som ansvarsområde. Hensikten med disse var at staten skulle overføre noe av ansvarsområdet til uavhengige organisasjoner, hvor arbeidsgivere, arbeidstakere og representanter for regjeringen skulle møtes for å diskutere reguleringen av sektoren. (Andeweg og Irwing:172). Disse organisasjonene dannet ofte karteller som reduserte konkurransen i industriene gjennom ulike pris-, lønns- og distribusjonsavtaler. Selv om denne typen karteller ikke ville vært lovlige i de fleste andre OECD land, ble de tolerert av den nederlandske staten så lenge virksomhetene ikke ble antatt å gå utover den allmenne interessen. Gjennom den rådgivende funksjonen disse organisasjonene hadde, ble flere av



disse av kartellavtalene gjort obligatoriske innenfor hele sektorer. I disse tilfellene ble betalende medlemskap i organisasjonene gjort obligatoriske for industriene som hørte til sektoren (Van Waarden 2002:56-57). Selv om SER og PBO var de viktigste organisasjonene i dette systemet, var de imidlertid bare en del av et mye større konglomerat av slike rådgivende organer (Andeweg og Irwin 2009:173). Dette systemet gjorde at partiene hadde liten kontroll over det korporative systemet, og er en av grunnene til at partiene i Nederland har blitt sett på som relativt svake (Andeweg 1999:133).

### *Kringkastingsorganisasjoner*

Proporsjonalitet var også en sentral allokeringmekanisme for den statlige støtten til de ulike kringkastingsorganisasjonene i Nederland. Selv om radio og TV var eid av staten i Nederland, hadde de ikke kontroll over sendingene. Radio- og TV-programmet ble i stedet bestemt av ulike private organisasjoner som hadde en stor andel betalende medlemmer. Fire av disse organisasjonene var i den konsosierte perioden knyttet til de fire hovedsubkulturene. KRO representerte den katolske, NCRV den protestantiske, VARA den sosialistiske og AVRO den liberalistiske. Disse fire var omtrent like store, og medlemskapet i disse var sterkt knyttet til medlemskapet i de tilsvarende subkulturene. Tilgangen på kringkastningstid ble fordelt proporsjonalt etter størrelsen på medlemstallet i organisasjonene (Lijphart 1968a:47-48).

### *Byråkratiet*

Proporsjonalitetsprinsippet gjaldt også i byråkratiet. Her var proporsjonaliteten knyttet til den relative størrelsen på subkulturen i befolkningen (Lijphart 1968a:128). Partienes størrelse hadde ikke noe å si, ansettelsesprosessen var derfor i liten grad politisert (Daalder og Koole 2002:38). Proporsjonaliteten var derimot kun omtrentlig. Katolikkene var alltid underrepresentert, med kun 12 prosent av de viktigste stillingene i offentlig forvaltning i 1951 (Lijphart 1968a:91, 128). I befolkningen var imidlertid andelen katolikker rundt 30 prosent (se tabell 4.1). Katolikkene var også underrepresentert lenger ned i systemet (Van der Meer og Dijkstra 2000:177). Det er flere årsaker til at det har vært slik. Lijphart (1968a:90-92) har pekt på at katolikkene opp igjennom historien har blitt systematisk diskriminert. En annen årsak er at statsforvaltningen er lokalisert vest i Nederland, i Haag, mens den katolske befolkningen har vært relativt konsentrert til den sørlige delen av landet (Van der Meer og Dijkstra 2000:177). Underrepresentasjonen har uansett blitt pekt på som et avvik fra

proporsjonalitetsprinsippet og ble således også møtt med protester fra katolikkene (Lijphart 1968a:128).

### *Det lokale nivået*

I Nederland har proporsjonalitet vært en viktig mekanisme i utnevnelsen av borgermestre. Borgermesterne var ikke lokalt valgt, men var partimedlemmer plassert i postene for å sikre en gjenspeiling av proporsjonaliteten på nasjonalt nivå. Lokale politiske omstendigheter ble imidlertid også tatt hensyn til. Borgermesterne ble utnevnt for en periode på 6 år, som kunne fornyes. Styrken mellom partiene endret seg imidlertid ved valg på nasjonalt nivå, og fordi borgermesterne ikke kunne bli kastet når partiet deres gjorde det dårlig, var ikke fordelingen av borgermesterposisjonene proporsjonal til enhver tid. I stedet brukte man nyansettelser for å opprettholde proporsjonaliteten (Andeweg og Irwin 2009:195-196).

### **Subkulturell autonomi**

Den subkulturelle autonomien i Nederland er i utgangspunktet vanskelig å måle. Den har ikke vært knyttet til territorielle grupper, den har heller ikke vært knyttet til ulike politiske saksområder eller sektorer. Selv om de religiøse partiene hadde sterke røtter i landbruket, var det allikevel en sosialdemokrat som var landbruksminister i de første 13 årene etter krigen. Den subkulturelle autonomien er imidlertid knyttet til ulike private velferdsorganisasjoner, som igjen var knyttet til subkulturene. Blant annet fantes det mange subkulturelle helse- og utdanningsinstitusjoner, som var finansiert av staten, og som hadde en stor grad av autonomi. Disse hadde også en sterk innflytelse på politikken innenfor sin sektor (Andeweg 1999:124).

Skolesystemet i Nederland har blitt trukket fram som et område som var styrt av en subkulturell autonomi (Lijphart 1977:43-44). Bakgrunnen for dette var den segmenterte organisasjonsstrukturen og fullfinansieringen av de private skolene. På grunn av dette fantes det svært mange private skoler i Nederland. Under den konsosierte perioden var i underkant av 70 prosent av alle skolene private (Karsten 1999:305). Mens de private skolene i all hovedsak var knyttet til de religiøse subkulturene, var de offentlige i større grad knyttet til den sosialistiske og den liberale (Andeweg og Irwin 1999:31). Finansieringen av de private skolene har derfor ført til en autonomi for disse. På grunn av dette har også foreldre i Nederland hatt en stor grad av frihet til å velge skoler for barna sine (Karsten 1999:308).

## 4.4 Endringer - 1967 til i dag

### 4.4.1 Politisk kultur

I litteraturen har det blitt hevdet at den politiske kulturen i Nederland ville bli, og også ble, mer homogen etter 1970 (e.g. Lijphart 1968b:35-37). I denne oppgaven testes denne antakelsen ved å se på endringene i de operasjonaliserte kjennetegnene nevnt i forrige kapittel. Den første av disse er organisasjonsstrukturen.

#### Organisasjonsstrukturen

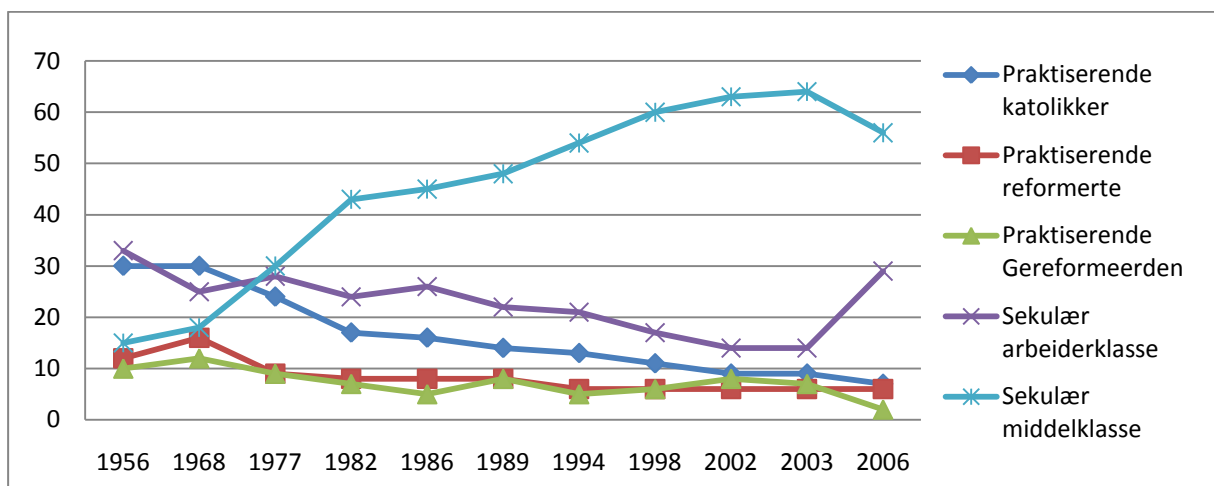
En forutsetning for heterogen politisk kultur er et segmentert organisasjonssamfunn. I Nederland har flere av de subkulturelle organisasjonene slått seg sammen i tiden etter 1967. For det første har det vært en sammenslåing av noen av de subkulturelle partiene. De tre kristne partiene, KVP, CHU og ARP stilte på samme liste under navnet CDA i 1977. Dette ble gjort fordi disse partienes valgstøtte hadde sunket dramatisk fra slutten av sekstitallet. Suksessen ved valget samme år gjorde at CDA offisielt ble etablert som parti i 1980 (Andeweg og Irwin 2009:58). De andre subkulturelle partiene har ikke vært innblandet i noen sammenslåinger. De har derimot fjernet tilknytningen til subkulturene og blitt uavhengige aktører (Andeweg 1999:133). I 1995 gikk for eksempel partilederen i PvdA, Wim Kok ut og sa at partiet burde legge vekk den sosialistiske ideologien og bevege seg mot sentrum av politikken. Det er nå lite igjen av den rene sosialistiske ideologien i partiet (Andeweg og Irwin 2009:60).

Innenfor det korporative systemet slo flere av hovedsammenslutningene seg sammen. De sosialistiske og katolske slo seg sammen til én (FNV) i 1976. På arbeidsgiversiden slo først to sekulære organisasjoner seg sammen til VNO i 1968, mens de katolske og protestantiske slo seg sammen til NCW i 1970. I 1997 slo begge disse seg sammen i VNO-NCW (Andeweg og Irwin 2009:171).

Selv om kringkastingsorganisasjonene fortsatt består, er ikke disse lenger tilknyttet subkulturene på samme måte som tidligere. For det første så er ikke lenger de subkulturelle kringkastingsorganisasjonene like dominerende som de var under den konsosierte perioden. Blant annet har organisasjonen TROS, som ikke er tilknyttet noen subkultur, økt medlemstallet betraktelig. TROS har også til tider vært den største av alle

kringkastingsorganisasjonene (Andeweg og Irwin 2009:42). I tillegg har de subkulturelle kringkastingsorganisasjonene mistet mye av tilknytningen til subkulturene. Dette har blitt tydeliggjort ved at organisasjonene i større grad forsøker å unngå en tydelig partiskhet. Ingen av organisasjonene støtter offisielt noe parti, ei heller kunngjør de noen form for partipreferanse (Andeweg og Irwin 2009:89). Tilslutt har også private aktører kommet på banen. De første private radiokanalene kom i 1988, mens den første private TV-kanalen (RTL 4) kom året etter. Denne kanalen ble markedsledende innen ett år. Fra 1989 til 1994 falt markedsandelen til de offentlige kanalene fra 85 til 50 prosent (Bardoel og Van Reenen 2011).

### Størrelsen på subkulturene



**Figur 4.1** Utviklingen av de ulike nederlandske subkulturene. 1956-2006.

Kilder: 1956-1998: Andeweg (1999:114), 2002-2006: Aarts og Thomassen (2008:206).

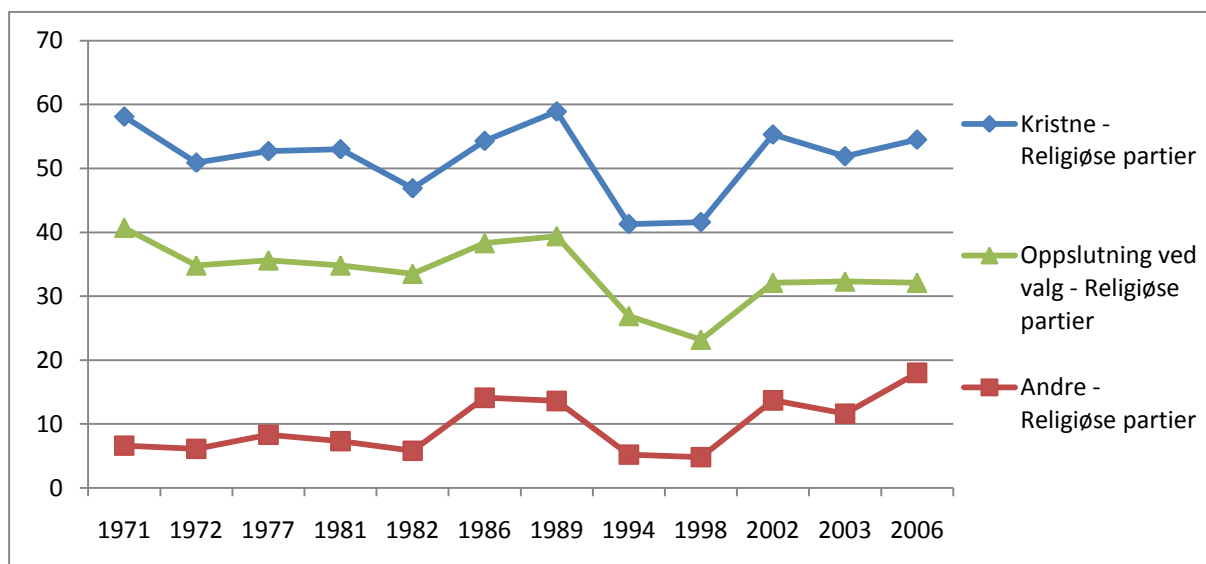
Det at disse organisasjonene ikke lenger er subkulturelle, har blant annet sin forklaring i endringene i størrelsene på subkulturene. Figur 4.1 viser utviklingen av de ulike subkulturene fra 1956 til i dag. Nedgangen i de religiøse subkulturene har vært betydelig, spesielt gjelder dette den katolske subkulturen. Samtidig har det også vært en nedgang i den sekulære arbeiderklassen, denne ble halvert mellom 1956 og 2003<sup>17</sup>. Den eneste av de fem tradisjonelle søylene som har hatt en økning i denne perioden er den liberale, men denne kan i utgangspunktet knapt kalles en søyle. Svekkelsen av subkulturene kan dermed forklare

<sup>17</sup> Det er noe usikkerhet knyttet til tallet i 2006. Andelen som ser på seg selv om arbeidere stiger kraftig i valgundersøkelsen dette året, noe som ikke virker veldig sannsynlig. Det tas derfor et visst forbehold ved riktigheten av dette tallet.

hvorfor flere av de subkulturelle organisasjonene slår seg sammen, og i større grad distanserer seg fra subkulturene.

## Subkulturell lojalitet

Svekkelsen av de subkulturelle organisasjonene og med det, også den heterogene politiske kulturen, kan også forklares med en svekkelse i lojalitet mellom medlemmene av subkulturene og de subkulturelle organisasjonene. Dette kan måles ved å se på andelen innenfor en subkultur, som stemmer på det tilhørende subkulturelle partiet. Som vi så i tabell 4.2 ble lojaliteten, spesielt blant de kristne partiene, også svekket under den konsosierte perioden. Figurene 4.2, 4.3 og 4.4 viser endringen i lojaliteten mellom medlemmene av subkulturene og det tilhørende subkulturelle partiet, hos henholdsvis de kristne<sup>18</sup>, den sosialistiske og den liberale subkulturen, i perioden fra 1971 til 2006. De tre linjene i figurene representerer henholdsvis andelen som stemmer på det subkulturelle partiet blant de som tilhører subkulturen, oppslutningen til partiet, og andelen som stemmer på det subkulturelle partiet av de som ikke tilhører subkulturen. Utgangspunktet for analysen er de nederlandske valgundersøkelsene (DPES 2009) fra 1971 til 2006.



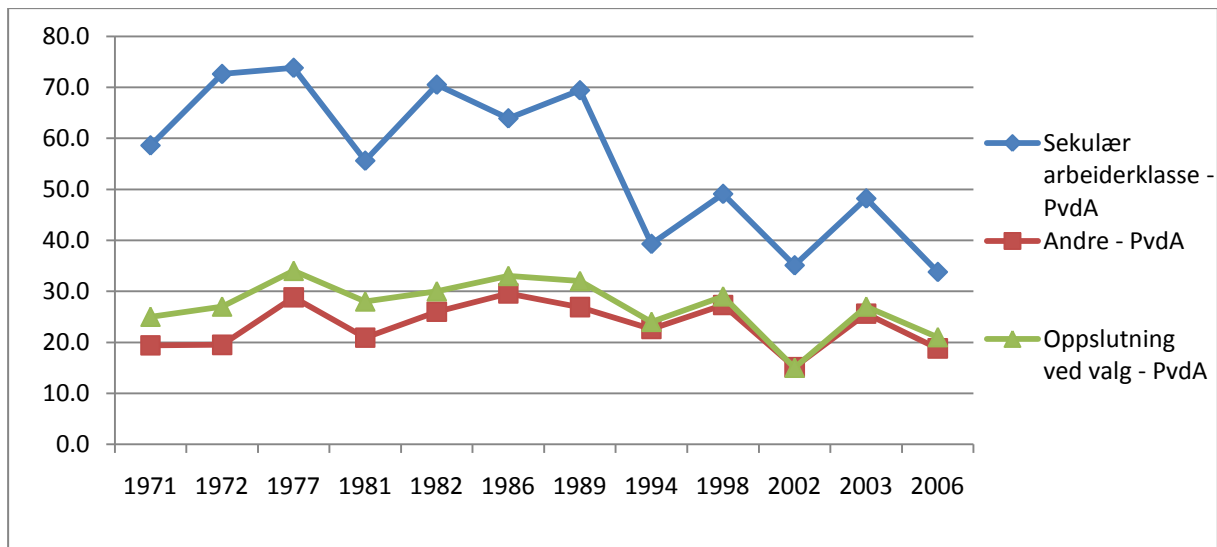
**Figur 4.2** Stemmegivning og subkulturell lojalitet. De kristne subkulturene og de religiøse partiene.

Kilde: De nasjonale valgundersøkelsene (DPES 2009).

Figur 4.2 viser utviklingen i lojalitet for de kristne subkulturene. Den viser at andelen kristne som stemmer på religiøse partier holder seg mer eller mindre konstant i analyseperioden.

<sup>18</sup> De kristne subkulturene er i den videre analysen slått sammen til én fordi de tre viktigste kristne partiene slo seg sammen ved valget i 1977.

Unntaket er ved valgene i 1994 og 1998. Lojaliteten påvirkes imidlertid av valgresultatet, som også er tegnet inn i figuren. I 1994 og 1998 gjorde CDA det svært dårlig ved valgene, noe som forklarer den svake lojaliteten til partiet i akkurat disse årene. Det er derimot viktig å huske på at partilojaliteten i de kristne subkulturene, dalte under den konsosierte perioden (tabell 4.2), noe som antyder at svekkelsen i den subkulturelle lojaliteten mellom de kristne subkulturene og de kristne partiene, skjedde allerede under den konsosierte perioden.



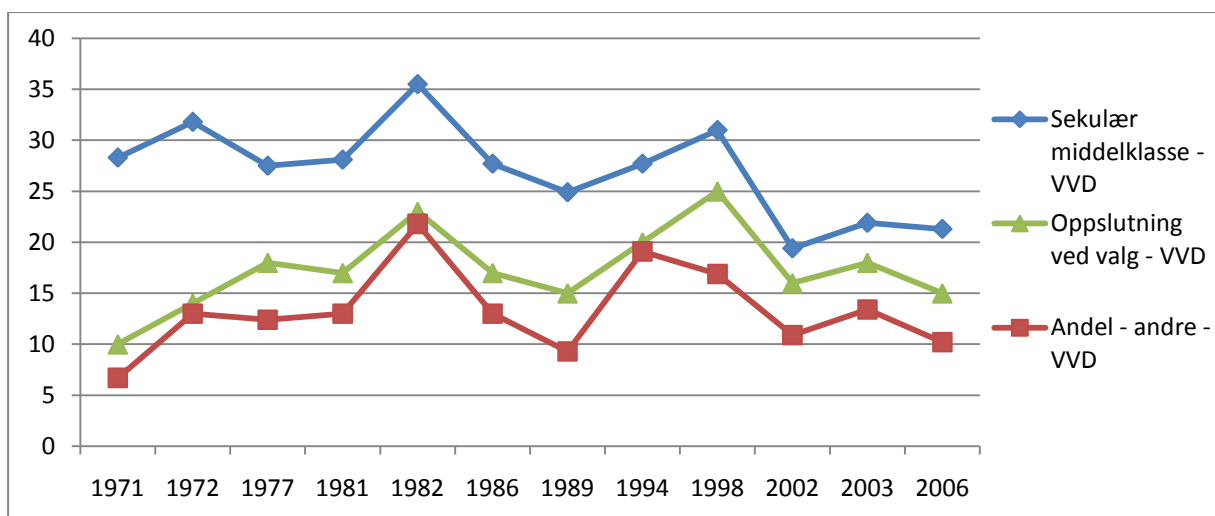
**Figur 4.3** Stemmegivning og subkulturell lojalitet. Den sosialistiske subkulturen og PvdA.

Figur 4.3 viser utviklingen for den sekulære arbeiderklassen<sup>19</sup>. Utviklingen skiller seg fra utviklingen i de religiøse subkulturene. Lojaliteten mellom den sekulære arbeiderklassen og PvdA er relativt stabil fram til 1989. Mellom 1989 og 1994 synker den derimot betraktelig. Noe av nedgangen kan forklares ved at partiet generelt ble svekket mellom valgene i 1989 og 1994, men det er også tydelig at avstanden mellom andelen av arbeiderne som stemmer PvdA, og partiets oppslutning ved valg, blir mindre. Det kan dermed konkluderes med at PvdA har mistet mye av den lojaliteten de hadde på 80-tallet. I perioden mellom 1989 og 1994 satt PvdA i regjering sammen med CDA. Den økonomiske tilstanden gjorde at det måtte kuttes kraftig i offentlig sektor, i tillegg ble flere statlige bedrifter privatisert. Dette ble møtt med kraftige protester, blant annet fra fagforeningene. På dette tidspunktet endret som nevnt partiet strategi, det ønsket å fjerne ideologiske spor, og søkte i stedet mot det politiske sentrum (Heidar og Berntzen 1998:150; Andeweg og Irwin 2009:60). Denne sentrumsdreiningen fra

<sup>19</sup> Den sosialistiske subkulturen er operasjonalisert til å være den sekulære arbeiderklassen. I det følgende refererer jeg til gruppen på denne måten. Det samme gjelder for den liberale subkulturen. Operasjonaliseringen av denne er den sekulære middelklassen.

slutten av 80-tallet er noe av forklaringen på hvorfor partiet mistet såpass mye støtte innenfor sin egen subkultur.

Det er her viktig å merke seg at kodingen av klassevariabelen var noe forskjellig i 1971 og 1972, enn den var senere (DPES 2009). Fra 1977 og utover brukte man fem verdier, hvor to kan identifisere arbeiderklassen. Disse er "Lower Class" og "Upper Lower Class". Disse to kategoriene er i årene etter 1977 slått sammen og gitt verdien 1 på den subkulturelle variabelen som identifiserer den sekulære arbeiderklassen. I 1971 og 1972 var det derimot kun fire verdier å velge mellom, verdien "Upper Lower Class" fantes ikke. Her er det kun de som tilhører denne kategorien som defineres som arbeidere, og dermed får verdien 1 på variabelen. Selv om det er mest naturlig å tro at de fleste av disse i stedet valgte å plassere seg i kategorien "Lower Class", er det nok også mulig at noen av disse heller valgte å plassere seg selv i kategorien "Middle Class". Det er derfor mulig at resultatene for 1971 og 1972 er noe underdrevet, og at arbeiderklassen generelt sett skulle vært noe større i disse årene, sammenliknet med senere år. På motsatt side er det derfor mulig at middelklassen skulle vært noe mindre i 1971 og 1972.



**Figur 4.4** Stemmegivning og subkulturell lojalitet. Den liberale subkulturen og VVD.

Figur 4.4 viser at lojaliteten mellom de som tilhører den liberale subkulturen og VVD også har blitt svekket, selv om lojaliteten her i utgangspunktet var vesentlig lavere enn i de andre subkulturene. På den andre siden så har gruppen, som figur 4.1 viste, fått et tilslag av "nye" medlemmer, som naturlig nok ikke vil vise samme grad av lojalitet som de gamle medlemmene. Det er derfor ikke overraskende at lojaliteten, også her er svekket.

**Tabell 4.4** Logistiske regresjonsanalyser

<i>Subkultur</i>	<i>Kristen</i>		<i>Sosialistisk</i>		<i>Liberal</i>	
	Oddsratio	P-verdi	Oddsratio	P-verdi	Oddsratio	P-verdi
1971	19.964	.000	5.904	.000	5.657	.000
1972	15.709	.000	11.241	.000	3.101	.000
1977	11.702	.000	7.083	.000	2.520	.000
1981	13.575	.000	4.799	.000	2.602	.000
1982	13.681	.000	6.820	.000	1.884	.000
1986	6.737	.000	4.210	.000	2.519	.000
1989	8.626	.000	6.489	.000	3.172	.000
1994	12.345	.000	2.264	.000	1.496	.004
1998	12.985	.000	2.647	.000	2.089	.000
2002	7.614	.000	3.045	.000	1.969	.000
2003	8.121	.000	2.715	.000	1.708	.001
2006	5.323	.000	2.226	.000	2.359	.000

Avhengig variabel er stemmegivning. Oddsratio viser oddsen for at en person tilknyttet en av subkulturene, stemmer på det tilhørende partiet, delt på oddsen for at en som ikke tilhører subkulturen, stemmer på det samme partiet. Kjønn og alder er kontrollvariabler, men disse blir ikke vist her

## Regresjonsanalyser

Tabell 4.4 viser resultatene fra en rekke binomisk logistiske regresjonsanalyser. Det gjennomføres en analyse for hver subkultur, med stemmegivning på den avhengige variabelen. Regresjonene er logistiske fordi den avhengige variabelen er dikotom. De som stemmer på partiet som undersøkes får verdien 1, mens alle andre får verdien 0<sup>20</sup>. I logistiske regresjonsanalyser tas det som nevnt høyde for eventuelle gulv- og takhøydeeffekter som gjør at sammenhengen mellom variablene ikke er lineær, men S-formet (Skog 2004:380). Den viktige forklaringsvariabelen i hver modell er subkulturell tilhørighet. Tre modeller gir derfor tre viktige forklaringsvariabler<sup>21</sup>, som hver identifiserer ulike subkulturer: en religiøs kristen subkultur<sup>22</sup>, den sekulære arbeiderklassen og den sekulære middelklassen. En annen fordel

<sup>20</sup> Den sekulære arbeiderklassen (PvdA) og den sekulære middelklassen (VVD) har kun ett parti hver. Den religiøse subkulturen består derimot av flere partier. De religiøse partiene blir derfor slått sammen.

<sup>21</sup> De er alle kodet slik at verdien 1 angir at respondenten er en del av subkulturen, mens verdien 0 angir at respondenten ikke er det. Den religiøse subkulturen inneholder alle respondenter som oppgir at de føler seg tilknyttet til et kristent kirkesamfunn. Den sosialistiske subkulturen består at respondenter som oppgir at de ikke har noen religiøs tilknytning, og som samtidig plasserer seg i en av de lavere klassene i samfunnet. Den sekulære middelklassen består også av respondenter som oppgir at de ikke har noen religiøs tilknytning, og som anser seg selv for å tilhøre middelklassen eller overklassen. Den sistnevnte klassen utgjør kun noen få respondenter (2,2 %).

<sup>22</sup> De religiøse subkulturene er slått sammen til én. Dette fordi de tre største kristne partiene slo seg sammen til ett, CDA, i 1977.



med å bruke regresjonsanalyse er at det er mulig å kontrollere for andre bakenforliggende variabler. I analysen under kontrolleres det for kjønn og alder<sup>23</sup>.

Tabellen viser effekten av subkulturell tilhørighet på stemmegivning som oddsratio. Dette er forventet odds for at medlemmer av en viss subkulturell gruppe stemmer på det tilhørende subkulturelle partiet, delt på oddsen for at de som ikke tilhører gruppen gjør det. Dette kan illustres ved hjelp av formelen vist under, hvor  $O_t$  er oddsen for at en som tilhører en subkulturen stemmer på det tilhørende subkulturelle partiet og  $O_a$  er oddsen for at andre stemmer på det samme partiet. Sterk lojalitet blant de som tilhører subkulturen vil derfor føre

$$OR = \frac{O_t}{O_a}$$

til en høy oddsratio. Svak lojalitet fra kontrollgruppen ”andre” vil også føre til en høy oddsratio. Dette kan brukes som et mål på den politiske kulturen, fordi i et samfunn med segmentert organisasjonsmønster, vil lojaliteten mellom medlemmene av en subkultur og de subkulturelle organisasjonene være sterk, samtidig som at de subkulturelle organisasjonene i liten grad tiltrekker seg folk som står utenfor subkulturen. Hypotese 1 bekreftes hvis oddsratio synker over tid.

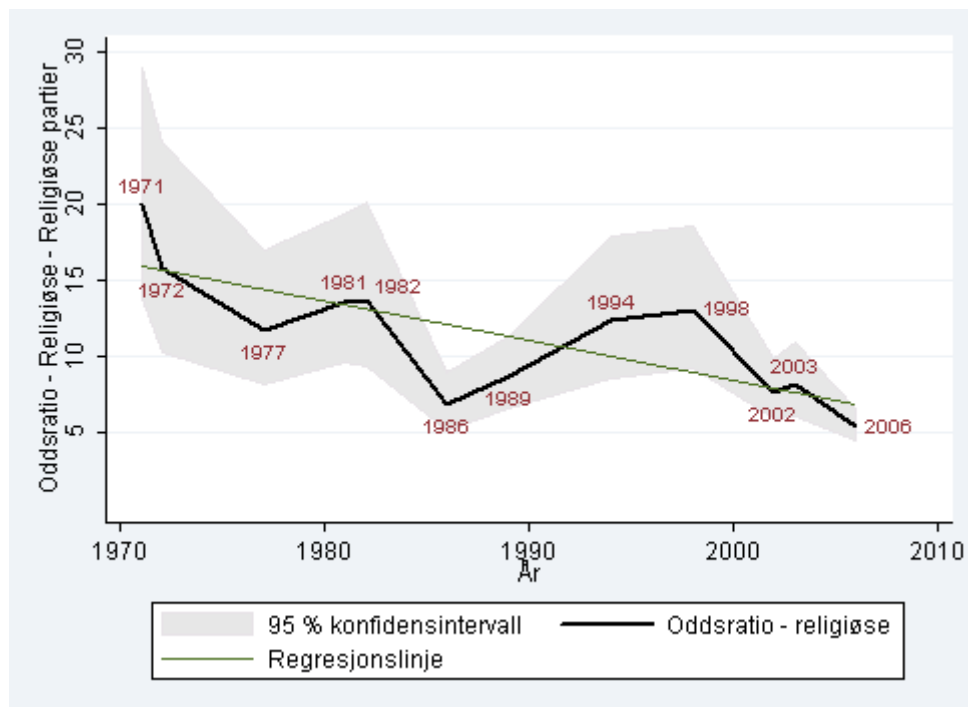
Resultatene fra de logistiske regresjonene for de kristne subkulturene, vises i figur 4.5. Det skraverete feltet er konfidensintervallet for oddsratioen, mens den rette linjen representerer den best tilpassede lineære linjen mellom år og oddsratio. Nedgangen er signifikant<sup>24</sup>, noe som tyder på at tilknytning til de kristne subkulturene i mindre grad forklarer stemmegivning nå enn før. Dette viser at organisasjonsstrukturen har blitt mindre segmentert, også i tiden etter den konsosierte perioden. Ved å studere figuren nærmere kan man imidlertid observere interessante forskjeller mellom årene. Nedgangen i oddsratio er relativt konstant fram til 1989, men øker sterkt mellom 1989 og 1994 og synker ikke igjen før i 2002. Økningen mellom 1989 og 1994 kan knyttes til de svake valgene i disse årene. Selv om lojaliteten mellom de som tilhørte de kristne subkulturene, og de kristne partiene sank i denne perioden (figur 4.2), var den relative svekkelsen i lojalitet ovenfor de religiøse partiene blant de som ikke tilhørte de kristne subkulturene, større. Etter 1998 ser man at organisasjonsstrukturen blir

---

<sup>23</sup> Det ble også vurdert å kontrollere for region, men denne variabelen mangler i datasettet for 1994, for at data skal kunne sammenliknes blir denne variabelen dermed holdt utenfor.

<sup>24</sup> p-verdi = 0.004.

mer segmentert igjen. Figur 4.2 viste derimot at lojaliteten faktisk hadde vært relativt stabil i perioden. Nedgangen kommer derfor i hovedsak av at partiet gjør det bedre blant de som ikke er kristne. Når vi i tillegg vet at andelen kristne har gått ned over tid, gir disse resultatene en sterk indikasjon på de kristne subkulturenes forvitring.



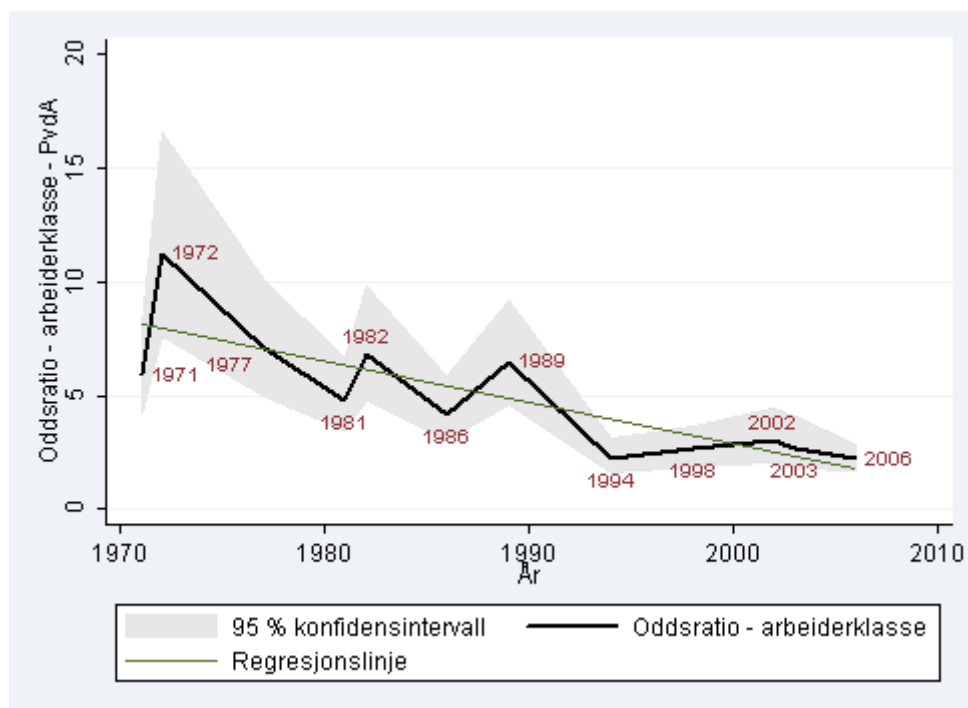
**Figur 4.5** Endring i oddsratio for de religiøse partiene. Tallene er hentet fra de logistiske regresjonsanalysene i tabell 4.4.

For at hypotese 1 skal kunne bekreftes, må imidlertid den samme trenden bli funnet blant den sekulære arbeiderklassen. Figur 4.6 viser endringen over tid i effekten (oddsratio) av subkulturell tilhørighet, på det å stemme PvdA. Denne subkulturelle variabelen har her verdi 1 hvis en person ikke har en religiøs tilknytning, og samtidig selv oppgir at han eller hun tilhører en av de lavere klassene.

Regresjonslinjen viser at det har vært en tydelig nedgang i oddsratio over tid<sup>25</sup>. Ved å se nærmere på figuren, kan man få et inntrykk av hva som fører til denne nedgangen. Oddsratio var tydelig størst i 1972, men ser vi bort fra dette året, viser den en viss stabilitet mellom 1971 og 1989. Fordi kodingen i 1971 og 1972 muligens har ført til at færre plasserer seg selv i arbeiderklassen i disse årene, enn de ville ha gjort ved kodingen som ble brukt senere, er det derfor en grunn til å tro at effektene for 1971 og 1972 skulle vært noe høyere i forhold til senere år. Slik sett er det mulig at det faktisk har vært en jevn nedgang i hele perioden.

<sup>25</sup> Regresjonslinjens p-verdi = 0.001

Mellom valgene i 1989 og 1994 er det imidlertid et tydelig skille, oddsratio synker fra å ligge jevnt over 5 fram til 1989, til å ligge mellom 2 og 3 i alle valg fra 1994. Effekten av klasseskillelinjen på det å stemme PvdA ser derfor ut til å ha holdt seg sterk fram til 1989, før den etter dette har mistet en del betydning. Dette stemmer godt med det som ble funnet i figur 4.3 over og kan i stor grad forklares med at PvdA har endret seg politisk. Selv om denne subkulturen har holdt seg relativt stabil i størrelse, har altså lojaliteten mellom medlemmene og PvdA blitt svekket, noe som styrker hypotese 1.



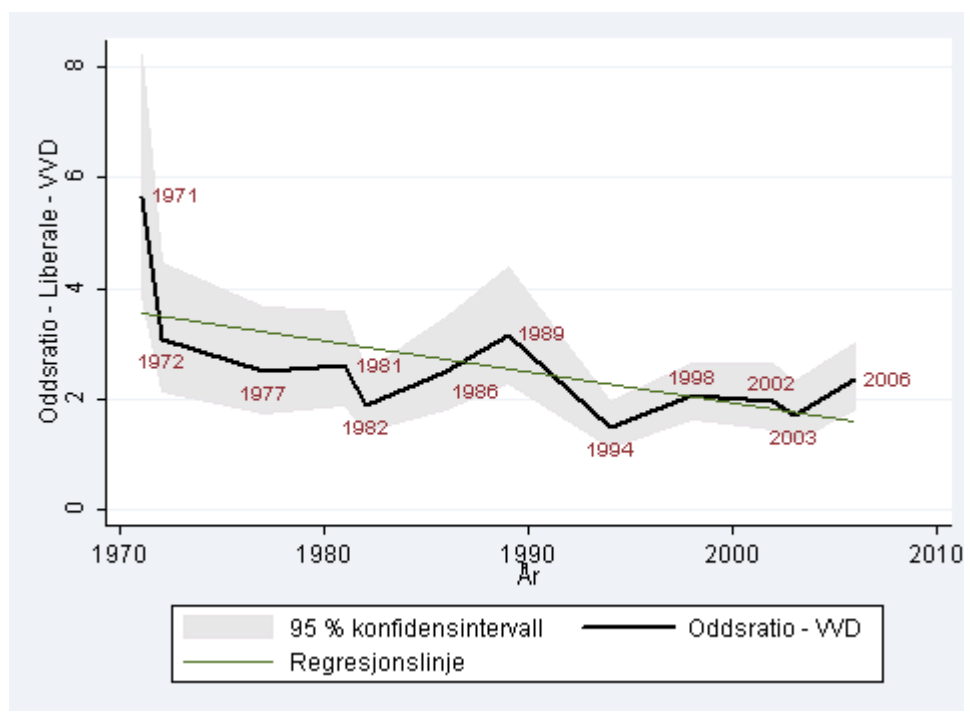
**Figur 4.6** Endring i oddsratio over tid for PvdA.

Den liberale subkulturen har tradisjonelt sett vært den svakeste subkulturen i Nederland. Organisasjonsstrukturen var i liten grad segmentert under den konsosierte perioden. Det er derfor ikke like stor grunn til å tro at man finner en svekkelse av denne subkulturen på samme måte som i de andre. Figur 4.7 viser imidlertid at det har vært en nedgang i effekt på stemmegivning over tid, også i den liberale subkulturen<sup>26</sup>. Her er riktignok regresjonslinjen sterkt drevet av 1971. Hvis 1971 fjernes fra analysen blir nedgangen kun signifikant med et signifikansnivå på 10 prosent<sup>27</sup>. Uansett ser det ut som om det har vært en avsegmentering, om enn svak, etter den konsosierte perioden. Dette samsvarer med funnet i figur 4.4. At andelen som kan sies å være tilknyttet denne subkulturen har gått opp, betyr derfor ikke mye

<sup>26</sup> Regresjonslinjens p-verdi = 0.028

<sup>27</sup> Regresjonslinjens p-verdi uten 1971 = 0.078

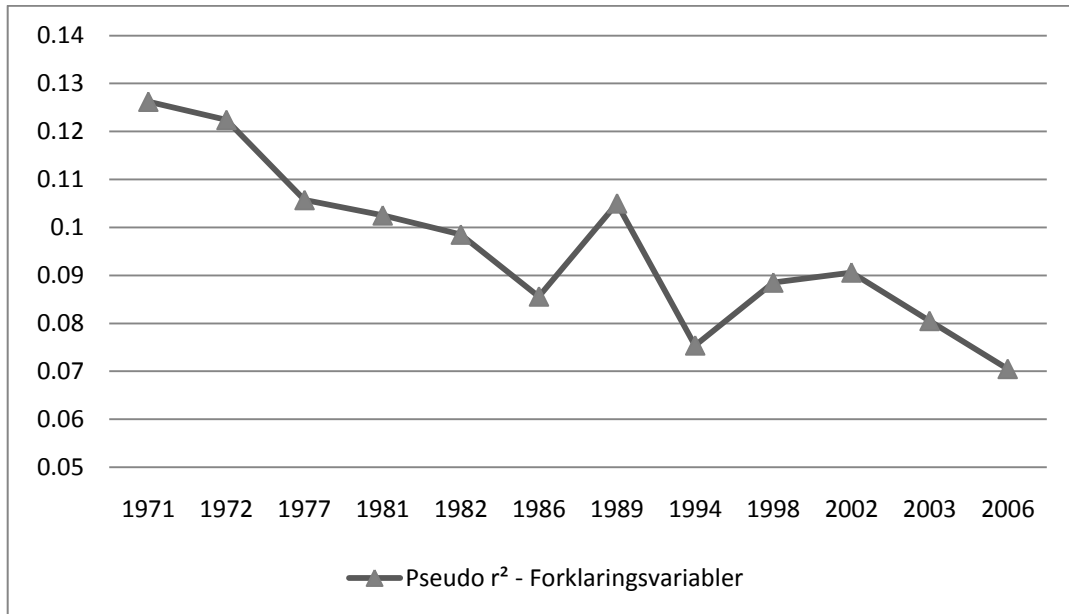
når tilknytningen mellom medlemmene av subkulturen og subkulturens organisasjoner, her representert ved partiet VVD, svekkes.



**Figur 4.7** Endring i oddsratio over tid for PvdA.

#### *Oppsummering og Pseudo $r^2$ -analyse*

Medlemskap i den liberale subkulturen har tradisjonelt sett, i mindre grad kunnet forklare stemmegivning enn medlemskap i de andre subkulturene. Dette stemmer godt med antakelsene om at medlemmene av denne subkulturen ikke har den sterke organisasjonstilknytningen som de andre. Det var derfor heller ikke nødvendigvis forventet at vi skulle finne en nedgang i effekt på stemmegivning. Det er imidlertid interessant å sammenlikne denne effekten med "dagens" effekt i de andre subkulturene. Som tabell 4.4 viser, har effekten av medlemskap i den sosialistiske subkulturen på det å stemme PvdA vært rundt 2 ved de siste valgene, noe som tilsvarer effekten av den liberalistiske subkulturen på samme tidspunkt. De kristne subkulturene hadde derimot en effekt på rundt 5 ved valget i 2006, en effekt den liberale subkulturen kun oppnådde ved valget i 1971. Selv de kristne subkulturene er fortsatt virker sterkere den sosialistiske og den liberale, har forskjellene blitt sterkt redusert. Det kan virke som om de kristne subkulturene snart kan sammenliknes med den liberale rundt 1970. Med tanke på at man kan spørre seg om hvorvidt den liberale søylen noen sinne har vært en subkultur, kan man også spørre hvorvidt de kristne subkulturene kan sies å være subkulturer nå.



**Figur 4.8** Forklaringsvariablenes Pseudo r<sup>2</sup>. 1971-2006

Forvitringen av søylesystemet i Nederland kan også til en viss grad stadfestes i tid. Tabell 4.4 viser at alle subkulturene så sterkest ut på begynnelsen av 1970-tallet. Etter dette virker det som om den største nedgangen kom på 2000-tallet. Dette illustreres også i figur 4.8. Denne figuren viser pseudo r<sup>2</sup> for de tre forklaringsvariablene for hvert analyseår<sup>28</sup>. Pseudo r<sup>2</sup> forteller oss noe om hvor godt data passer til regresjonsmodellen. Den tar derfor hensyn både til størrelsen på subkulturene og den subkulturell tilhørighetens forklaringskraft på stemmegivning. Den kan derfor brukes som et samlet mål. Nedgangen er jevn i hele analyseperioden, med unntak av noe variasjon mellom 1986 og 1994. Dette gir støtte til hypotese 1, og viser også søylesystemet hadde begynte å forvitte allerede på 70-tallet og at denne forvitringen har fortsatt helt opp til i dag.

#### 4.4.2 Eliteatferd

I forrige del ble det vist at den politiske kulturen i Nederland har endret seg i perioden etter den konsosierte. Hypotese 1 viste seg med andre ord å stemme. I denne delen testes hypotese 2 ved å se på forandringer i eliteatferden. Først ser jeg på forandringene i storkoalisjoner,

<sup>28</sup> Pseudo r<sup>2</sup> blir her beregnet i multinomiske modeller hvor avhengig variabel er kategorisk hvor kristne partier, PvdA, VVD, og andre partier danner hver sine kategorier. Alle de tre forklaringsvariablene er inkludert i modellene, det er også kontrollvariablene kjønn og alder. For å skille disse to kontrollvariablenes forklaringskraft fra de tre forklaringsvariablene, har det blitt estimert to sett av modeller. Ett hvor kun kontrollvariablene har blitt inkludert, og ett hvor alle variablene er med. Pseudo r<sup>2</sup> for de tre forklaringsvariablene blir således regnet ut ved å trekke Pseudo r<sup>2</sup> for modellene med kun kontrollvariabler, fra Pseudo r<sup>2</sup> for fullmodellene.

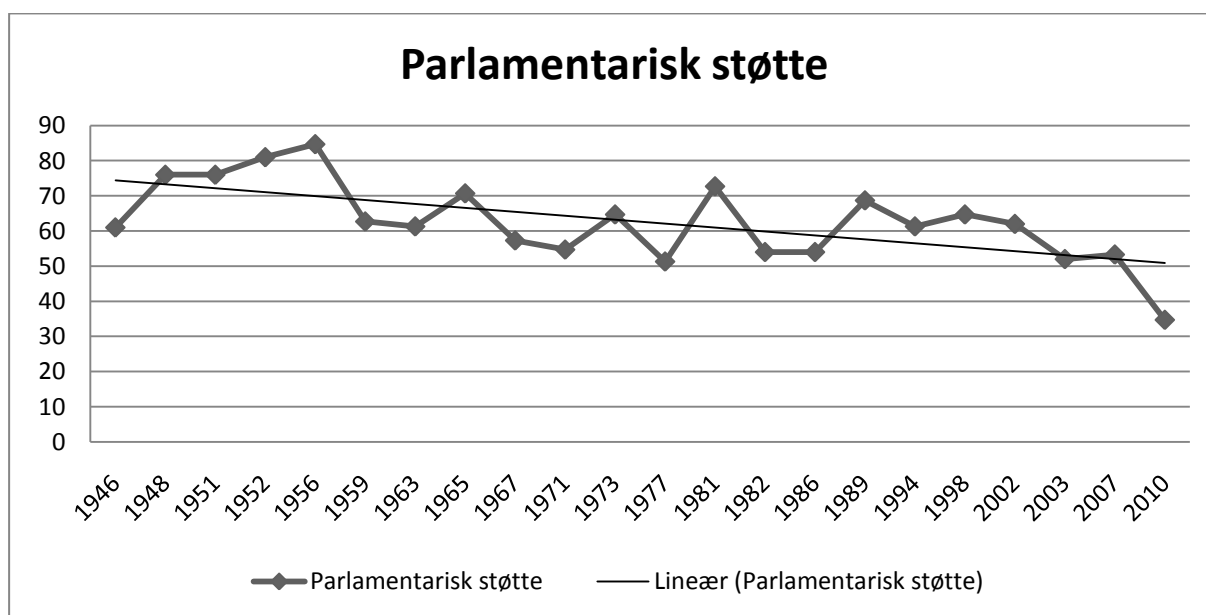
deretter i gjensidig veto, før jeg avslutter med proporsjonalitet og subkulturell autonomi. Tilslutt oppsummerer jeg denne delen og diskuterer hvorvidt hypotese 2a eller 2b kan bekreftes.

## **Storkoalisjoner**

Som vist, var regjeringene i Nederland svært inklusive fram til 1967. Tar man bort regjeringen som ble dannet rett etter krigen var syv av ti regjeringer var overtallige, to var interimregjeringer, og den siste var minimalt vinnende. Ser man på perioden etter 1967 (se tabell 4.3) er bildet noe annet. I perioden mellom 1967 og 1986 var det kun to overtallige regjeringer (22 %), og mellom 1987 og 2010 var det kun én (10 %). Sammenliknbarheten til disse tallene kan derimot bestrides. De religiøse partiene KVP, ARP og CHU slo seg i 1977 sammen til CDA. Dette gjorde at det ble vanskeligere å danne overtallige regjeringer (Andeweg 2008:257-258). Slår man sammen de religiøse partiene til ett parti, også før 1977, vil to (De Quay og Cals) av de syv overtallige regjeringene fram til 1967 ikke lenger være overtallige. Dette gjør at prosentandelen overtallige regjeringer faller til 50. Sammenslåingen av de kristne partiene påvirker ikke klassifiseringen av regjeringene i de to siste periodene, prosentandelen vil derfor være uforandret i disse periodene. Selv om denne utregningsmetoden endret klassifikasjonen til noen av regjeringene før 1967, er det fortsatt en tydelig nedgang i andelen overtallige regjeringer i analyseperioden.

Et bedre mål på hvor inklusive regjeringene er, er deres parlamentariske støtte. Dette målet er ikke like følsomt for partisammenslåinger. Regjeringspartienes andel av representantene er vist i tabell 4.3, samt i figur 4.9. Figur 4.9 viser utviklingen i den parlamentariske støtten mellom 1946 og 2010. I figuren er interimregjeringene tatt bort og trendlinjen viser at den parlamentariske støtten har sunket noe siden krigen. Mye av endringen kan imidlertid spores til 1959. Mellom 1948 og 1959 hadde regjeringspartiene alltid mer enn 75 prosent av representantene i parlamentet. I 1959 var andelen kun 63 prosent, og den nådde aldri 75 prosentgrensen senere heller. I 1959 byttet de religiøse partiene ut samarbeidspartneren PvdA med VVD, som hadde dårligere oppslutning. VVD gjorde det klart at de ikke ønsket å samarbeide med PvdA, noe som førte til at PvdA heller ikke ønsket samarbeid med VVD (Andeweg 2008:260). Dette politiserte koalisjonsprosessen, og slik sett kan det argumenteres for at partiene begynte å bevege seg vekk fra et konsosiert demokrati allerede under den konsosierte perioden. Man kan imidlertid også se at regjeringene mellom 1967 og 1989 jevnt

over var mindre inklusive enn de på 60-tallet. Bare to regjeringer hadde en støtte i parlamentet på over 60 prosent, og den med sterkest støtte (Van Agt 2) varte kun i ett år. I denne perioden, spesielt på 80-tallet, forsøkte PvdA seg med majoritetsorienterte strategier. De ville kun delta i regjeringer hvor venstresiden var dominerende og hvor partiet hadde de fleste regjeringsmedlemmene. Dette førte til en mer politisert koalisjonsprosess, hvor regjeringsforhandlingene drøydte ut i tid. Resultatet ble at PvdA ofte endte i opposisjon (Andeweg 1999:131). Politiseringen av regjeringsforhandlingene gjorde dermed eliteatferden mer konkurrerende. Det kan imidlertid se ut som om dette endret seg noe igjen på 90-tallet, hvor konsosiert praksis gradvis kom tilbake (Andeweg 1999:131). I perioden fra 1989 til 2002 lå den parlamentariske støtten på mellom 60 og 70 prosent igjen. Den var fortsatt ikke like høy som på 50-tallet, men det talte fortsatt for at noe av den konsosierte praksisen hang igjen. Blant annet var Kok 2 (1998-2002) per definisjon overtallig.



**Figur 4.9** De nederlandske regjeringenes parlamentariske støtte  
Tallene er tatt fra tabell 4.3

Noe av tilbakevendingen til den konsosierte praksisen kan knyttes til året 1994, et merkeår når det gjelder regjeringsdannelsene i Nederland. PvdA og VVD forlot sine gjensidige prinsipper som ekskluderte regjeringer bestående av begge disse partiene (Andeweg og Irwin 2009:136). Dette førte til at de kristne for første gang etter 1918 ble utelukket fra regjeringen. Da PvdA og VVD nektet å samarbeide etter 1959, kom de religiøse partiene i en særstilling på grunn av sin sentrumsposisjon på den sosioøkonomiske aksene. De havnet derfor alltid i regjering og kunne spille VVD og PvdA opp mot hverandre (Andeweg og Irwin 2009:134).

Utelukkelsen av CDA var derfor et brudd med tidligere praksis og tyder på at atferden fortsatt til en viss grad var konkurrerende, selv etter forsoningen mellom PvdA og VVD. Dette kan også illustreres gjennom politikken som ble ført. Umiddelbart etter at den første Kok-regjeringen ble innsatt, introduserte de en ny lov som lot butikkene få holde åpent på søndager. I 1998 fikk homoseksuelle lov til å inngå partnerskap og i 2001 fikk de lov til å gifte seg. I 1999 ble prostitusjon tillatt og i 2001 kom loven som tillot aktiv dødshjelp (Andeweg og Irwin 2009:136-137).

Som man kan se av figur 4.9, kan det virke som om regjeringene etter 2002 har blitt mindre inklusive igjen. Dette er spesielt tydelig i Ruttés regjering som kom på plass etter valget i 2010. Flere koalisjoner ble foreslått og flere regjeringsforhandlinger ble forsøkt uten hell. 112 dager etter valget ble endelig VVD og CDA enige om en mindretallsregjering med støtte fra PVV, et innvandringskritisk parti dannet av Geert Wilders (Government of the Netherlands 2010). Dette er den første mindretallsregjeringen i Nederland etter andre verdenskrig som ikke var en interimregjering. Denne regjeringsdannelsen innebærer et brudd med de konsosierte ordningene. Mens man under søylesystemet i utgangspunktet skulle ha regjeringer hvor alle søylene var representert, har man, etter forvitringen av søylesamfunnet, i større grad gått bort fra dette. At regjeringen utgår fra kun 35 prosent av representantene i parlamentet, tyder på at villigheten, eller muligheten til å danne store koalisjoner er sterkt redusert.

Nedgangen i storkoalisjoner trenger ikke nødvendigvis å være et resultat av søylepartienes uvillighet til å samarbeide med hverandre. Den parlamentariske støtten til regjeringene kan også reduseres hvis de subkulturelle partiene samlet sett mister seter i parlamentet. Dette har til en viss grad skjedd i Nederland. Mens de subkulturelle partienes andel av parlamentsrepresentantene var på godt over 80 prosent i den konsosierte perioden, er det samme tallet godt under 70 prosent nå (Andeweg 1999:126; NSD). Årsaken til dette er at nye ikke-subkulturelle partier øker sin oppslutning. Partier som ikke tilhører noen subkultur kan kun vokse fram hvis andelen som tilhører subkulturene går ned, eller hvis lojaliteten mellom medlemmene av en subkultur og partiet som er knyttet til subkulturen svekkes. Framveksten av slike partier er derfor en direkte årsak av forvitringen av søylesamfunnet, og kan dermed også sees på som en indikator på dette.

Selv om nye partier kan være en årsak til reduksjonen i storkoalisjoner, trenger de nødvendigvis ikke å være det. Dette krever i så fall at de nye partiene inkluderes i storkoalisjonene. Dette skjedde for første gang i 1971 da et nytt sosialdemokratisk parti DS70



ble tatt med i regjeringen. Siden har PPR, D66, LPF og CU også hatt regjeringsmakt. Det progressive sosialliberale partiet D66 har sågar vært representert i regjeringen hele seks ganger. Allikevel er det fortsatt de tidligere søylepartiene som dominerer regjeringene. Fordi antallet overtallige regjeringer og regjeringenes parlamentariske støtte har gått ned, er det allikevel mye som tyder på at framveksten til de nye partiene har ført til en endring i dette kjennetegnet. Selv om de nye partiene også inkluderes i regjeringene, kan denne inkluderingen i visse situasjoner også undergrave elitesamarbeidet. D66, det av de nye partiene som har vært i regjering flest ganger, er et progressivt liberalt parti som har protestert mot flere av de konsosierte praksisene. Partiet har for eksempel foreslått nye valgreformer, blant annet har de ønsket å ta i bruk folkeavstemninger. Partiet har siden moderert seg noe og fått en mer helhetlig politikk (Andeweg og Irwin 2009:63). Inkluderingen av dette partiet i regjering kan, i hvert fall på sikt, undergrave og dermed svekke elitesamarbeidet. På den andre siden har partiet i liten grad klart å få gjennomslag for sine demokratiske reformer (Andeweg og Irwin 2009:63).

Totalt sett tyder funnene på at koalisjonsprosessen i Nederland har endret seg siden 1967. For Lijphart (1977:25) var storkoalisjoner den viktigste ordningen i det konsosierte demokratiet. Dette gir lav grad av politisering av koalisjonsprosessen fordi de aller fleste partiene uansett skal med. Selv om Nederland har hatt en eller annen form for politisering av regjeringssamarbeidet helt siden 1959, har den blitt en del sterkere nå. Først brøt de kristne partiene med PvdA i 1959, på 70- og 80-tallet benyttet PvdA seg av majoritetsstrategier, og i 1994 ble CDA for første gang satt på sidelinjen. Tilslutt har regjeringene på 2000-tallet vært lite inklusive. Tilbakegangen i elitesamarbeidet under regjeringsforhandlingene kan derfor sies å ha vært relativt konsistent siden 60-tallet, med en begrensning for et mulig unntak på 90-tallet hvor de konsosierte ordningene til en viss grad så ut til å være på vei tilbake. Allikevel ekskluderte de såkalte fiolettkoalisjonene (1994-2002) CDA fra deltakelse i regjering, en strategi som kunne sies å være et uttrykk for en konkurrerende atferd. På 2000-tallet fortsatte utviklingen vekk fra en samarbeidende atferd, og utviklingen kulminerte med den første mindretallsregjeringen i 2010. Til tross for dette har ingen av partiene i nærheten av en majoritet av setene i Nederland. Partiene er derfor tvunget til å samarbeide på en eller annen måte. Praksisen med storkoalisjoner har derimot blitt sterkt redusert, og regjeringsforhandlingene i 2010 viser at det heller ikke er noe som tyder på at dette skal bli vanlig igjen i den nærmeste framtid.

## Gjensidig veto

I den konsosierte perioden ble vanskelige saker løst ved hjelp av kompromisser mellom subkulturene. Hvis en av subkulturene var sterkt uenig i et nytt lovforslag, valgte man ofte å unngå å stemme over forslaget. I stedet valgte man heller å utsette saken. Det tok derfor ofte lang tid før man løste disse sakene (Andeweg 2000:704). I nyere tid kan man finne flere saker hvor gjensidig veto ikke har blitt praktisert. Regjeringspartiene hører i mindre grad på opposisjonspartiene enn før (Koole og Daalder 2002:38). Det er flere eksempler på dette fra fiolettregjeringenes regjeringstid mellom 1994 og 2002. I 1994 ble kristendemokratene for første gang utelatt fra regjeringen siden 1917. Dette ga de sekulære partiene muligheten til å gjennomføre politikk som kristendemokratene var i mot. Som nevnt tillot den nye regjeringen søndagsåpne butikker like etter at den kom til makten. I 1998 kom partnerskapslovgivningen og i 2001 fikk homofile lov til å gifte seg. Prostitusjonslovgivningen ble endret i 1999 og aktiv dødshjelp ble tillatt i 2001. I alle disse tilfellene stod CDA og de andre religiøse partiene på motsatt side (Andeweg og Irwin 2009:137).

D66 har lenge kjempet for innføring av folkeavstemninger. Dette vil også redusere muligheten for gjensidig veto, fordi folkeavstemninger alltid skaper vinnere og tapere. I 2002 fikk de igjennom en midlertidig lov som åpnet opp for bruk av folkeavstemninger, men loven forsvant i 2005 da man ikke fikk gjort den midlertidige loven permanent. Ingen folkeavstemninger ble holdt i denne perioden (Andeweg og Irwin 2009:107). Det ble derimot holdt en rådgivende folkeavstemning like etterpå. I den første folkeavstemningen på 200 år stemte det nederlandske folket mot EU-grunnloven (Andeweg og Irwin 2009:234-236). Selv om folkeavstemninger ikke har blitt en norm i Nederland enda, virker det som om slike avstemninger har fått økt støtte over tid. Kun CDA, CU og SGP var negative til folkeavstemningen om EU-grunnloven (Andeweg og Irwin 2009:235).

Det gjensidige vetoet har dermed blitt svekket i perioden etter den konsosierte. Partiene virker mindre villige til å søke kompromisser. På den andre siden vil også en homogen politisk kultur føre til at subkulturelle saker blir mindre viktige. Følgelig vil heller ikke konsekvensene av tap være like store, eller i hvert fall berøre like mange. På grunn av sekulariseringen av samfunnet er ikke motstanden mot lovene nevnt over, like stor nå, som for eksempel motstanden mot abortlovgivningen noen tiår tidligere. På denne måten kan også svekkelsen av det gjensidige vetoet, knyttes til avsøylingen av samfunnet. I et land med en homogen politisk kultur er ikke behovet for et gjensidig veto like stort.

## **Proporsjonalitet**

### *Parlamentet og regjeringen*

I Nederland har proporsjonalitet hatt en så sentral stilling i samfunnet, at prinsippet har blitt synonymt med rettferdighet. Valgsystemet er fortsatt et av de mest proporsjonale i verden og ministerpostene fordeles fortsatt proporsjonalt etter styrken på partiene i regjeringen (Andeweg og Irwin 2009:36, 98, 130). Disse typer institusjoner har i mange land vist seg vanskelig å endre. Dramatiske endringer i valgsystem skjer ikke ofte (Lijphart 1999:145). I tillegg er proporsjonale valgordninger og proporsjonal fordeling av ministerposter vanlig også i land som har en homogen politisk kultur. Det er derfor flere andre årsaksvariabler enn den politiske kulturen, som kan forklare forekomsten av proporsjonalitet i disse arenaene. Det vil derfor være mer interessant å se på utviklingen i proporsjonalitet på andre arenaer. Først ser vi på det korporative systemet.

### *Det korporative systemet*

Som en følge av forvitringen i søylesamfunnet i Nederland, ble etter hvert flere av de subkulturelle skillene mellom organisasjonene visket ut, og på 1970-tallet slo flere organisasjoner seg derfor sammen på tvers av de tradisjonelle subkulturelle skillene. De sosialistiske og katolske fagforeningene slo seg sammen til én (FNV) i 1976. På arbeidsgiversiden slo først to sekulære organisasjoner seg sammen til VNO i 1968, mens de katolske og protestantiske slo seg sammen i NCW i 1970. I 1997 slo begge disse seg sammen i VNO-NCW (Andeweg og Irwin 2009:171). Dette førte til at lederne i disse organisasjonene, ikke lenger kunne støtte seg til en subkulturell appell for å rekruttere, beholde og disiplinere medlemmer (Van Waarden 2002:58). Dette kan igjen føre til at andelen av befolkningen som var medlemmer av en fagforening, gikk ned. På 70-tallet var rundt 40 prosent av befolkningen medlemmer i en eller annen fagforening. I 1990 var dette tallet 24 prosent, og det har holdt seg rundt dette siden (Andeweg og Irwin 2009:170). Så lenge organisasjonene ikke lenger er subkulturelle, vil heller ikke proporsjonaliteten være knyttet til subkulturene. Proporsjonalitet kan ikke fungere som en allokeringmekanisme for subkulturelle organisasjoner, så lenge de ikke eksisterer. Allikevel kan proporsjonalitet som praksis ha overlevd gjennom det korporative systemet. Det kan derfor være nyttig å se på hvorvidt interessegruppene som tidligere var knyttet til subkulturene, fortsatt har opprettholdt makten gjennom de korporative ordningene.

De korporative ordningene kom under et større press etter at de religiøse partiene mistet kontroll over regjeringen i 1994. Regjeringen bestående av PvdA og VVD gjennomførte flere reformer. Blant annet mistet PBO-organisasjonene flere rettigheter, flere av kartellene ble gjort ulovlige, og SER mistet i 1995 sin rett til å bli konsultert av regjeringen (Van Waarden 2002:58-59). PBO-prosjektet ble kategorisert som en stor fiasko, bare SER og organene som hører til mat- og landbrukssektoren har blitt ansett som vellykkede. Det totale antallet rådgivende organer (også de utenfor PBO) har blitt redusert fra 402 i 1977, til 120 i 1997.

Selv om det kan virke som om det korporative systemet er sterkt redusert, er det ting som tyder på at de nevnte endringene ikke har hatt en like stor effekt som forventet. For eksempel var reduksjonen i det totale antallet rådgivende organer et resultat av en opprydning i disse organene, heller enn et forsøk på å svekke dem. Flere av disse organene viste seg å ikke være aktive. I omtrent halvparten av organene møttes partiene nesten aldri. Selv om antallet organer ble redusert fantes det allikevel mange underkomiteer i de gjenværende organene. For eksempel så har SER 20 slike. Forandringene er dermed ikke så radikale som man først kan få inntrykk av, selv om systemet har gjennomgått en betydelig restrukturering (Andeweg og Irwin 2009:173-174). De andre endringene har heller ikke hatt en altfor stor effekt. Regjeringen konsulterer fortsatt med SER, som med det har opprettholdt en del av makten de hadde under den konsosierte perioden. Flere av de obligatoriske handelsorganisasjonene består fortsatt, og landets sterke økonomi på slutten av 90-tallet bidro til at verdien av de korporative institusjonene igjen ble verdsatt (Van Waarden 2002:59). Selv om det korporative systemet ikke lenger er knyttet til subkulturene, er det med andre ord fortsatt en utstrakt bruk av korporative ordninger i Nederland. Selv om den politiske kulturen har endret seg, består til en viss grad denne konsosierte ordningen fortsatt, og slik sett kan man også hevde at hypotese 2b har noe for seg i denne sammenhengen.

Nøyaktig hvorfor det er slik er ikke tilsynelatende enkelt å svare på, men det kan her være hensiktsmessig å peke på et par årsaker. For det første finnes det andre variabler enn politisk kultur som forklarer tilstedeværelsen av korporatisme. Et slikt system finnes ikke bare i land med en heterogen politisk kultur, men er i tillegg vanlig i land med en homogen politisk kultur, som for eksempel i Skandinavia. En forklaring kan være at disse landene er små, og at samarbeid mellom staten, arbeidsgivere, arbeidstakere og andre interessegrupper er viktig for at landene skal kunne tilpasse seg utviklingen på verdensmarkedet. Fordi små land i mindre

grad enn store kan kontrollere økonomien, vil partene innad i landene ofte ha liknende interesser (Andeweg 2000:698; Katzenstein 1985:133-134).

En annen årsak kan være at det korporative systemet har blitt sett på som en viktig faktor i forklaringen av den positive økonomiske utviklingen i Nederland fra slutten av 1980-tallet. Gassfunnet nord i landet gav staten betydelige inntekter på begynnelsen av 70-tallet. På grunn av dette ble lønningene presset opp og velferdsstaten utvidet. Dette førte til at statens utgifter økte. På slutten av tiåret begynte imidlertid problemene å tårne seg opp. Utgiftene ble etter hvert mye større enn inntektene. Arbeidsledigheten steg kraftig og landets gjeld økte (Andeweg og Irwin 2009:212-215). Det korporative systemet fikk en del av skylden for det som har blitt kalt den hollandske syken (Andeweg 2000:705-706; Visser og Hemerijck 1997:9). Gjennom Wassenaar-avtalen i 1982, klarte imidlertid staten å presse arbeider- og arbeidsgiverorganisasjonene til å bli enige om en reduksjon i lønnsveksten. Denne reduksjonen spredte i ettertid seg til lønnsavtalene mellom staten og statlige arbeidere. I tillegg til å redusere lønnsutgifter, reduserte dette (sammen med andre tiltak) også velferdsutgiftene fordi flere jobber ble skapt. Arbeidsledigheten ble dermed redusert. Dette bedret økonomien betraktelig i løpet av de neste tiårene. Dette hollandske "mirakelet" har derfor blitt knyttet opp til en ny korporativ modell, kalt "Poldermodellen", hvor de økonomiske interesseorganisasjonene ble konsultert og involvert i regjeringens økonomiske politikk. Dette var en strategi som også ble benyttet under den konsosierte perioden, men den ble altså gjenopplivd igjen etter forvitringen av søylesamfunnet (Andeweg og Irwin 2009:215-217). Den økonomiske suksessen som har blitt knyttet til det korporative systemet, kan med andre ord bidra til å forklare hvorfor korporativ praksis fortsetter, og dermed hvorfor proporsjonaliteten i systemet består (for eksempel gjennom SER), selv om denne proporsjonaliteten ikke lenger er knyttet til subkulturene.

### *Kringkastingsorganisasjoner*

På grunn av endringene i den politiske kulturen har også kringkastingsorganisasjonene mistet tilknytning til subkulturene (Koole og Daalder 2002:37). Dette kan blant annet sees i deres dekning av valgkampen. Det finnes ingen lov som sier at kringkastingsorganisasjonene skal være nøytrale, eller gi partiene like mye sendingstid. Allikevel er støtten til eventuelle tilknyttede partier lav, og organisasjonene presses i større grad til å holde seg nøytrale (Andeweg og Irwin 2009:89). I tillegg kom private radio- og TV-kanaler på banen på slutten av 1980-tallet. Som nevnt har disse tatt over store deler av markedsandelen til de statlige

kanalene som kringkastingsorganisasjonene sender på. De private aktørene reduserte den statlige markedsandelen til 40 prosent i 1996 (Bardoel og Van Reenen 2011). Proporsjonalitetsprinsippet består imidlertid innenfor den statlige delen av systemet, men prinsippet har totalt sett blitt svekket som en følge av at prinsippets gyldighetsområde har blitt redusert.

### *Byråkratiet*

I byråkratiet har proporsjonalitetsprinsippet vært knyttet til størrelsen på subkulturene og ikke på partiene. Ansettelsesprosessene har dermed i stor grad vært immune for politisk påvirkning. Det kan se ut som om det har vært en liten endring i dette (Daalder og Koole 2002:38), noe som ikke er overraskende med tanke på at tilknytningen til subkulturene har blitt vesentlig svakere. Det er imidlertid et spørsmål om hvorvidt den noe økende politiseringen fører til at landet beveger seg vekk fra proporsjonalitetsprinsippet eller ikke. Det er mye som tyder på dette, fordi man etter den konsosierte perioden har sett en tendens til økning i ansettelser av folk med tilknytning til et av koalisjonspartiene (Van der Meer og Dijkstra 2000:172). Så lenge koalisjonene ikke er overtallige, vil en slik atferd bli sett på som konkurrerende. Allikevel er det forhastet å si at proporsjonalitetsprinsippet er totalt borte fra dette området. Partiene er fortsatt opptatt av proporsjonalitet i byråkratiet og protesterer hvis de er underrepresentert, spesielt i lederstillingene (Andeweg og Irwin 2009:36).

Proporsjonaliteten i byråkratiet er derfor endret noe, i stedet for at den har vært knyttet til størrelsen på subkulturene, er den nå i større grad knyttet til størrelsen på partiene, selv om regjeringspartiene nok er forfordelte. Proporsjonalitetsprinsippet er derfor ikke helt borte fra denne arenaen heller. På den andre siden er ikke partiene lenger knyttet til subkulturene, og dermed er ikke proporsjonalitetsprinsippet det heller.

### *Det lokale nivået*

Proporsjonalitet preger fortsatt, til en viss grad, utnevnelsene av borgermestrene. Systemet har allikevel endret seg noe. Det har lenge vært debatt om hvorvidt de lokale valgte rådene burde ta over utnevnesprosessen. Et slikt forslag var oppe til votering i parlamentet i 2005, men ble så vidt nedstemt i senatet. Regjeringen har derfor fortsatt formell kontroll, men de lokale rådene blir nå i mye større grad konsultert i prosessen. I de seneste årene har borgermestrene i praksis blitt valgt av de lokale rådene, selv om de offisielt utneves av regjeringen (Andeweg og Irwin 2009:197). Dette trenger imidlertid ikke være et skift fra elitesamarbeid til

elitekonkurransen, men et skift fra proporsjonalitet til subkulturell autonomi. Kommunene har imidlertid aldri vært subkulturelle. Den økte autonomien til kommunerådene vil derfor ikke være subkulturell, og den endrede praksisen kan derfor sies å føre landet i retning større elitekonkurransen.

### *Oppsummering og hypotese 2*

Som en følge av en mer homogen politisk kultur har derimot gyldighetsområdet til proporsjonalitetsprinsippet blitt redusert. Andelen fagorganiserte er redusert, kringkastingssystemet er ikke lenger dominert av statlige aktører, ansettelsesprosessene i byråkratiet er ikke lenger knyttet til størrelsen på subkulturene og kommunene har fått større innflytelse over utnevningen av borgermestere. Flere av endringene kan derfor knyttes til forvitringen av søylesamfunnet, noe som bekrefter at hypotese 2a har en viss forklaringskraft. Allikevel benyttes prinsippet fortsatt på alle de overnevnte arenaer. På regjerings- og parlamentsarenaen er ikke prinsippet svekket i det hele tatt, utover det som kan knyttes til nedgangen i storkoalisjoner.

Proporsjonalitetsprinsippet blir i Nederland sett på som et rettferdighetsprinsipp. De nye partiene har også blitt inkludert i de proporsjonale ordningene, de har derfor ikke blitt utelukket fra allokeringen av statens ressurser (Andeweg 1999:129). Dette bidrar til å sikre systemets legitimitet.

### **Subkulturell autonomi**

Den subkulturelle autonomien forsvinner når organisasjonene som har denne makten ikke lenger representerer subkulturene. Derfor vil en depillarisering av det nederlandske samfunnet automatisk føre til en svekkelse av den subkulturelle autonomien. Velferdsorganisasjonene har i større grad kuttet båndene til subkulturene, de ”konkurrerer” nå i større grad om de samme befolkningsgruppene (Andeweg 1999:124). Også her er det imidlertid interessant å se på hvorvidt praksisen fortsetter, altså hvorvidt staten fortsatt gir disse private velferdsorganisasjonene autonomi. Her har det imidlertid skjedd en endring. Staten har grepet inn i organisasjonenes autonomi. De krever nå større budsjettkontroll og har i tillegg ilagt dem å følge visse kvalitetsstandarder. Selv om velferden fortsatt i stor grad administreres av private velferdsorganisasjoner, har disse i praksis blitt redusert til kvasistatlige organisasjoner (Andeweg 1999:124).

Skolesystemet i Nederland har blitt knyttet opp mot den subkulturelle autonomien. Som en følge av sekulariseringen av samfunnet skulle man forvente å finne en reduksjon i andelen private skoler fordi disse i stor grad var knyttet til de ulike kirkesamfunnene. Dette har derimot ikke skjedd, de private skolenes andel av markedet har holdt seg relativt konstant siden den konsosierte perioden (Karsten 1999:312). Andelen private skoler av det totale antallet, var i 2010 på 67 prosent (CBS), altså mer eller mindre det samme som under den konsosierte perioden. Årsaken til dette er imidlertid at de private skolene har endret seg. For eksempel har de katolske skolene fjernet en del av den katolske identiteten (Karstens 1999:312). Dette betyr at skolene i mindre grad er knyttet til subkulturene, derfor kan også nedgangen i skolenes subkulturelle autonomi, knyttes direkte til depillareringen av samfunnet. En viktig årsak til at de private religiøse skolene består er at de skårer bedre på tester. Fordi friheten til å velge skole står sentralt i Nederland, har foreldrene mulighet til å velge de beste skolene for barna. Dette opprettholder etterspørselen etter de private skolene (Karsten 1999:313).

På 80-tallet stod den nyliberale politikken høyt i kurs. Dette innebar et ønske om å øke skolenes autonomi gjennom en deregulering av utdanningssystemet. Denne intensjonen har økt autonomien i hvordan skolene organiseres. På den andre siden har effektiviseringen ført til en reduksjon i autonomien i undervisningen, fordi skolene har forsøkt å spare penger ved å øke størrelsen på klassene og redusere antall undervisningstimer (Karsten 1999:311-312). I tillegg har staten etter hvert styrket sin kontroll over skolene gjennom innføringer av standarder og undersøkelser av skolenes resultater (Karsten 1999:313-316). Tiltakene har med andre ord ikke ført til økt autonomi. På mange måter har autonomien i stedet blitt svekket.

## 4.5 Hypotesene og oppsummering

Hypotese 1 var knyttet til endringene i den politiske kulturen, mens hypotese 2a og b handlet om utviklingen i eliteatferden. I dette kapitlet har H1 blitt bekreftet. Depillareringen av samfunnet viser at det har vært en sterk endring i den politiske kulturen. Under den konsosierte perioden i Nederland levde befolkningen sine liv, mer eller mindre innenfor en av flere subkulturer. Dette førte til en heterogen politisk kultur hvor organisasjonsstrukturen var segmentert, og organisasjonsmedlemskapet sammenfallende. Fra 60-tallet og fram til i dag har dette imidlertid endret seg betraktelig. Sekulariseringen av samfunnet og den voksende middelklassen har endret styrkeforholdet mellom subkulturene. Organisasjonsstrukturen er



ikke lenger segmentert, sammenfallende medlemskap er derfor ikke lenger mulig. Lojaliteten til de subkulturelle partiene er svekket, og tilhørighet til subkulturene forklarer stemmegivning i mye mindre grad enn før. Subkulturene har blitt svekket, både gjennom endringen av organisasjonsstrukturen, og gjennom befolkningens tilhørighet til organisasjonene. I og med at det ikke har vokst fram noen nye subkulturer av vesentlig betydning, tyder mye på at den politiske kulturen har blitt homogen.

H2a kan delvis bekreftes, elitesamarbeidet har blitt redusert, men ikke på alle områder. En stor del av reduksjonen kan også knyttes til forvitringen av subkulturene. Det viktigste kjennetegnet, storkoalisjoner, har blitt sterkt redusert. Analysen viste en tendens mot en mer konkurrerende eliteatferd allerede i 1959. Denne endringen kan derfor ikke knyttes til en endret politisk kultur, men var et resultat av VVDs og PvdAs endrede koalisjonsstrategier. Regjeringene fra 1959 til 1967 var imidlertid fortsatt overtallige og fikk fortsatt støtte fra over 60 prosent av parlamentsrepresentantene, noen også over 70 prosent. Etter 1967 ble imidlertid overtallige regjeringer mindre vanlige og den parlamentariske støtten ble redusert. Selv om den parlamentariske støtten økte noe igjen på 90-tallet, har svekkelsen fortsatt på 2000-tallet. Fra slutten av 60-tallet kan en del av reduksjonen i storkoalisjoner knyttes til avsøylingen av samfunnet. Dette har skjedd gjennom etableringen av nye partier. Flere partier har redusert muligheten for storkoalisjoner fordi de tradisjonelle subkulturelle partiene har blitt svekket. Incentivet til å danne storkoalisjoner har også blitt borte etter forvitringen av søylestrukturen. Praksisen hang derimot noe igjen, selv om den har blitt mer uvanlig. Kok 2 (1998-2002) hadde en parlamentarisk støtte på 65 prosent og var også per definisjon overtallig.

Storkoalisjoner er imidlertid kun ett av kjennetegnene ved det konsosierte demokratiet. Det har også vært endringer i proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto. For det første så har bruken av disse mekanismene endret seg direkte som en følge av depillareringen. Det gir ikke mening å snakke om proporsjonal fordeling på bakgrunn av størrelsene på subkulturene, subkulturell autonomi og vetomakt for subkulturene, hvis det ikke lenger finnes noen subkulturer. Mange av de tidligere subkulturelle organisasjonene har slått seg sammen og er derfor ikke lenger tilknyttet subkulturene. Proporsjonalitetspraksisen kan bestå selv om organisasjonene i mindre grad er knyttet til subkulturene. Dette gjør den fortsatt i Nederland, noe som kan sees både på regjerings- og forvaltningsnivå. I tillegg er proporsjonalitet fortsatt et viktig prinsipp innenfor det korporative systemet. Selv om de sosiale partnerne har mistet noe av sin formelle rådgivende makt, blir de fortsatt konsultert av

regjeringene. Reformene som har blitt gjennomført har ikke hatt en like stor effekt som man skulle vente. Gyldighetsområdet til proporsjonalitetsprinsippet har på den andre siden blitt redusert. Blant annet er en mindre andel av befolkningen medlemmer av fagforeninger, private TV- og radiokanaler har tatt over mye av markedet og kommunene har fått større innflytelse over borgermesterutnevnelser. Proporsjonaliteten består fortsatt på parlaments- og regjeringsnivå, men proporsjonalitet her er heller ikke uvanlig i politisk homogene land. Det at proporsjonalitet består gjennom det korporative systemet kan også knyttes til andre årsaker. I små land med åpen økonomi har de forskjellige aktørene nokså like interesser, noe som kan føre til utviklingen av et korporativt system.

Den subkulturelle autonomien er svekket fordi gyldigheten til dette begrepet er avhengig av at det fortsatt eksisterer subkulturer. De religiøse subkulturene har jevnt over vært de sterkeste, og selv om de er sterkt svekket, er det fortsatt en relativt høy lojalitet mellom de som fortsatt er medlem av de religiøse subkulturene og CDA. Det eksisterer for eksempel fortsatt mange religiøse skoler og disse får fortsatt like mye støtte som de statlige skolene, slik at en viss subkulturell autonomi er bevart. Samlet sett er derimot både skolene og de andre velferdsorganisasjonene i mye mindre grad subkulturelle. I tillegg utøver staten større grad av kontroll over disse organisasjonene, noe som har svekket organisasjonenes autonomi.

Det gjensidige vetoet har også automatisk blitt svekket etter at subkulturene forvitret. Dette er enklest å observere på den parlamentariske arenaen. Under den konsosierte perioden stod kompromisser i sentrum. Etter at subkulturene forsvant står ikke dette prinsippet like sterkt. En homogen politisk kultur fører til at antallet saker hvor mye står på spill, reduseres. Derfor reduseres også gyldighetsområdet til prinsippet.

Totalt kan derfor mye av endringen i eliteatferden sies å være knyttet direkte til endringer i den politiske kulturen. Kausalmekanismene mellom den politiske kulturen og eliteatferden er derfor i stor grad direkte, selv om noe av nedgangen i storkoalisjoner kan forklares indirekte, gjennom etableringen av nye partier som har forstyrret elitesamarbeidet. Allikevel består både proporsjonalitetsprinsippet og til en viss grad den subkulturelle autonomien fortsatt. Det er flere ting som kan forklare dette. Proporsjonalitetsprinsippet er viktig i mange land, også i land som har en homogen politisk kultur. Proporsjonalitetsprinsippet står generelt sterkt i de små landene i Europa. Det som står igjen av den subkulturelle autonomien er i stor grad knyttet til de religiøse subkulturene, som derfor fortsatt har noen få subkulturelle trekk igjen.

# 5 Østerrike

## 5.1 Innledning

I Østerrike har den klassiske konsosierte perioden blitt definert som perioden mellom 1945 og 1966 (Luther 1999a:43). Det konsosierte demokratiet i Østerrike kom derfor på plass en stund etter Nederland. Bakgrunnen for det konsosierte demokratiet er også ganske så forskjellig. Etter 1900 var ingen av subkulturene i Nederland store nok til å danne en majoritet. Landet bestod av minoriteter, og samarbeid var den eneste løsningen for å sikre et handlekraftig system. I Østerrike fantes det kun tre subkulturer, og av disse var kun to av dem representert politisk før andre verdenskrig. Det var derfor mulig for en av disse å ta makten alene. Dette skjedde, og på 1930-tallet ble spenningen mellom subkulturene såpass stor at det endte i en borgerkrig, som senere ble vunnet av den katolskkonservative subkulturen. Dette førte landet inn i et autokrati, før det ble annektert av Tyskland like før andre verdenskrig. Det skulle vise seg at elitesamarbeidet hindret at de samme problemene oppstod etter krigen. Østerrike er derfor et godt eksempel på hvordan det konsosierte demokratiet kan hindre konflikt og ustabilitet, i et samfunn med en heterogen politisk kultur. Dette kapittelet tar for seg utviklingen av, og senere også endringene i, det konsosierte demokratiet i Østerrike. Hovedstrukturen i dette kapittelet er lik som i det forrige. I første del av kapittelet beskriver jeg utviklingen av det konsosierte demokratiet. I andre del blir det redegjort for det konsosierte demokratiet i perioden 1945 til 1966. I tredje del analyseres endringene som har skjedd etter 1966. Andre og tredje del blir delt inn i to. Den ene tar for seg den politiske kulturen, mens eliteatferden diskuteres i den andre. Jeg vil i dette kapittelet gjennomgå det gjensidige vetoet etter proporsjonaliteten, fordi diskusjonen rundt det gjensidige vetoet knyttes til empirien fra proporsjonalitetsdelen. Tilslutt oppsummeres funnene, samtidig som disse knyttes til hypotesene. Kapittelet skiller seg fra det forrige i bruken av indikatorer. Dette kommer for det første, av at landene er noe strukturelt forskjellige. Bruken av de konsosierte kjennetegnene varierer i ulik grad fra område til område. I tillegg er tilgangen på data forskjellig i de to landene. Mens valgundersøkelsene i Nederland startet i 1967, kom organiseringen av disse mye senere i gang i Østerrike. En tilsvarende kvantitativ analyse av stemmegivning blir derfor ikke gjennomført her.

## 5.2 Utviklingen av det konsosierte demokratiet i Østerrike

### 5.2.1 Politisk kultur

Den østerrikske politiske kulturen har sine røtter tilbake til slutten av 1800-tallet og er knyttet til tre skillelinjer. Som i Nederland var klasse og religion de viktigste. Disse skapte i utgangspunktet to subkulturer, eller *Lager*, som disse kalles i Østerrike. Den første var en katolskkonservativ subkultur som forente katolikkene med handels- og landbruksinteresser, og som førte til dannelsen av partiet ÖVP. Den andre var en sosialistisk subkultur som hadde sitt utgangspunkt i den sekulære arbeiderklassen. Denne ble representert av partiet SPÖ (Luther 1999b:119).

Selv om disse to subkulturene var dominerende, fantes det også en tredje, liberal subkultur. Som i den katolskkonservative subkulturen, representerte også denne landbruks- og bedriftsinteresser. Den var derimot også sekulær og stod dermed på samme side som den sosialistiske subkulturen på den religiøse skillelinjen. Den var med andre ord antisosialistisk og antiklerikal. En tredje skillelinje skilte i tillegg denne subkulturen fra de to andre. Denne skillelinjen hadde sitt utgangspunkt i en konflikt mellom tysk og østerriksk nasjonalisme, hvor de to store subkulturene representerte en østerriksk nasjonalisme, mens den liberale gav uttrykk for at Østerrike i større grad skulle ha en tysk nasjonal identitet (Plasser m.fl. 1992:17). Den liberale subkulturens partier hadde lavt medlemstall, og var ideologisk og organisatorisk svake. Subkulturen var derfor ikke representert av et samlet og sterkt parti før andre verdenskrig (Luther 1999b:119).

Selv om Østerrike, etter delingen av Østerrike-Ungarn, var et etnisk homogent land, var splittelsen mellom subkulturene stor. Østerrike hadde, som Nederland, et sammenfallende organisasjonsmedlemskap. Dette gjorde at østerriksk politikk var preget av en fragmentert politisk kultur, hvor individenes tilhørighet ble skapt gjennom et større nettverk av utdannings-, kultur-, og arbeidslivsorganisasjoner. Partiene var sentrale aktører i dette systemet og det var sterk tilknytning mellom de politiske partiene og deres velgere (Plasser m.fl. 1992:18).

## 5.2.2 Eliteatferd

I Nederland klarte elitene å samles om en samarbeidende atferd allerede i 1917. I Østerrike var derimot avstanden mellom elitene fra de forskjellige subkulturene stor, helt fram til andre verdenskrig. Den første republikken ble dannet i 1918, etter at det habsburgske monarkiet kollapset. Etter en kort periode (1918-1920) med samarbeid i en storkoalisjon, sluttet elitene å samarbeide og sosialistene ble kastet ut i permanent opposisjon. Etter at økonomien forverret seg ble partiene mer radikale, og i 1934 oppstod det en kort borgerkrig mellom militante grupper innenfor subkulturene. Denne ble vunnet av den katolskkonservative subkulturen. Et borgelig diktatur tok over makten og det ble lagt ned forbud mot alle sosialistiske organisasjoner. Under *Anschluss* i 1938 tok nazistene over makten (Luther 1999b:120-121). Elitene var fiendtlig innstilte ovenfor hverandre i perioden før den andre verdenskrigen, det var da lite som tydet på at en samarbeidende eliteatferd skulle bli etablert etter andre verdenskrig.

## 5.3 Det konsosierte demokratiet fra 1945 til 1966

### 5.3.1 Politisk kultur

#### Organisasjonsstruktur

I Østerrike har den klassiske konsosierte perioden blitt definert som perioden mellom 1945 og 1966 (Luther 1999a:43). Det første trekket i et konsosiert demokrati er en heterogen politisk kultur. Den heterogene politiske kulturen i Østerrike ble ikke borte under krigen. SPÖ og ÖVP fortsatte å dominere politikken og sammen med kommunistpartiet KPÖ dannet de regjering. KPÖ forlot imidlertid denne regjeringen i 1946. I de første fire årene etter krigen hindret de allierte etableringen av et parti som representerte den liberale subkulturen, fordi denne var knyttet til en tysk nasjonalisme. I 1949 ble den imidlertid representert av partiet VdU. Partiet skulle appellere til liberale som ikke var en del av den sosialistiske eller katolskkonservative subkulturen, men ble også dannet for å trekke til seg tidligere nazister. Partiet forsvant etter få år, men ble i 1956 erstattet av FPÖ. SPÖs og ÖVPs lange tradisjoner gjorde imidlertid at de klarte å mobilisere en mye større andel av velgerne enn FPÖ. FPÖ slet med å mobilisere potensiell velgere og forble dermed et relativt lite parti i bortimot 30 år (Luther 1999b:121-122).

Partiene var ikke de eneste viktige organisasjonene innenfor subkulturene. Det fantes diverse organisasjoner som var linket til subkulturene. Som i Nederland var mange av disse organisasjonene segmenterte. Noen organisasjoner var politiske. Denne gruppen bestod blant annet av interessegrupper som representerte forskjellige sosioøkonomiske interesser, herunder hovedsammenslutninger og fagforeninger. Det fantes også mange typer ikke-politiserte organisasjoner, som idretts- og fritidsorganisasjoner. Disse hadde ingen formell rolle i den politiske prosessen, men de spilte allikevel en viktig rolle i opprettholdelsen av subkulturell tilhørighet. På midten av 1960-tallet var medlemskapstallet i segmenterte organisasjoner (både politiske og andre), innenfor den sosialistiske subkulturen, på 1,5 millioner. Innenfor den katolske subkulturen var tallet noe lavere (Luther 1999a:51).

### **Størrelsen på subkulturen og subkulturell lojalitet**

Det er noe vanskeligere å beregne den eksakte størrelsen på subkulturene i Østerrike enn i Nederland. Det er imidlertid mulig å se på andelen religiøse og andelen arbeidere i befolkningen. Disse utgjør store deler av de respektive subkulturene. Plasser m.fl. (1992:20-21) oppgir noen størrelser på disse gruppene på 50- og 60-tallet. Mens andelen ÖVP-velgere som går til kirken en gang i uken var 67 prosent, var andelen arbeidere ("Blue collar workers") i Østerrike på rundt 45 prosent.

Et viktig trekk ved partiene i Østerrike var det høye totale medlemskapet. I den konsosierte perioden var cirka 25 prosent av elektoratet medlemmer (Luther 1999a:46; Plasser m.fl. 1992:19). Komparativt sett var de østerrikske partiene svært effektive til å rekruttere medlemmer. Selv om Østerrike var et relativt lite land, overgikk medlemskapet i SPÖ og ÖVP medlemskapet i andre søsterpartier i Europa, selv i absolutte tall (Müller 1994:61). Dette høye antallet medlemmer tydet på at partitilhørigheten var sterk. Med tanke på at partiene i Østerrike er sentrale subkulturelle organisasjoner, kan dette sees på som et tegn på en heterogen politisk kultur. Partitilhørigheten vises også ved at over 70 prosent av elektoratet oppgav at de identifiserte seg med et av partiene (Plasser m.fl. 1992:24).

### **5.3.2 Eliteatferd**

Da man etter andre verdenskrig arbeidet med dannelsen av den andre østerrikske republikken, ønsket man å unngå de samme problemene som oppstod under den første republikken. Historien hadde vist østerrikerne at en annen retning måtte velges. Selv om splittelsen var stor

på massenivået, klarte imidlertid elitene etter andre verdenskrig, å føre en pragmatisk politikk, tuftet på samarbeid (Plasser m.fl. 1992:18). Østerrike blir derfor trukket fram som et eksempel på et land hvor elitesamarbeid har stabilisert politikken (Lijphart 1968b:36), og kan brukes derfor som et viktig argument i den normative diskusjonen rundt Lijpharts konsosierte teori<sup>29</sup>. Den liberale subkulturen ble imidlertid stående utenfor samarbeidet, mye fordi den i tiden etter andre verdenskrig var knyttet til nazismen. Som nevnt hindret de allierte dannelsen av et parti som representerte denne subkulturen. Dette er derfor et avvik som gjør at elitesamarbeidet ikke var fullstendig. Østerrike har imidlertid blitt sett på som et konsosiert demokrati fordi de to store subkulturene samarbeidet. Det er derfor dette samarbeidet som er utgangspunktet for analysen i dette kapittelet.

Som i Nederland, kan man også finne tilstedeværelsen av de klassiske kjennetegnene ved elitesamarbeidet i Østerrike. En gjennomgang av disse kjennetegnene under den konsosierte perioden mellom 1945 og 1966 blir presentert her.

## **Storkoalisjoner**

Den første republikken var preget av konfrontasjonen mellom subkulturene. I stedet for å samarbeide for fellesverdier, ønsket de heller alene å oppnå politisk dominans (Secher 1958:793). Dette endte som nevnt, i en borgerkrig som den kristenkonserverve subkulturen vant, og demokratiet ble etter hvert byttet ut med et autokrati. I den usikre tiden etter okkupasjonen av Wien under andre verdenskrig, ble det dannet en ad-hoc-komite bestående av SPÖ, ÖVP og KPÖ. Denne komiteen fikk senere regjeringsstatus, og fram til det første valget skulle alle avgjørelser bli tatt under konsensus. Selv om KPÖ gikk ut av regjeringen i 1946, ble denne praksisen overført til de etterfølgende regjeringene (Secher 1958:794-795).

Tabell 5.1 viser at alle regjeringene under den konsosierte perioden var storkoalisjoner. Svært få av dem var overtallige, men som nevnt i kapittel 3, var dette et resultat av partisystemet. Etter 1945 bestod det østerrikske partisystemet lenge av de to største partiene, ÖVP og SPÖ, og ett mindre, VdU/FPÖ<sup>30</sup>. I den konsosierte perioden mellom 1945 og 1966 samarbeidet de to store partiene i hver eneste regjering. Regjeringene i Østerrike hadde derfor betydelig

---

<sup>29</sup> Som motargument kan man blant annet hevde at situasjonen på 1930-tallet var helt annerledes enn etter 1945, og at sammenlikning derfor kan være vanskelig. Den normative debatten er uansett ikke sentral i denne oppgaven, jeg vil derfor ikke gå nærmere inn på dette her.

<sup>30</sup> KPÖ var også representert fram til 1956, men hadde aldri mer enn fem representanter.

**Tabell 5.1** Regjeringer i Østerrike (1945-1966)

År	Regjering	Partier	Type	Parlamentarisk støtte
1945-1945	Renner	SPÖ, ÖVP, KPÖ	Interim	
1945-1947	Figl 1	ÖVP, SPÖ, KPÖ	Overtallig	100 %
1947-1949	Figl 2	ÖVP, SPÖ	Overtallig	98 %
1949-1953	Figl 3	ÖVP, SPÖ	Minimalt vinnende	87 %
1953-1956	Raab 1	ÖVP, SPÖ	Minimalt vinnende	89 %
1956-1959	Raab 2	ÖVP, SPÖ	Minimalt vinnende	95 %
1959-1961	Raab 3	ÖVP, SPÖ	Minimalt vinnende	95 %
1961-1963	Gorbach 1	ÖVP, SPÖ	Minimalt vinnende	95 %
1963-1964	Gorbach 2	ÖVP, SPÖ	Minimalt vinnende	95 %
1964-1966	Klaus 1	ÖVP, SPÖ	Minimalt vinnende	95 %
1966-1970	Klaus 2	ÖVP	Minimalt vinnende	52 %
1970-1971	Kreisky 1	SPÖ	Mindretalls	49 %
1971-1975	Kreisky 2	SPÖ	Minimalt vinnende	51 %
1975-1979	Kreisky 3	SPÖ	Minimalt vinnende	51 %
1979-1983	Kreisky 4	SPÖ	Minimalt vinnende	52 %
1983-1986	Sinowatz	SPÖ, FPÖ	Minimalt vinnende	56 %
1986-1986	Vranitzky 1	SPÖ, FPÖ	Minimalt vinnende	56 %
1987-1990	Vranitzky 2	SPÖ, ÖVP	Minimalt vinnende	86 %
1990-1994	Vranitzky 3	SPÖ, ÖVP	Minimalt vinnende	77 %
1994-1996	Vranitzky 4	SPÖ, ÖVP	Minimalt vinnende	64 %
1996-1997	Vranitzky 5	SPÖ, ÖVP	Minimalt vinnende	68 %
1997-2000	Klima	SPÖ, ÖVP	Minimalt vinnende	68 %
2000-2003	Schüssel 1	ÖVP, FPÖ	Minimalt vinnende	57 %
2003-2007	Schüssel 2	ÖVP, FPÖ (BZÖ)	Minimalt vinnende	53 %
2007-2008	Gusenbauer	SPÖ, ÖVP	Minimalt vinnende	73 %
2008-	Faymann	SPÖ, ÖVP	Minimalt vinnende	59 %

Kilder: Müller (1992a:38-39), Luther (1999b:135), Federal Chancellery of Austria.

parlamentarisk støtte selv om de ikke var overtallige. Den laveste støtten en regjering hadde i parlamentet under den konsosierte perioden var på 87 prosent. Som regel lå støtten på godt over 90 prosent. I stedet for å gå i koalisjon med et av de mindre partiene, eller med uavhengige representanter, og slik sett vært den dominante part i en regjering, valgte ÖVP og SPÖ alltid å samarbeide. Dette tyder på en sterk samarbeidsvilje blant elitene, noe som også



har blitt pekt på som en av de viktigste årsakene til at Østerrike hadde et stabilt politisk system i tiden etter andre verdenskrig (Secher 1958:791). I og med at regjeringen utgår fra nesten alle medlemmene i parlamentet, er det god grunn til å hevde at den konsosierte praksisen ble fulgt.

## **Proporsjonalitet**

### *Byråkratiet*

Etter andre verdenskrig trengte Østerrike nye eksperter til en ny forvaltning. Sosialistene var imidlertid nervøse for at den nye forvaltningen ville bestå utelukkende av personer tilknyttet ÖVP. Dette var årsaken til at *Proporz*-systemet ble dannet. Systemet gav de to regjerende partiene en andel av jobbene innenfor offentlig sektor, som tilsvarte andelen stemmer ved siste valg. For allokeringen av jobber i statlige bedrifter ble *proporz* avtalt eksplisitt gjennom regjeringserklæringene. For jobber i forvaltningen ble *proporz* gjennomført implisitt, men systemet var uansett den sentrale allokeringmekanismen. Fordi den sosialistiske subkulturen manglet kvalifisert personell, var det vanskelig å gjennomføre *proporz* fullt ut. Forvaltningen var imidlertid i perioden fram til 1966 nesten totalt under partienes kontroll. Partiene dominerte og kontrollerte sine respektive departementer. Denne politiseringen av ansettelsesprosessen gjorde at byråkratiet ikke var partinøytralt. De ansatte var sterkt knyttet til en av subkulturene og var derfor like mye partiekspert som nøytrale eksperter (Müller 1992b:113). Dette er et tegn på at den subkulturelle autonomien stod sterkt innenfor byråkratiet. Dette vil jeg derfor komme tilbake til under.

*Proporz* ble innført for å unngå problemene som oppstod under den første republikken. Da dominerte den katolskkonservative subkulturen totalt og sosialistene ble nektet adgang til makten. Av frykt for at én av subkulturene skulle dominerte etter krigen, anså begge hovedsubkulturene at de tjente på denne fordelingen. Det var derfor ingen grunn for partiene å bryte systemet (Luther 1999a:53). En del av den personlige velferden ble styrt av partiene gjennom *Proporz*-systemet. Partitilknytning ble derfor viktig. I statlig sektor kunne en forfremmelse på jobben være avhengig av partiloyaliteten. Dette førte til at andelen partimedlemmer blant befolkningen var høy. Rundt 25 prosent av alle stemmeberettigede var partimedlemmer (Plasser m.fl. 1992:18-19). At de ekstra godene var en avgjørende faktor for partimedlemskapet kan vises i spørreundersøkelser. I 1980 svarte 79 prosent av de som var medlemmer av et parti, at de var medlemmer fordi det ville hjelpe karrieren deres, mens 72

prosent mente at medlemskapet ville hjelpe på mulighetene til å skaffe seg bolig (Luther 1999b:125). Det utviklet seg derfor en *patronage*-kultur, som ble legitimert gjennom prinsippet om proporsjonalitet. Et slikt system skaper imidlertid også problemer. Fordi man hele tiden ønsker å vise at partiloyalitet lønner seg, kan systemet fort bli klientilistisk (Luther 1999a:54-55). Et klientilistisk system kan fort skape misnøye, spesielt blant de som ikke tilhører noen av subkulturene. Hvis de to hovedsubkulturene svekkes over tid, og den politiske kulturen blir mer homogen, vil flere kunne stå utenfor systemet. Dette vil kunne føre til et økt press mot en endring av *proporz*-systemet.

### *Regjeringen*

*Proporz* var også vanlig i regjeringsarenaen. Ministerpostene ble delt proporsjonalt mellom partiene etter valgresultatet. *Proporz*-systemet ble også tydeliggjort i et dokument kalt *Koalitionspekt*, som først ble offentliggjort etter valget i 1956. I denne pakt mellom SPÖ og ÖVP ble det gjort klart at forhandlingsstyrken til partiene skulle gjenspeile resultatet ved valget (Secher 1958:797). Flere saker ble derfor avgjort ved hjelp av proporsjonalitetsprinsippet.

Allikevel lå mesteparten av den utøvende makten under den konsosierte perioden, utenfor regjeringen. Det mektigste organet var koalisonskomiteen. Den bestod av rundt ti av de mektigste medlemmene av den politiske eliten i begge subkulturene, men bare få av disse var representert i regjeringen (Müller 1996:34). Både kansleren og viskansleren var imidlertid med (Luther 1999:65). Det var i denne komiteen de fleste forhandlingene foregikk og de viktigste avgjørelsene ble tatt. Derfor hadde regjeringsmedlemmene i stor grad bare i oppgave å implementere avgjørelsene som var tatt i koalisonskomiteen (Müller 1996:34).

### *Det korporative systemet*

Proporsjonalitet kan også knyttes til det korporative systemet. Blant de tradisjonelt viktigste subkulturelle organisasjonene i Østerrike fant man de som utgjorde det "sosiale partnerskapet". Dette partnerskapet bestod av fem store økonomiske interessegrupper. Tre av disse var av typen "handelskamre" og fikk sitt mandat gjennom en lov, som også regulerte aktiviteten til organisasjonene. De tre organisasjonene representerte hver sine grupper, "Det Føderale Handelskammeret" (WKÖ) representerte arbeidsgiverne, "Arbeidernes kammer" (AK) representerte arbeiderne, mens "Landbrukskammeret" (LKÖ) representerte bøndene. I disse organisasjonene var medlemskapet obligatorisk (Gerlich 1992: 133-134).

De to andre organisasjonene skilte seg fra de tre overnevnte, ved at de var private organisasjoner hvor medlemmene bestemte aktiviteten til organisasjonene. Medlemskapet i disse organisasjonene var derfor frivillig. Den største av disse organisasjonene var ”Østerrikes Fagforeningsforbund” (ÖGB), som var den klart største hovedsammenslutningen i landet. I tillegg var ”Østerrikes Industriforbund” (IV/VÖI) en tilsvarende frivillig organisasjon for arbeidsgivere innenfor industrien (Gerlich 1992: 133-134).

Selv om institusjonene som utgjorde det sosiale partnerskapet har sine røtter helt tilbake til 1848, var det først under den autoritære fascistiske perioden mellom 1934 og 1938, at ideen med en omfattende og sentralisert interessegruppeorganisering skjøt fart. Disse prinsippene ble reintrodusert etter etableringen av den andre republikken (Gerlich 1992:134). Under den andre republikken opparbeidet disse fem organisasjonene seg et monopol på forhandlinger med staten. De tre første fikk det automatisk gjennom obligatorisk medlemskap, mens de to siste hadde monopol, rett og slett fordi de ikke hadde konkurrenter (Gerlich 1992:136).

*Proporz* styrte interaksjonen mellom de sosiale partnerne og regjeringen i Østerrike. Et eksempel var den viktige kommisjonen *Paritätische Kommission*. Denne organisasjonen ble dannet i 1957 og var en institusjonalisering av lønns- og prisavtaler mellom ÖGB og WKÖ. Den bestod av to representanter fra hvert av de tre kamrene, i tillegg til to fra hovedsammenslutningen ÖGB. Denne kommisjonen var den sentrale aktøren og styrte lønnsforhandlingene og prissettingen. I tillegg kom den med anbefalinger til regjeringen eller til ministrene. Selv om de sosiale partnerne var opptatt av at de var uavhengige av regjeringen, deltok flere ministre på møtene (Gerlich 1992:134-135). Kommisjonen var svært innflytelsesrik på 60-tallet, og ble av den grunn sett på som den andre regjeringen (Gerlich 1992:135, Luther 1999b:67). I tillegg til *Paritätische Kommission* fantes det også flere hundre rådgivende organer som hadde en juridisk rett til å bli konsultert i lovsaker (Luther 1999b:67).

Denne lovfestede rettigheten til konsultasjon skilte Østerrike fra mange andre land, viktigheten av de sosiale partnerne var derfor stor (Crepaz 2002:163). I Nederland hadde de sosiale partnerne samme lovfestede rettighet. Interaksjonen mellom de sosiale partnerne og staten i Østerrike lignet derfor på systemet i Nederland. Det fantes allikevel noen forskjeller. I Østerrike var medlemskapet i noen av organisasjonene obligatoriske, og de fem viktige sosiale partnerne hadde mer eller mindre monopol på interaksjon med staten. I Nederland hadde ingen av de viktigste hovedsammenslutningene obligatorisk medlemskap, de hadde

heller ikke monopol, selv om de dominerte i systemet. De sosiale partnerne var derfor sterkere i Østerrike enn i Nederland.

### Gjensidig veto

I Østerrike ble gjensidig veto formalisert i koalisjonskomiteen. For at en regjering kunne dannes, måtte alle vedtak fattes enstemmig (Lijphart 1977:38). Dette prinsippet ble også videreført til samarbeidet i regjeringen. Alle avgjørelser tatt i regjeringen skulle være enstemmige. Dette gjorde at de offisielle regjeringsmøtene ble godt planlagt på forhånd, slik at man unngikk å diskutere saker hvor enstemmighet ikke var mulig. Slike saker ble i stedet utsatt (Luther 1999a:64-65).

**Tabell 5.2** Fordelingen av ministerposter. 1947-1966

	1947-1966		
	ÖVP	SPÖ	Total
Kansler	9		9
Visekansler		9	9
Innenriks		9	9
Utenriks	4	5	9
Justis		9	9
Utdanning	9		9
Arbeid/Sosial		9	9
Finans	9		9
Landbruk	9		9
Handel	9		9
Samferdsel		9	9
Forsvar	6		6
Antall regjeringer	9	9	9

Kilde: Müller (2007:45). Tallene angir hvor mange ministre hvert parti har hatt i perioden.

### Subkulturell autonomi

Som nevnt over, var partiene sterke innenfor sine respektive departementer. Tabell 5.2 viser at SPÖ og ÖVP, med ett unntak, hadde de samme ministerstillingene i hver eneste regjering etter at KPÖ forlot regjeringen i 1947. Utenriksministerposten gikk fra ÖVP til SPÖ i 1956, ellers så var det ingen endringer (Müller 2007:45). Ansettelsesprosessen i forvaltningen fulgte også den partipolitiske skillelinjen. Partitilknytningen avgjorde ofte hvilket departement man ble ansatt i. På denne måten skaffet partiene seg kontroll over "sine" departementer (Luther 1999b:68). En slik fordeling av stillinger brøt med det klassiske prinsippet om politisk nøytralitet i byråkratiet. Dette var imidlertid første gang i moderne østerriksk historie at begge subkulturene ble inkorporert i byråkratiet, systemet ble derfor sett på som akseptabelt både

blant SPÖ og ÖVP (Liegl og Müller 1999:115). Når partiene fikk kontroll over ”sine” departementer, gav det dem en mulighet til å kontrollere politikken som var tilknyttet departementet. Departementene ble derfor en arena for subkulturell autonomi, hvor partiene i stor grad fikk kontroll over sine, og subkulturens, viktigste interesser. Det er derfor ikke overraskende at SPÖ har hatt kontroll over arbeids- og sosialdepartementet, mens ÖVP på sin side, alltid styrte landbruks- og handelsdepartementet.

## **5.4 Endringer – 1966 til i dag**

### **5.4.1 Politisk kultur**

#### **Organisasjonsstruktur**

Den politiske kulturen i Østerrike manifesterer seg gjennom en segmentert organisasjonsstruktur. Partiene var sterke i dette systemet (Müller 1994:51-52) og sammen med de sosiale partnerne, opprettholdt de fortsatt en subkulturell tilhørighet i perioden etter den konsosierte (Luther 1999a:66-67). Det har derfor heller ikke skjedd sammenslåinger blant disse organisasjonene slik som i Nederland.

Derimot har andre tilknyttede organisasjoner i større grad endret sine strategier for å tiltrekke seg flere medlemmer. De har forsøkt å utvide sine nedslagsfelt og har dermed i større grad blitt ”catch-all”-organisasjoner. Disse endringene har imidlertid skjedd i de minst politiserte organisasjonene som idretts- og fritidsorganisasjonene. Et eksempel på dette er ”Arbeidernes bil- og syklistforbund”, en av de organisasjonene som vokste raskest fra 1960-tallet til 1990. De droppet først ”Arbeider” fra navnet, før de i 1968 offisielt fjernet tilknytningen til SPÖ (Luther 1999a:51). Dette tyder på at organisasjonsmedlemskapet til en viss grad har blitt avsegmentert. Her kan visse endringer spores helt tilbake til slutten av 60-tallet.

#### **Størrelsen på subkulturene**

ÖVP har stått sterkt blant de religiøse, mens SPÖ har vært partiet for arbeiderne. Disse to gruppene kan knyttes til de to viktigste skillelinjene i Østerrike og utgjorde i den konsosierte perioden, en stor andel av kjernevelgerne innenfor partiene. Hvis disse samfunnsgruppene har blitt mindre over tid, er det også grunn til å tro at subkulturene svekkes. Dette kan derfor også

sees på som en indikator på den politiske kulturen. Tabell 5.4 viser andelen arbeidere ("blue collar workers") av den totale arbeidsstokken. Andelen er relativt stabil fram til begynnelsen av 80-tallet. Etter dette er nedgangen betydelig, og relativt konstant fram til i dag. Tabell 5.5 viser andelen ÖVP-velgere<sup>31</sup> som går i kirken minst en gang i uken. Her har nedgangen vært relativt jevn helt siden 1955, med et lite opphold mellom 1985 og 1995. Forskjellen mellom den konsosierte perioden og nå, er imidlertid stor også her. Den sosiale strukturen har med andre ord endret seg mye siden den konsosierte perioden. Det er tegn til endring allerede på 60-tallet, men tallene tyder på at endringene var størst etter 1980.

**Tabell 5.4** Andelen arbeidere i Østerrike (1951-2010)

	1951	1961	1971	1981	1995	2000	2005	2010
% arbeidere ("blue collar")	45	44	43	44	34	33	28	27

Kilder: 1951-1981: Plasser m.fl. (1992:20), 1995-2010: Statistik Austria (2011a+b). Andelen beregnet ut fra den totale summen av befolkningen som enten er definert som "Blue collar worker", "White collar worker" eller "Self employed".

**Tabell 5.5** Andelen kirkegjengere blant ÖVP-velgere (1955-2007)

	1955	1972	1985	1990	1995	2000	2007
% som går i kirken minst en gang i uken (ÖVP-velgere)	67	55	45	47	46	34	30

Kilder: 1955-1990: Plasser m.fl. (1992:21), 1995-2007: ISSP (1995; 2000; 2007)<sup>32</sup>. I ISSP-undersøkelsen for 1985, var andelen 46 % (ISSP 1985).

## Subkulturell lojalitet

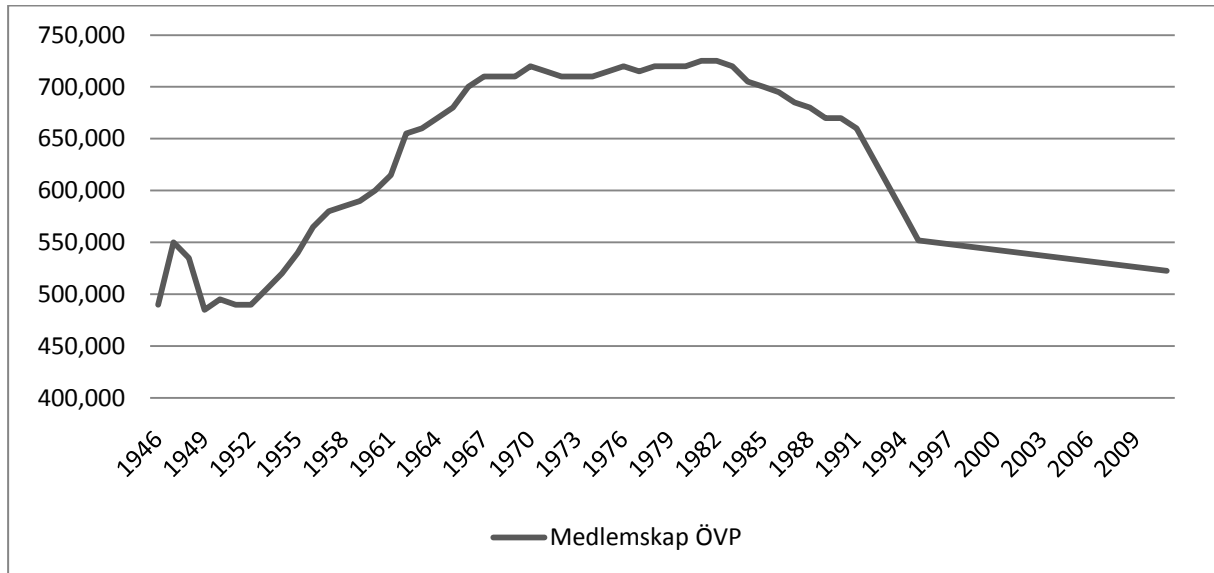
I Østerrike stod partiene sterkt i det subkulturelle systemet (Müller 1994:51-52). Medlemskap i partiene er derfor en god indikator på subkulturell tilhørighet. ÖVP og SPÖ var imidlertid svært forskjellig organisatorisk. Mens SPÖ benyttet seg av direkte medlemskap, var medlemskapet i ÖVP i all hovedsak basert på indirekte medlemskap (Müller 1994:59-60). Det var tre organisasjoner som dannet grunnlaget for størstedelen av medlemskapet i ÖVP, dette var ÖAAB, ÖVB og ÖBB (Müller 1992a:46-47). Arbeidstakerne var medlemmer gjennom ÖAAB, bedriftseiere og selvstendige næringsdrivende gjennom ÖWB og bønder gjennom ÖBB. Figur 5.1 viser utviklingen i det totale antallet medlemmer i disse tre organisasjonene<sup>33</sup>.

<sup>31</sup> Data mellom 1955 og 1990 viser kun andelen som går i kirken innenfor ÖVP. For å kunne sammenlikne, er dette også gjort for perioden 1995 til 2007.

<sup>32</sup> Data mellom 1995 og 2007 er hentet fra "ISSP, 1985-2007, Østerrike-filene". Undersøkelsen er gjennomført ved Institute of Sociology ved University of Graz. Data er tilrettelagt og stilt til disposisjon i anonymisert form av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD). Verken University of Graz eller NSD er ansvarlig for analysen av dataene eller tolkninger som er gjort her.

<sup>33</sup> Det er noe overlapping mellom organisasjonene. Det er funnet at 15 % av det totale antallet medlemmer er overlappende medlemmer, disse fjernes dermed i figur 5.1. Tallene er derfor ikke den totale summen av antallet medlemmer i disse organisasjonene, men den totale summen ganget med 0,85 (Müller 1992a:47).

Figuren viser at medlemstallet stiger fram til rundt 1970. På 70-tallet holder medlemstallet seg relativt stabilt, før det begynner å synke rundt 1980. Siden den gang har nedgangen fortsatt helt fram til i dag.

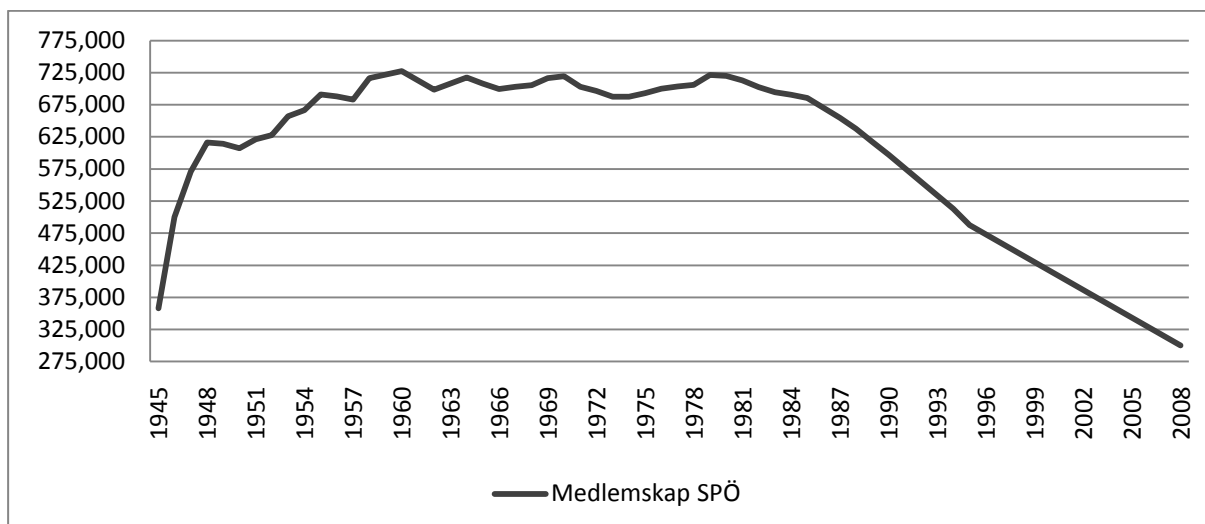


**Figur 5.1** Utviklingen av medlemskapet i ÖVP.

Figuren viser totalt antall som er medlemmer i minst én av de tre viktigste sosioøkonomiske organisasjonene tilknyttet ÖVP. "Maksimum" tar utgangspunkt i antall oppgitte medlemmer fra organisasjonene, altså både hovedmedlemmer og familiemedlemmer. "Minimum" angir kun antallet hovedmedlemmer. Se Müller (1992a:46-48) for utfyllende informasjon.

Kilder: 1946-1991: Müller (1992a:46-48), 1994-1995: Luther (1999a:45), 2011: Beregnet medlemskap ut fra oppgitte medlemstall på ÖWB og ÖBB sine hjemmesider (Wirtschaftsbund Österreich; Bauernbund). Tall mangler for 1992-1993, samt 1996-2010.

I motsetning til ÖVP, baserte SPÖ seg på direkte medlemskap. Medlemskapstallet her er derfor enklere å beregne (Müller 1994:59). Utviklingen er illustrert i figur 5.2. Her vokser medlemstallet fram til rundt 1960, holder seg relativt stabilt fram til 1980, før det begynner å synke etter det. Trendene ser derfor like ut for både ÖVP og SPÖ, og tallene tyder på at de østerrikske subkulturene for alvor begynte å brytes ned rundt 1980, altså noe senere enn i Nederland.



**Figur 5.2** Medlemstall SPÖ (1945-2008).

Data hentet fram til 1990 hentet fra Müller (1992a:41). Tall for 1994 og 1995 er hentet fra Luther (1999a:45). Tall for 2008 hentet fra DerStandard (2008). Data mangler for 1959, 1961, 1963, 1991-1993 og 1996-2007.

Ved siden av medlemstall i partiene kan endringer i partiidentifikasjon også gi en indikasjon på partitilhørighet og lojalitet. Tabell 5.3 viser endringer mellom 1954 og 2008. Partiidentifikasjonen var høy i den konsosierte perioden. Trenden er imidlertid dalende allerede på 70-tallet. En mulig forklaring på dette er en reduksjon i de med moderat eller svak identifikasjon. Andelen av de som føler seg sterkt tilknyttet holder seg stabil. Dette endrer seg imidlertid noe på slutten av 80-tallet. Partiene begynner da for alvor å miste kjernevelgerne. Her kan man også, på nytt, se et fall i den totale andel som oppgir identifikasjon med et parti.

**Tabell 5.3** Partiidentifikasjon i Østerrike (1954-1990)

	1954	1957	1969	1976	1984	1987	1990	2009
% som oppgav at de identifiserte seg med et parti	73	71	75	63	61	58	49	49
% med sterk partiidentifikasjon	-	-	31*	31*	30*	23	19	10**

Kilde: Plasser m.fl. (1992:25). 2009: Autnes (2009).

\* Tallene er ikke direkte sammenliknbare da skalaene har blitt noe modifisert. \*\* Andelen som sier de føler seg veldig knyttet til et parti. Fordi Plasser, Ulram og Grausgruber ikke oppgir skalaene for de andre årene, er det noe usikkerhet knyttet til sammenliknbarheten med tidligere år. Forskjellen fra den konsosierte perioden ser imidlertid ut til å være stor.

Medlemskapet i andre tilknyttede organisasjoner økte fra midten av 1960-tallet til tidlig på 1990-tallet. Dette skjedde imidlertid i de minst politiserte organisasjonene (Luther 1999a:51). For eksempel økte "Arbeidernes sport og fitnessforbund" fra rundt 200.000 medlemmer i 1950, til litt over 400.000 i 1965, før den passerte én million medlemmer i 1985 (Müller 1992:44-45). Det virker derfor som om lojaliteten til disse har blitt sterkere. Dette virker noe motstridende i forhold til funnene over, men som nevnt over har de fleste av disse



organisasjonene kvittet seg med den subkulturelle tilhørigheten og i større grad blitt catch-all-organisasjoner.

Hypotese 1 kan derfor bekreftes. I Østerrike kan man finne spor etter forvitringen av subkulturene helt tilbake til sekstitallet. Endringene ser imidlertid sterkest ut fra rundt 1980, noe partienes medlemskapstall, partiidentifikasjonen og endringene i den sosiale sammensetningen av landet, viser. Sekulariseringen så derimot ut til å starte noe tidligere. Basert på disse resultatene er det trolig at hovedtyngden av endringene i eliteatferden, skjedde etter 1980.

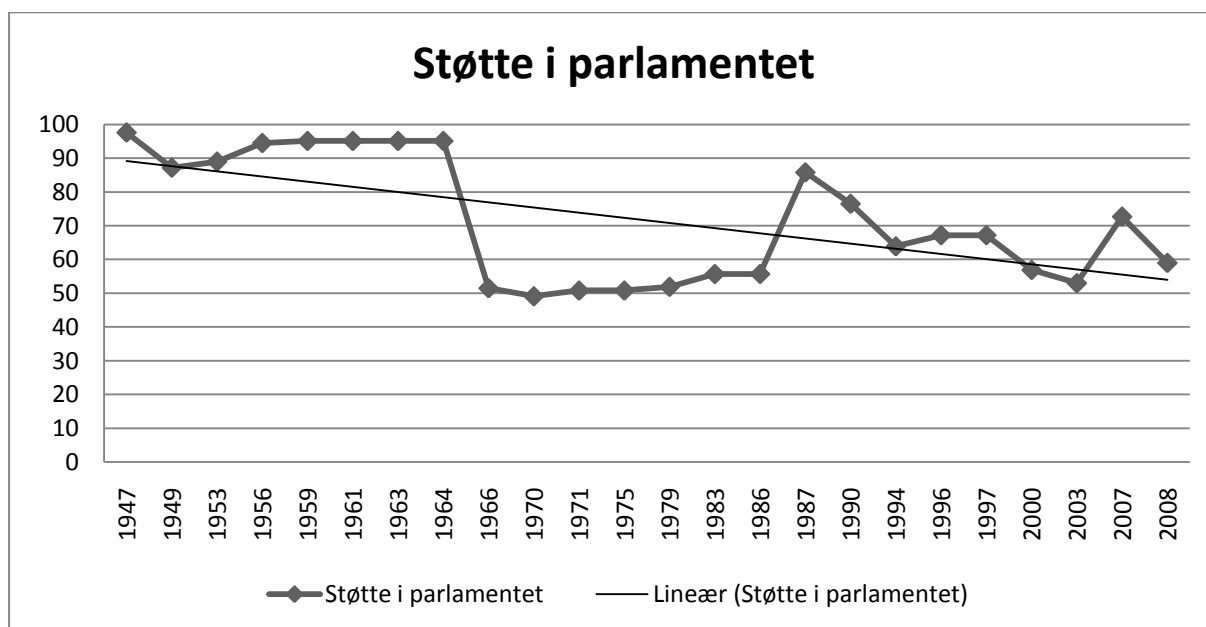
## **5.4.2 Eliteatferd**

### **Storkoalisjoner**

I den konsosierte perioden mellom 1945 og 1966 samarbeidet de to store partiene i regjering. Regjeringene i Østerrike hadde derfor også betydelig parlamentarisk støtte, og vi kan dermed se på disse som storkoalisjoner. I 1966 fikk ett parti, for første gang siden valget i 1945, majoriteten av stemmene ved valget. I stedet for å fortsette topartikoalisjonen valgte ÖVP å regjere alene. Som figur 5.3 viser, førte dette til et dramatisk fall i regjeringens parlamentariske støtte. Dette førte til at en av de sentrale mekanismene i elitesamarbeidet på regjeringsnivået forsvant. I etterkrigstiden ble storkoalisjonene sett på som en av de viktigste årsakene til den politiske stabiliteten (Secher 1958:791), en stabilitet man hadde sett langt etter i mellomkrigstiden. Allikevel ble stabiliteten opprettholdt, også perioden med ettpartiregjeringer. Ettpartiregjeringene varte fram til 1983, da SPÖ måtte danne regjering med FPÖ for å oppnå flertall. Alle regjeringene hadde flertall i parlamentet, bortsett fra én (Kreisky 1), men denne holdt bare i ett år (se tabell 5.1). I 1987 gikk SPÖ og ÖVP sammen igjen i en storkoalisjon. Elitesamarbeidet var derfor ikke dødt, tradisjonen fra den konsosierte perioden ble fulgt opp. Årsaken til at samarbeidet på regjeringsnivå kom tilbake var imidlertid knyttet til endringene i FPÖ. I 1986 tok Jörg Haider over lederrollen i partiet. Partiet gikk derfor fra å være et liberalt parti, til å bli nasjonalistisk. Dette gjorde det umulig for verken ÖVP eller SPÖ å samarbeide med partiet. Den eneste mulige regjeringskonstellasjonen var derfor mellom SPÖ og ÖVP (Gehmacher m.fl 1989:95-96). Koalisjonen mellom SPÖ og ÖVP holdt hele 90-tallet, men på grunn av FPÖs framgang, gikk den parlamentariske støtten

ned. Allikevel hadde regjeringen godt over 60 prosent av representantene i parlamentet, i hele perioden.

På 2000-tallet endret imidlertid dette seg igjen. FPÖ gikk sterkt fram ved valget i 1999, mye på grunn av deres uttalte misnøye med det konsosierte systemet. Blant annet fikk det korporative systemet og bruken av *proporz* mye kritikk (Crepaz 2002:168) (se under). I 2000 dannet ÖVP regjering sammen med FPÖ, noe som førte til at den parlamentariske støtten ble svekket noe. SPÖ og ÖVP fant hverandre imidlertid igjen etter valget i 2006 og samarbeidet fortsatte etter valget i 2008. Dette samarbeidet viser at det fortsatt henger igjen visse vaner fra den konsosierte perioden. Figur 5.3 viser derimot at samarbeidet har forandret seg svært mye. Koalisjonen kan knapt kalles en storkoalisjon lenger, etter valget i 2008 hadde de to regjeringspartiene kun 59 prosent av representantene i parlamentet, noe som er langt under nivået fra den konsosierte perioden, og samtidig under nivået for koalisjonene mellom 1987 og 2000. Sammen med FPÖ, har de to nye partiene DG og BZÖ gjort at regjeringdannelsene ikke er like inklusive som før, noe som har økt politiseringen. FPÖ har også klart å bryte det tradisjonelle samarbeidet mellom SPÖ og ÖVP, ved å delta i regjering hele fire ganger. BZÖ har også deltatt i regjering, etter at de brøt ut av FPÖ i 2006, og tok deres plass i regjeringen.



**Figur 5.3** De østerrikske regjeringers støtte i parlamentet i perioden 1947-2008.

Data er hentet fra tabell 5.1

Det har derfor blitt mindre vanlig med storkoalisjoner i løpet av de siste tiårene. Det første bruddet kom i 1966 og varte helt til 1987. På nittitallet gikk man derimot tilbake til den

konsosierte normen, helt til et nytt brudd kom i 2000. Med unntak av Gusenbauer-regjeringen som satt i ett og et halvt år, kan ingen av regjeringene etter 2000 kalles storkoalisjoner. Endringene i dette kjennetegnet tyder derfor på at elitesamarbeidet forsvant i 1966, men at det kom tilbake igjen i 1987, selv om partienes styrke var noe redusert i forhold til i de første tiårene etter andre verdenskrig. Det siste tiåret viser imidlertid en tydelig dreining mot elitekonkurransen.

Som i Nederland kan endringene i den parlamentariske støtten delvis knyttes til framveksten av nye partier som ikke var tilknyttet subkulturene. Dette kan knyttes til forvitringen av subkulturene, fordi disse partiene ville hatt problemer med å oppstå i et samfunn hvor subkulturene var sterke. Selv om FPÖ i utgangspunktet var knyttet til det tredje *Lager*, hadde partiet fjernet den subkulturelle tilhørigheten da det for alvor begynte å vokse etter 1986. I 1986 tok som nevnt, Haider over partiet. Dette førte til at partiet i større grad forlot liberalismen for en østerriksk nasjonalisme. De siste liberale gikk ut av partiet i 1994 (Heidar og Berntzen 1998:203). Derfor kan ikke partiet i like stor grad knyttes til den liberale subkulturen lenger. De Grønne (DG) så også en viss framgang fra 1986 (Luther 1999a:50). BZÖ kom på banen i 2005, etter en splittelse fra FPÖ. Disse partiene har ført til at støtten til SPÖ og ÖVP har blitt sterkt svekket, og følgelig mister også koalisjonene mellom SPÖ og ÖVP, oppslutning. Storkoalisjonene mellom 1987 og 2000 hadde en svakere støtte, enn storkoalisjonene under den konsosierte perioden. Denne har i enda større grad blitt svekket i år 2007. Fordi endringene i den parlamentariske støtten er knyttet til framgangen av partier uten subkulturell tilknytning, er det tydelig at den parlamentariske støtten har blitt påvirket av endringene i den politiske kulturen.

Endringen som oppstod i 1966 kan imidlertid ikke knyttes til endringene i den politiske kulturen, men er heller et resultat av at ett av partiene for første gang siden 1945, oppnådde et flertall i parlamentet. Selv om dette tyder på en politisering av regjeringene, og med det også økende elitekonkurransen, fantes det andre strukturer som fortsatt sikret elitesamarbeidet i denne perioden.

## Proporsjonalitet

### *Byråkratiet*

For å sikre den sosialistiske subkulturens innflytelse i byråkratiet, ble *Proporz* brukt som en allokeringsmekanisme i ansettelsesprosessen. *Proporz* bestod selv om SPÖ hadde kontroll over regjeringen fra 1970 til 1983. Flere med ÖVP-tilknytning ble ansatt i byråkratiet selv under ettpartiregjeringene til SPÖ. SPÖ styrket allikevel sin posisjon i forvaltningen mellom 1970 og 1983, men partiet var i utgangspunktet underrepresentert (Liegl og Müller 1999:115). I 1983 fikk FPÖ for første gang ta del i systemet gjennom regjeringssamarbeid med SPÖ. Partiet hadde kritisert politiseringen i byråkratiet, men lærte seg allikevel raskt spillereglene da de kom i regjering. I løpet av de fire årene med regjeringsmakt fikk de også besatt et par viktige posisjoner innad i byråkratiet (Müller 2007:47). Da SPÖ og ÖVP gikk sammen i koalisjon igjen i 1987, hadde prosessene endret seg noe siden den konsosierte perioden. Siden 70-tallet hadde det vært en tendens til at ekspertise i større grad ble vektlagt ved ansettelser. På slutten av 80-tallet hadde det også vært en nedgang i politiseringen av byråkratiet. Nedgangen var imidlertid kun moderat, og den politiske eliten var fortsatt motvillige til å gi fra seg fordelene de skaffet seg gjennom *Proporz*-systemet (Luther 1999a:69-70).

Politiseringen fortsatte etter år 2000 da FPÖ satt i regjering (Müller 2007:50). FPÖs inntreden endret imidlertid proporsjonaliteten. SPÖ, i stedet for FPÖ, ble holdt utenfor. Allikevel fantes det igjen mange ansatte med tilknytning til SPÖ. Selv om noen av FPÖs ministre forsøkte å ansette FPÖ-sympatisører i ledende byråkratiske posisjoner, var det andre som valgte å samarbeide med de som var allerede var der, selv om disse hadde en tilknytning til SPÖ (Müller 2007:51). Da *Proporz* i utgangspunktet var en allokeringsmekanisme mellom SPÖ og ÖVP, ble prinsippet noe forandret da FPÖ kom i regjering, rett og slett fordi de fikk ta del i systemet.

Selv om endringene i den politiske kulturen i utgangspunktet skulle presset fram endringer i ansettelsesprosessene, skjedde dette kun i liten grad. Dette til tross for at incentivene som lå til grunn for dette systemet var borte. Ansettelsesprosessen i den byråkratiske arenaen blir ikke lenger knyttet opp mot nødvendigheten av å inkorporere tidligere ekskluderte grupper, byråkratiet hadde ikke lenger legitimitetsproblemer blant medlemmene av den sosialistiske subkulturen (Luther 1999a:69-70). Den tradisjonelle proporsjonaliteten som bygget seg opp mellom den katolskkonservative og den sosialistiske subkulturen, har derimot blitt noe

svekket etter at FPÖ (og senere BZÖ) fikk plass i regjeringen. Partiet har nå fått tilgang til systemet, noe de tidligere kun har hatt i en kort periode mellom 1983 og 1987. Samtidig ble SPÖ holdt utenfor.

### *Regjeringen og koalisjonskomiteen*

I perioden med ettpartiregjeringer forsvant koalisjonskomiteen. Dette førte til at regjeringen og de ulike ministrene i større grad tok del i beslutningsprosessen (Müller 1996:34). Dette har ført til at makten har blitt flyttet fra koalisjonskomiteen til regjeringen. I 1987 oppstod imidlertid koalisjonskomiteen igjen, men makten var sterkt svekket i forhold til den konsosierte perioden. Kansleren og visekansleren var ikke med i komiteen, i tillegg var alle medlemmene bortsett fra to (de parlamentariske lederne for hvert parti) også med i regjeringen (Luther 1999a:65). Det er allikevel vanskelig å hevde at proporsjonaliteten ble svekket på grunn av dette. Makten ble bare flyttet fra koalisjonskomiteen til regjeringen. For å undersøke hvorvidt proporsjonaliteten har blitt svekket i den utøvende makten, er det derfor mer hensiktsmessig å diskutere utviklingen på regjeringsarenaen.

Proporsjonalitetsprinsippet innad i regjeringene forsvant med ettpartiregjeringsene. Regjeringene bestod nesten utelukkende av representanter for regjeringspartiet. Det var allikevel en forandring. Alle regjeringene i denne perioden hadde én uavhengig minister. Under ÖVP var justisministeren uavhengig, mens under SPÖ-regjeringene var enten utenriks- eller forsvarministerposten besatt av en uavhengig representant (Wikipedia). Dette reduserer den konkurrerende atferden noe, men regjeringsarenaen må fortsatt sees på som konkurrerende mellom 1966 og 1983. Etter 1983 kom koalisjonsregjeringene tilbake igjen, og proporsjonalitetsprinsippet ble dermed gjeninnført. Perioden mellom 1966 og 1983 kan derfor sees på som et unntak.

Slik sett avviker ikke de nye koalisjonene sterkt fra koalisjonene under den konsosierte perioden. Det har allikevel vært noen viktige forandringer siden den konsosierte perioden. Tidligere ble utnevnte statssekretærer plassert i departementer hvor det andre partiet hadde ministeren (Luther 1999a:65). Nå plasseres disse som regel i departementer ledet av ministre fra samme parti som statssekretæren. Unntaket har vært finansdepartementet, som noen ganger har fått en statssekretær fra et annet parti enn finansministeren. Selv om dette kan sees på som en nedgang i proporsjonalitet, kan dette derimot ha kommet på bekostning av økt

subkulturell autonomi (Luther 1999a:64-65). Hvis partiene får større kontroll over sine departementer, vil også partienes, og dermed også subkulturenes, autonomi øke.

### *Det korporative systemet*

Å holde medlemstallet oppe er viktig for at de subkulturelle interesseorganisasjonene skal kunne beholde sin innflytelse og makt. For de tre kamrene har det derfor vært avgjørende å holde på prinsippet om obligatorisk medlemskap. I tillegg til organisatorisk tyngde vil det å ha mange medlemmer, gi dem ressurser til å holde på det antallet ansatte som kreves for å kunne opprettholde rollen som rådgiver og lovmaker (Crepaz 2002:165). Etter at valgdeltakelsen i de to største kamrene, Arbeidernes kammer og Handelskammeret, dalte kraftig<sup>34</sup>, spesielt på 1990-tallet, har det blitt stilt spørsmål om hvorvidt det obligatoriske medlemskapet burde fjernes. I 1996 stemte en majoritet av medlemmene i Arbeidernes kammer (AK) for å beholde systemet med obligatorisk medlemskap. Saken ble derfor foreløpig utsatt etter dette (Crepaz 2002:167). Det obligatoriske medlemskapet i kamrene praktiseres fortsatt (Wirtschaftskammer Österreich), til tross for at interessen blant medlemmene ser ut til å ha blitt svekket. For eksempel var oppmøtet ved valget i WKÖ i 2010 helt nede på 41,3 %, noe som er en nedgang på nesten 7 % fra valget i 2005 (Wirtschaftskammer Österreich 2010).

På grunn av opprettholdelsen av det obligatoriske medlemskapet i kamrene, har derfor ikke de sosiale partnerne blitt spesielt svekket innad. Det er imidlertid en mulighet for at de har blitt svekket som en følge av at de har mistet makt. I dette tilfellet vil endringene ha blitt påtvunget utenfra.

Som en del av tilknytningen mellom de sosiale partnerne og partiene, har partitilhørighet spilt en viktig rolle i utdelingen av sosiale goder. Flere har hatt roller, både innenfor parlamentet og innenfor de sosiale partnerne, noe som har ført til at mye makt samles på få hender. Dette har ført til at makten har blitt misbrukt, og det korporative systemet har derfor vært preget av korrupsjon og skandaler (Crepaz 2002:166). Partiene har slitt med å distansere seg fra de sosiale partnerne, og har i tiden etter 1980 opprettholdt mye av sin makt gjennom det korporative systemet (Chen 2008:77-101). Dette er en av årsakene til at legitimiteten til de sosiale partnerne har vært på hell siden. Et av de sterkeste uttrykkene for dette har vært FPÖs

---

<sup>34</sup> I Arbeidernes kammer dalte valgdeltakelsen fra rundt 63 % i perioden mellom 1969 og 1984, til 30 % i 1994. I Handelskammeret var valgdeltakelsen på rundt 77 % i 1970, mens den i 1995 var på 55 % (Crepaz 2002:166-167).

framgang på 90-tallet, noe som kulminerte i regjeringsmakt etter valget i 1999, da de for første gang ble det nest største partiet. Selv om mye av fokuset på FPÖ ble rettet mot Haiders xenofobiske og antisemittiske uttalelser, var det angrepet hans på det sosiale partnerskapet som i stor grad bidro til partiets suksess (Crepaz 2002:167).

*Proporz* dikterte det sosiale partnerskapet helt fram til 1999 (Luther 1999a:67). FPÖs fremgang på 90-tallet og deres deltakelse i regjering fra 2000-2007<sup>35</sup>, har imidlertid ført til at de sosiale partnerne har blitt mer marginaliserte i beslutningstakingsprosessen. Utover på nittitallet distanserte partiene, regjeringene og parlamentet seg, i større grad fra de korporative organisasjonene (Crepaz 2002:168). Marginaliseringen av de sosiale partnerne kan tydelig sees i blant annet reformeringen av den eksekutive komiteen i den østerrikske Velferdsadministrasjonen (*Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger*). Lederne i denne organisasjonen har tradisjonelt bestått av de sosiale partnerne, altså representanter valgt gjennom valg i Arbeidernes kammer og Handelskammeret. Da den nye regjeringen bestående av ÖVP og FPÖ, foreslo en reform av organisasjonen i 2001, ønsket de sosiale partnerne fortsatt å beholde kontrollen. Regjeringen ønsket imidlertid å fjerne presidenten, Hans Sallmutter som var tilknyttet SPÖ, og samtidig lage plass til representanter fra FPÖ i komiteen. Regjeringen valgte å ikke høre på de sosiale partnerne, og kjørte heller igjennom sitt forslag (Crepaz 2002:168). Dette viste at regjeringen kunne overse valgresultatene i kamrene, og i stedet sette inn sine egne representanter. Slik politikk svekket de sosiale partnerne sterkt. Det at FPÖ fikk inn representanter i den eksekutive komiteen i Velferdsadministrasjonen, har blitt sett på som slutten på det sosiale partnerskapet (Crepaz 2002:169). De sosiale partnerne har dermed blitt svekket på bekostning av parlamentets og regjeringens makt. Mens de sosiale partnerne på 1970- og 1980-tallet mer eller mindre dikterte regjeringen og parlamentet i lovsaker, blir forslagene deres oftere ignorert nå (Crepaz 2002:169).

Et eksempel på dette er *Paritätische Kommission*, en kommisjon hvor de sosiale partnerne møter regjeringen. Kommisjonen har fortsatt en struktur som følger proporsjonalitetsprinsippet, men relasjonene mellom kommisjonen og regjeringen har endret seg til regjeringens fordel. Kommisjonen er langt fra like innflytelsesrik som den var på 60-tallet, dens rolle som rådgiver i beslutningstakingen er sterkt redusert, selv om den fortsatt har mye ekspertise (Luther 1999a:67).

---

<sup>35</sup> BZÖ fra 2005

Som en følge av at de sosiale partnerne har mistet en del av makten, står ikke *proporz* like sterkt lenger. Hovedprinsippet bak dette systemet var at makten skulle fordeles, og når makten fordeles i mindre grad, svekkes *proporz*-systemet. Da SPÖ stod utenfor regjeringen i 2000, valgte ÖVP og FPÖ å fjerne en leder med SPÖ-tilknytning, i en av triangelorganisasjonene. Proporsjonalitet dikterte derfor, i mindre grad, interaksjonen mellom de sosiale partnerne og staten under ÖVP-FPÖ/BZÖ-regjeringene. Endringene kan også knyttes til den subkulturelle forvitringen, selv om den i dette tilfellet ikke var direkte. Når subkulturene svekkes, forsvinner også grunnlaget som det korporative systemet i Østerrike var bygd på. Flere føler at de sosiale partnerne ikke lenger representerer deres interesser. For dem er de sosiale partnernes roller utspilt. Dette fører til at de sosiale partnernes innflytelsesmonopol blir utfordret og i større grad sett på som illegitimt. Det som førte til de største endringene i systemet var presset utenfra, først og fremst fra FPÖ.

Det er likevel ting som tyder på at marginaliseringen av de sosiale partnerne under Schüssel-regjeringene fra 2000 til 2007, til en viss grad har blitt reversert under Faymann-regjeringen som kom til makten i 2008. Ett eksempel på dette er utnevnelsen av presidenten i ÖGB, Rudolf Hundstorfer, som arbeidsminister for SPÖ, og generalsekretæren i WKÖ, Reinhold Mitterlenher, som handels- og familieminister for ÖVP. Dette viser at tilknytningen mellom de sosiale partnerne og SPÖ og ÖVP fortsatt eksisterer. I tillegg var koalisjonsavtalen mellom SPÖ og ÖVP preget av mange intensjoner, men få detaljer. Det ble heller henvist til senere diskusjoner, ofte innenfor det korporative systemet (Luther 2009:1058). De to partiene bygger derfor opp til en kompromisskultur, hvor det korporative systemet skal spille en viktig rolle. Slik sett virker det som om SPÖ og ÖVP fortsatt holder fast ved noen av de konsosierte ordningene. Dette kan til en viss grad forklares med skifte av partiledere i begge partiene. Under Schüssel var ÖVP mer tilbøyelig til å samarbeide med FPÖ. Hans etterfølger Proll ønsket derimot at ÖVP skulle samarbeide med SPÖ, og at man i samarbeidet i større grad skulle benytte seg av konsensusordninger (Luther 2009:1059). Mens SPÖ under den tidligere lederen Gusenbauer åpnet opp for samarbeid med FPÖ, valgte den nåværende lederen Faymann å utelukke FPÖ som en mulig koalisjonspartner. Gusenbauer forsøkte også å distansere partiet fra de sosiale partnerne, ved å foreslå å forby den tradisjonelle praksisen med å plassere ÖGB-funksjonærer på SPÖs valglistene (Luther 2009:1050, 1059). Hvorvidt tilbakevendingen til det sosiale partnerskapet etter 2008 fører til en økt oppslutning for opposisjonspartiene, er imidlertid usikkert. Nyere meningsmålinger har kun vist en svak nedgang for koalisjonspartiene. FPÖ ser imidlertid ut til å øke oppslutningen i nyere



meningsmålinger, men denne økningen har i stor grad kommet på bekostning av BZÖ (Leitner 2011).

### **Gjensidig veto**

Selv under ettpartiregjeringene søkte partiene fortsatt enstemmighet gjennom kompromisser. SPÖ og ÖVP var, også i denne perioden, i stor grad enige om politikken. Under majoritetsregjeringstiden til SPÖ fra 1971 til 1983, var det fortsatt sterk grad av konsensus mellom SPÖ og ÖVP i parlamentet. Partiene stod samlet bak 80 til 90 prosent av lovforslagene. Tar man i tillegg med FPÖ var andelen fortsatt rundt 80 prosent (Müller 1993:481-485). Det gjensidige vetoet et sentralt prinsipp i interaksjonen mellom partiene (SPÖ og ÖVP), også fram til år 2000 (Luther 1999a:68). Med FPÖs framgang har partisystemet imidlertid blitt polarisert. Da ÖVP regjerte med FPÖ, ble SPÖ i større grad satt på sidelinjen og overkjørt. Et eksempel er den tidligere nevnte sparkingen av lederen for Velferdskomiteen, en mann med tilknytning til SPÖ.

Som nevnt over virker det som om SPÖ og ÖVP igjen søker kompromisser i den nye regjeringen. På den andre siden har denne regjeringen ikke lenger noen sterk støtte i parlamentet (tabell 5.1), og et ønske om gjeninnføring av det korporative systemet møter fort motstand fra FPÖ. Når de andre partiene har blitt såpass store, er det vanskelig å hevde at det gjensidige vetoet fortsatt består, så lenge SPÖ og ÖVP ikke tar hensyn til disse partiene.

### **Subkulturell autonomi**

Under den konsosierte perioden var departementene mer eller mindre partikontrollerte. ÖVP og SPÖ satt i hele perioden med de samme ministerpostene. Dermed ble departementene bygget opp av partiene. Dette førte til en subkulturell autonomi innad i departementene. Ettpartiregjeringene som satt fra 1966 til 1983 annonserte en ikke-politisert tilnærming til ansettelse og forfremmelser i byråkratiet. Allikevel viste valgene til de byråkratiske ansattes representative organ, at regjeringspartiet under ettpartiregjeringene, styrket sin stilling i sine respektive departementer, og at de i tillegg gjorde inntog i departementene tilknyttet det andre partiet (Liegl og Müller 1999:115). Valgene viser allikevel store forskjeller i partivalg mellom departementene i denne perioden (Luther 1999a:69), og slik sett virket det derfor som om subkulturell autonomi fortsatt spilte en viktig rolle. SPÖ ønsket å vise at de ikke misbrakte regjeringmakten, og ansatte derfor fortsatt ÖVP-støttespillere til topposisjonene i de

departementene som tradisjonelt sett hørte til ÖVP. SPÖ styrket imidlertid sin posisjon i byråkratiet mellom 1970 og 1987. Fordi partiet i utgangspunktet stod en del svakere i byråkratiet enn ÖVP før de fikk makten alene i 1970 (Liegl og Müller 1999:115), trenger ikke dette å være et brudd på den subkulturelle autonomien.

Tabell 5.6 viser fordelingen av ministerpostene i den neste perioden med koalisjoner mellom SPÖ og ÖVP (1987-2000). Denne viser at partiene fortsatte å holde på flere av de samme ministerposisjonene som under den konsosierte perioden. SPÖ hadde riktignok overtatt kansleren, partiene hadde byttet utenriks- og finansministeren, og praksisen med én uavhengig minister (denne gangen justisministeren) fra perioden med ettpartiregjeringer, ble beholdt. Bortsett fra dette hadde SPÖ fortsatt innenriks-, arbeids og sosial- samt transportministeren, mens ÖVP beholdt landbruks-, handels- og forsvarsministeren. Et par poster ble imidlertid byttet i perioden 1987 og 2000. Dette gjaldt utdannings- og forskningspostene.

**Tabell 5.6** Fordelingen av ministerposter i regjeringskoalisjonene mellom SPÖ og ÖVP, etter 1987

Periode	1987-2000			2007-2010			
	ÖVP	SPÖ	UH	Total	ÖVP	SPÖ	Total
<i>Kansler</i>		<b>5</b>		5		2	2
<i>Innenriks</i>		5		5	<b>2</b>		2
<i>Utenriks</i>	<b>5</b>			5	2		2
<i>Justis</i>			5	5	<b>1</b>	<b>1</b>	2
<i>Utdanning</i>	3	<b>2</b>		5		2	2
<i>Arbeid/Sosial</i>		5		5		2	2
<i>Finans</i>		<b>5</b>		5	<b>2</b>		2
<i>Landbruk</i>	5			5	2		2
<i>Handel</i>	5			5	2		2
<i>Samferdsel</i>		5		5		2	2
<i>Forsvar</i>	5			5		<b>2</b>	2
<i>Forskning</i>	<b>2</b>	3		5	2		2
<i>Helse</i>		5		5	<b>1</b>	1	2
<i>Familie</i>	5			5	2		2
<i>Føderalisme</i>	2			2	2		2
<i>Kvinne</i>		4		4		2	2
<i>Miljø</i>	3			3	2		2
<i>Antall regjeringer</i>							

Kilde: Wikipedia. Tallene viser antall ministre hvert parti hadde i perioden. Fet skrift viser endringer fra forrige koalisjonsregjeringperiode og endringer i perioden. Den tykke streken settes for å skille de ministerpostene som fantes før 1967 (over), med de som har kommet til senere (under).

Da koalisjonene mellom SPÖ og ÖVP gjenoppstod, fikk regjeringen tidlig advarsler mot å gjenoppta ansettelsesprosedyrene fra den konsosierte perioden. Regjeringen svarte i 1989 med en ny ansettelseslov som skulle institusjonalisere en praksis hvor nyansettelser kun skulle skje i form av objektive kriterier. I praksis reduserte imidlertid denne loven i liten grad

regjeringens mulighet til å kontrollere ansettelse. Toppstillingene i byråkratiet ble fortsatt i sin helhet delt ut på grunnlag av partitilhørighet. Dette gjaldt også for ansettelse lenger ned i byråkratihierarkiet, selv om man i større grad her også ansatte partistøttespillere i departementer som lå under det andre partiets kontroll. (Liegl og Müller 1999:115-116). Den subkulturelle autonomien innenfor byråkratiet ble dermed noe redusert i perioden mellom 1966 og 2000, men var fortsatt viktig ved overgangen til det nye årtusenet.

I år 2000 ble SPÖ utelatt fra en regjering for første gang siden 1970, men koalisjonen mellom ÖVP og SPÖ ble en realitet igjen i 2007. Ved å sammenlikne med ministerpostene som eksisterte før 1966 (tabell 5.2), er det tydelig at ting har endret seg mer siden år 2000. ÖVP har fått finansministerposten tilbake. I tillegg har de også for første gang i regjering med SPÖ fått innenriksministeren. SPÖ har samtidig tatt over forsvarsministerposten, en post de aldri har hatt i regjering med ÖVP før. Dette tyder på at den subkulturelle autonomien som har eksistert i departementene, i enda større grad ble svekket i løpet av de siste ti årene. En viktig grunn til dette er FPÖ og BZÖ regjeringsdeltakelse fra 2000 til 2007. Politiseringen av ansettelsesprosessene i byråkratiet fortsatte i denne perioden, og FPÖ fikk ansatt flere sympatisører i departementene (Müller 2007:51). Departementene gjennomgikk også en kraftig reorganisering i 2000, som også reduserte antallet departementer (Müller 2007:50). Dette har gjort det vanskeligere å opprettholde den subkulturelle autonomien. Allikevel holder SPÖ og ÖVP fortsatt på de postene som er sterkest tilknyttet subkulturenes interesser. SPÖ har fortsatt arbeidsministeren, mens ÖVP har handels- og landbruksministrene.

## 5.5 Hypotesene og oppsummering

Funnene jeg har redegjort for i dette kapitlet viser at det har vært en markant endring i den politiske kulturen i Østerrike, spesielt etter 1980. Dette er i tråd med hypotese 1. Tilknytningen mellom befolkningen og de politiske *Lager*-organisasjonene har gått ned. Dette kan spesielt illustreres med partiene, som i Østerrike var de sentrale organisasjonene i *Lager*-kulturen. Det var partiene som sørget for velferden til medlemmene gjennom et *patronage*-system. Den beste måten å sikre jobbpromoteringer og velferdsgoder, var gjennom å vise lojalitet til partiene, som oftest gjennom direkte (SPÖ) eller indirekte (ÖVP) medlemskap. Som vi har sett, har medlemskapet i partiene gått ned og partiidentifikasjonen blitt redusert, noe som kan sees på som et tegn på at den politiske kulturen har blitt mer homogen.

Ved første øyekast kan det virke som om hypotese 2a ikke stemmer med empirien fra Østerrike. Storkoalisjonene forsvant før den politiske kulturen endret seg. Årsaken til dette er at ett av partiene, i denne tidsperioden, hadde flertallet bak seg i parlamentet. Selv om dette var et brudd med den viktigste (skal vi tro Lijphart) av de konsosierte ordningene, ble de andre konsosierte ordningene bevart. I tillegg til at proporsjonalitet og subkulturell autonomi fortsatt stod sterkt innenfor byråkratiet og det korporative systemet, var SPÖ og ÖVP i stor grad også enige om politikken som ble fulgt. Under majoritetsregjeringstiden til SPÖ fra 1971 til 1983 var enigheten mellom partiene fortsatt stor (Müller 1993:481-485). Dette tyder på en sterk grad av konsensus også i parlamentet, og slik sett kan man si at denne formen for gjensidig veto til en viss grad, erstattet storkoalisjonene.

Fordi perioden med ettpartiregjeringer ikke stoppet de andre konsosierte praksisene (Lijphart 1968b:36; Luther 1999a:66), var ikke denne perioden et like stort unntak fra de konsosierte ordningene, som man først kunne anta. Selv om ettpartiregjeringene var et lite steg bort fra elitesamarbeidet, virket det som om elitesamarbeidet som tidligere foregikk på regjeringsarenaen, ble flyttet til den parlamentariske og opprettholdt gjennom gjensidig veto. Samtidig fortsatte samarbeidet innenfor den byråkratiske og korporative arenaen. Storkoalisjonene kom også tilbake i politikken igjen i 1987. SPÖ og ÖVP gikk igjen sammen i en storkoalisjon i stedet for å gå i regjering med FPÖ, hvor begge partiene kunne ha dominert. Årsaken til dette var imidlertid at FPÖ endret seg kraftig i 1986, og verken SPÖ eller ÖVP ønsket å samarbeide med dem. Selv om storkoalisjonene kan forklares med endringen i FPÖ, gav dette allikevel SPÖ og ÖVP muligheten til å fortsette med de konsosierte ordningene etter 1987.

Det var nettopp dette partiene gjorde. Interessene innad i partiorganisasjonene var etter 1987 fortsatt sterkt knyttet til det korporative systemet og *proporz*. På grunn av dette ønsket ikke partiene å fjerne tilknytningen til de sosiale partnerne. Derfor ble det heller ikke gjennomført reformer som endret *proporz*. Partiene fortsatte i stedet å praktisere *proporz* og korporatisme (Chan 2008:88). Derfor klarte heller ikke SPÖ og ÖVP å tilpasse seg den endrede politiske kulturen. En mer homogen politisk kultur skulle i utgangspunktet gi partiene incentiv til å bli ”catch-all-partier”, fordi partiene ikke lenger har like stor grunn til å være tilknyttet en ideologi når samfunnene ikke lenger er like fragmenterte (Kirchheimer 1966:190-191). Så lenge partiinteressene var knyttet til det korporative systemet og *proporz*, klarte imidlertid ikke partiene dette (Chan 2008: 77-101).

Ting endret seg imidlertid litt utover på 90-tallet. Det ble lagt større og større press på de konsosierte ordningene. Mye av dette presset kom gjennom FPÖs økende popularitet etter at Haider tok over som partileder i 1987. Partiet kritiserte SPÖs og ÖVPs *Lager*-mentalitet og *patronage*-systemet. I stedet for et system hvor folk ble belønnet for deres partiloyalitet, ønsket FPÖ et system som var basert på hardt arbeid og rettferdighet (Chan 2008:70). På dette punktet utfordret FPÖ, *Lager*-partiene og de konsosierte ordningene. Proporsjonaliteten, den subkulturelle autonomien og det gjensidige vetoet har ikke noen plass i det systemet FPÖ ser for seg, fordi alle tre var knyttet til *patronage*-systemet. På den korporative arenaen var de sosiale partnerne fortsatt tilknyttet subkulturene gjennom tilknytning til partiene (Luther 1999a:66-67), og *proporz* regulerte fortsatt atferden. I den byråkratiske arenaen sørget *proporz* for at SPÖ og ÖVP fikk sin andel av arbeidsplassene, mens den subkulturelle autonomien sørget for at dette skjedde innenfor departementene som partiene kontrollerte. Gjensidig veto styrte beslutningsprosessen i alle arenaer gjennom en praksis hvor alle beslutninger skulle tas i enstemmighet. I tilfeller hvor dette var umulig, ble beslutningen utsatt. Partitilknytning gav altså store fordeler. For det første kunne det sikre jobber i statlige bedrifter, eller forvaltningen. For det andre hadde de sosiale partnerne som var sterkt tilknyttet partiene<sup>36</sup>, mer eller mindre et monopol på forhandlinger med staten gjennom det korporative systemet. Når den politiske kulturen endret seg, stod flere og flere utenfor dette systemet. Dette førte til at flere ble misfornøyde med systemet, noe FPÖ tjente på. Blant annet gjorde partiet det godt blant ansatte i private selskaper, mye fordi disse ikke tjente på *Lager*-systemet<sup>37</sup> (Chan 2008:62-63). Partiet gjorde det dermed godt blant den yngste generasjonen, fordi disse var bedre utdannet og mer tilbøyelige til å jobbe i privat sektor. Disse var derfor ikke en del av noen *Lager* og ble derfor i mindre grad sett på som potensielle velgere av SPÖ og ÖVP (Chan 2008:61). Dette viser også hvor viktig protesten mot de konsosierte ordningene var for oppslutningen til FPÖ. FPÖ klarte ikke å mobilisere så mange velgere, kun ved hjelp av innvandringskritikk.

Presset fra befolkningen og FPÖ har imidlertid ført til at Østerrike fra 2000, dreide seg vekk fra de konsosierte ordningene. En viktig årsak til dette var at FPÖ ble tatt med i regjeringen. FPÖs inntog ble av mange sett på som slutten på *proporz* og det korporative systemet (Crepaz 2002:169). Interaksjonen mellom regjeringen og de sosiale partnerne endret seg, i tillegg ble

---

<sup>36</sup> Lederne i de sosiale partnerne har hatt viktige posisjoner i partiene, og stod ofte høyt i partihierarkiene (Luther 1999a:67).

<sup>37</sup> Blant ansatte i privat sektor stemte 36 % på SPÖ, 31 % på FPÖ og 19 % på ÖVP (Chan 2008:63). I valget fikk SPÖ 33,2 %, FPÖ 26,9 % og ÖVP 26,9 %.

de sosiale partnerne mer og mer marginalisert gjennom ulike reformer. I og med at det var ÖVP som valgte samarbeid med FPÖ i stedet for SPÖ, kan man hevde at det var ÖVP som brøt med de konsosierte ordningene. Schüssel valgte samarbeid med FPÖ for å kunne presse igjennom en nyliberal politikk som møtte motstand fra de sosiale partnerne. Dette polariserte partisystemet i Østerrike, hvor ÖVP og SPÖ stod på hver sin side. Selv etter at ÖVP og SPÖ på nytt dannet en koalisjonsregjering etter valget i 2006, var polariseringen fortsatt tilstede, noe som også kan forklare regjeringens kollaps i 2008 (Luther 2009:1059).

Under de nye partilederne Faymann og Proll, fant imidlertid SPÖ og ÖVP felles grunn igjen, og det er tegn til at noen av de konsosierte ordningene, spesielt de knyttet til det korporative systemet, er på frammarsj igjen. Allikevel skiller demokratiet seg sterkt fra det konsosierte demokratiet i den klassiske konsosierte perioden. For det første er partisystemet mer fragmentert enn det noen sinne har vært; antall effektive partier var ved valget i 2008 på 4,3. Dette var første gang antallet effektive partier var over 4 (Luther 2009:1056). At flere partier uten *Lager*-tilknytning får representasjon, vil kunne underminere de konsosierte ordningene som nettopp er tuftet på *Lager*-mentalitet.

For det andre er ikke regjeringen lenger en storkoalisjon. Samarbeidet mellom SPÖ og ÖVP er heller ikke selvsagt. En koalisjon mellom SPÖ og De Grønne var ikke mulig fordi de ikke hadde flertall i parlamentet. Dette var en koalisjon SPÖ ønsket før valget i 2006 (Luther 2009:1049). Valgresultatet gav kun to mulige flertallskoalisjoner: SPÖ og ÖVP, samt en koalisjon av høyrepartiene ÖVP, FPÖ og BZÖ. Det var flere grunner til at en koalisjon på høyresiden var vanskelig. Motstanden mot samarbeid med FPÖ var fortsatt sterk innenfor ÖVP. Samarbeid mellom FPÖ og BZÖ var vanskelig fordi BZÖ brøt ut av FPÖ kun få år tidligere, og ledelsen i FPÖ så også fordelen av å fortsette i opposisjon, slik at partiet kunne strykes til neste valg (Luther 2009:1057). Derfor var koalisjonen mellom SPÖ og ÖVP den eneste reelle muligheten. Man kan dermed hevde at koalisjonen mellom SPÖ og ÖVP ble dannet av ren nødvendighet, selv om skiftet av partilederne også spilte en avgjørende rolle.

Endringene i eliteatferden i Østerrike kan derfor knyttes til FPÖs framgang og tilslutt deltakelse i regjering. Etter at FPÖ skiftet profil da Haider ble leder i 1986, utfordret partiet de konsosierte ordningene. Partiet deltok også direkte og indirekte i avviklingen av flere av disse, hovedsakelig gjennom regjeringssamarbeidet med ÖVP. Dette kunne de gjøre fordi partiet hentet de fleste velgerne blant grupper som i større grad enn andre, stod utenfor *Lager*-systemet. En svakere tilknytning til subkulturene svekket også betydningen av subkulturelle

saker, og åpnet i større grad opp for at andre saker kunne komme på dagsorden. FPÖ fikk ikke bare økt oppslutning på grunn av sin protest mot *Lager*-systemet. Partiet var også sterkt kritisk til innvandring, en sak som ikke er knyttet til skillelinjene som dannet subkulturene. En annen slik sak var miljø, og denne forklarer mye av det grønne partiets (DG) økende oppslutning fra slutten av åttitallet<sup>38</sup>. Disse partiene utfordret SPÖ, ÖVP og de konsosierte ordningene, og presset dermed fram endringer. Dette styrker gyldigheten til hypotese 2a fordi framveksten av FPÖ kan knyttes til forvitringen av subkulturene. Kausalmekanismene mellom den politiske kulturen og eliteatferden har derfor i stor grad vært indirekte i Østerrike. Det kan virke som om hypotese 2b stemte med situasjonen i Østerrike fra rundt 1980 til slutten av 90-tallet. Etter dette har imidlertid hypotese 2a fått en sterkere forklaringskraft.

---

<sup>38</sup> DG ble grunnlagt i 1986 og fikk umiddelbart representasjon i parlamentet ved valget i samme år.





# 6 Sammenlikning og konklusjon

## 6.1 Innledning

I oppgaven har jeg forsøkt å svare på hvorvidt Nederland og Østerrike har beveget seg bort fra det konsosierte demokratiet. Ved hjelp av teorien, ble det i kapittel 2 utledet to hypoteser. Den første tok for seg utviklingen i den politiske kulturen.

*H1: En modernisering av samfunnet kan bidra til å viske ut skillene mellom subkulturene, og fører til en mer homogen politisk kultur.*

Den andre hypotesen var knyttet til endringene i eliteatferden. Denne hypotesen ble delt i to. I teorien ble det pekt på et mulig kausalt forhold mellom den politiske kulturen og eliteatferden. Dette kausale forholdet ble uttrykt i hypotese 2a.

*H2a: En mer homogen politisk kultur fører til at elitene mister de viktigste incentivene til å fortsette samarbeidet. Dette kan gjøre at elitene vil samarbeide mindre enn før.*

Det er ikke nødvendigvis alltid slik at den politiske kulturen påvirker eliteatferden. Eliteatferden kan påvirkes av andre faktorer, som gjør at endringer i den politiske kulturen ikke fører til endringer i eliteatferden. Dette ble uttrykt i hypotese 2b.

*H2b: Selv om den politiske kulturen blir mer homogen, trenger ikke samarbeidsmønsteret å endre seg. Elitene vil i så fall fortsette med sitt gamle samarbeidsmønster.*

I oppgaven ble hypotese 1 bekreftet både i Nederland og i Østerrike. Analysen av endringene i eliteatferden, avdekket imidlertid noen forskjeller mellom landene. Mens H2a så ut til å stemme godt med utviklingen i Nederland, så det lenge ut som om H2b hadde god forklaringskraft i Østerrike. Etter år 2000 ser det imidlertid ut som utviklingen i Østerrike i større grad stemmer med H2a.

I et forsøk på å forklare hvorfor Nederland og Østerrike har hatt en ulik utvikling, vil jeg sammenlikne landene. Dette blir gjort i dette kapittelet. Hovedfokuset har blitt lagt på forskjellen i utviklingen av eliteatferden. For å vise hvordan elitesamarbeidet kom til, og hvordan det henger sammen med den politiske kulturen, vil jeg først i kapittelet sammenlikne den historiske konteksten som førte fram til elitesamarbeidet i landene. Mens elitesamarbeidet

ble etablert tidlig i Nederland, måtte Østerrike gjennom en borgerkrig og et autokrati før elitesamarbeidet kom på plass her. For å forklare denne forskjellen tar jeg utgangspunkt i teorien som ble presentert i kapittel 2. I neste del ser jeg på endringene i den politiske kulturen. Fordi det ikke er store forskjeller mellom landene her, blir denne delen kun en oppsummering av funnene. I delen etter vil jeg fokusere på endringene i eliteatferden. Dette vil være hoveddelen av kapittelet. Endringene i eliteatferd blir delt i to. Først sammenliknes endringene i storkoalisjoner, deretter sammenliknes endringene i de tre andre kjennetegnene. Her knyttes endringene opp mot kausalmekanismene mellom den politiske kulturen og eliteatferden. Mens effektene var direkte i Nederland, var de i større grad indirekte i Østerrike. Denne forskjellen analyseres implisitt ved hjelp av MSSD. Det blir her sett på ulike årsaker til denne forskjellen, med hovedvekt på partienes rolle innenfor subkulturene. I siste del forsøker jeg å plassere landene inn i Lijpharts typologi, slik de fremstår i dag. Kapittelet avsluttes med en oppsummering og konklusjon.

## 6.2 Den historiske konteksten

Den heterogene politiske kulturen har sine røtter tilbake til slutten av 1800-tallet både i Nederland og Østerrike. Utgangspunktet var det samme, men resultatet var forskjellig. De viktigste skillelinjene var knyttet til religion og klasse, men disse delte samfunnene på forskjellige måter. I Nederland delte den religiøse skillelinjen landet i tre grupper, og klasseskillelinjen delte igjen den ene av disse. I tillegg ble også den protestantiske gruppen delvis delt, slik at man i Nederland kunne snakke om fem subkulturer. I Østerrike delte den religiøse skillelinjen landet i to, det samme gjorde klasseskillelinjen. I Østerrike splittet derimot ikke klasseskillelinjen, den religiøse i like stor grad. Selv om det ble dannet to sekulære subkulturer (en sosialistisk og en liberal), dominerte den sosialistiske subkulturen. Handelsinteressene ble i stor grad inkludert i den religiøse subkulturen. Dette skapte to store subkulturer, en katolskkonservativ og en sosialistisk.

Denne forskjellen i politisk kultur var avgjørende for forskjellen i utviklingen av elitesamarbeidet i landene. Uenighetene mellom subkulturene i Nederland nådde et høydepunkt på begynnelsen av 1900-tallet. På dette tidspunktet var ingen av de fem subkulturene i nærheten av å utgjøre en majoritet. For at politikken ikke skulle bli preget av handlingslammelse, var samarbeid den eneste løsningen. Det var derimot ikke noen selvfølge at alle subkulturene skulle ta del i dette samarbeidet. I kapittel 2 ble det brukt spillteori for å

forklare hvorfor storcoalisjoner oppstår. En slik modell kan også forklare hvorfor storcoalisjoner, og elitesamarbeid for øvrig, oppstod i Nederland. I et nullsumspill hvor all informasjon er tilgjengelig og alle aktørene er rasjonelle, vil et minimalt flertall samarbeide. I politisk kulturelt heterogene land står mye på spill. Slik var situasjonen i Nederland rundt 1910, da spenningen mellom subkulturene var høy. Aktørene var usikre på hvorvidt de ville bli satt på sidelinjen da avgjørelsen skulle falle i de tre viktige sakene. Det var dermed rasjonelt å inkludere flere i samarbeidet, slik at man ikke risikerte å bli satt på sidelinjen, enten da eller på et senere tidspunkt. På denne måten ble alle subkulturene i Nederland inkludert i elitesamarbeidet.

Spenningen mellom subkulturene var stor også i Østerrike. Situasjonen i Østerrike skilte seg imidlertid fra Nederland på ett punkt. I stedet for fem, var det to subkulturer som dominerte, og i 1920 hadde den katolskkonservative subkulturen et overtak på den sosialistiske. Med færre partier involvert var usikkerheten mindre. Den katolskkonservative subkulturen hadde ikke noe incentiv til å samarbeide, og den sosialistiske subkulturen ble kastet inn i varig opposisjon. Den sosialistiske subkulturen ”tapte spillet”, og mistet med det all innflytelse over politikken.

Østerrike under den første republikken var i følge Lijphart (1968b:36) et sentrifugalt demokrati. Slike demokratier ble som nevnt, sett på som lite stabile. Dette kan trygt sies om Østerrike i mellomkrigstiden. Etter de økonomiske problemene på begynnelsen av trettitallet brøt det ut en borgerkrig som den katolskkonservative subkulturen vant. Det ble lagt ned forbud mot sosialistiske organisasjoner og demokratiet brøt sammen. For å unngå at de samme problemene skulle oppstå etter krigen, valgte elitene å samarbeide. Mens man i Nederland begynte elitesamarbeidet før situasjonen ble kritisk, ble elitesamarbeidet i Østerrike til som et resultat av den kritiske situasjonen som oppstod på trettitallet.

### **6.3 Endringer i politisk kultur**

I begge land endret den politiske kulturen seg mot slutten av 1900-tallet. I analysekapitlene ble det brukt forskjellige mål på den politiske kulturen i landene, mye på grunn av ulik datatilgjengelighet i de to landene, men også på grunn av ulikheter i politisk kultur. For å kunne kontrollere for dette, ble det brukt flere indikatorer på den politiske kulturen i hvert land. Samlet sett viser målene forskjeller mellom landene. Mens endringene i den politiske

kulturen i Nederland var store allerede på 70-tallet, tok det litt lenger tid før endringene kom like langt i Østerrike. Her skjedde de største endringene fra rundt 1980. I begge land var det derimot antydninger til endringer under den konsosierte perioden. En begynnende sekularisering kan observeres i Østerrike allerede rundt 1960. I Nederland begynte svekkelsen av partiloyaliteten mellom de kristne subkulturene og de kristne partiene omtrent på samme tidspunkt.

## **6.4 Endringer i eliteatferden**

Det ble funnet at hypotese 2a hadde en viss forklaringskraft i begge land. Fordi tidspunktet for endringene i den politiske kulturen i Nederland og Østerrike var forskjellig, ventet vi derfor også forskjeller i tidspunktet for endringene i eliteatferden. Endringene i storkoalisjoner var relativt like i begge land, mens endringene i de andre kjennetegnene hadde noe forskjellig utvikling i de to landene.

### **6.4.1 Storkoalisjoner**

I begge land skjedde det endringer i storkoalisjoner allerede før de største endringene i den politiske kulturen. Disse kan derfor heller ikke knyttes til endringene i den politiske kulturen. PvdA og VVDs gjensidige utelukkelse av hverandre som regjeringspartnere forklarer i stor grad denne endringen i Nederland. I Østerrike kom endringen som en følge av at ett av partiene fikk flertall og dermed valgte å danne regjering alene. Det gjorde at endringene var sterkere i Østerrike, som mellom 1966 og 1983 hadde flertallsregjeringer bestående av ett parti. Unntaket var mindretallsregjeringen Kreisky 1, som satt i kun ett år. Nederland hadde ingen lang periode uten store koalisjoner, selv om de ble mindre vanlige etter 1959. Forskjellen mellom de to landene kan forklares med landenes ulike partisystem. I Østerrike ble partisystemet dominert av to relativt like store partier i etterkrigstiden. Når disse samarbeider i regjering, vil nødvendigvis den parlamentariske støtten være høy. I et topartisystem vil den parlamentariske støtten falle drastisk hvis ett av partiene forlater regjering. Dette skjedde i Østerrike i 1966. I Nederland bestod partisystemet av flere partier. Da PvdA ble byttet ut med VVD falt den parlamentariske støtten noe, men ikke like mye som i Østerrike.

Storkoalisjoner kom imidlertid tilbake i begge land senere. Selv med den dramatiske endringen i Østerrike i 1966, og den noe mindre endringen i Nederland fra 1959, blir det dermed vanskelig å konkludere med at den konsosierte praksisen var over. I tillegg var fortsatt proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto viktige mekanismer i begge land.

#### **6.4.2 Proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto**

Utviklingen av endringene i de tre andre kjennetegnene viser større forskjeller mellom Nederland og Østerrike, enn endringene i storkoalisjoner. I Nederland ble gyldighetsområdet til proporsjonalitetsprinsippet, den subkulturelle autonomien og det gjensidige vetoet automatisk redusert som en følge av at den politiske kulturen ble mer homogen. Denne utviklingen begynte allerede på 1970-tallet, hvor blant annet flere av de sosiale partnerne fjernet sin subkulturelle tilknytning ved å slå seg sammen. Selv om noen av de konsosierte praksisene bestod etter at den politiske kulturen ble homogen, kan de i mye mindre grad knyttes til subkulturene. Noe lignende har også skjedd i Østerrike, flere subkulturelle organisasjoner la om strategien og ble i større grad catch-all-organisasjoner. I Østerrike fjernet derimot ikke de sosiale partnerne den subkulturelle tilhørigheten i like stor grad som i Nederland. Korporatisme og *proporz* var fortsatt viktige praksiser, og de var fortsatt tilknyttet subkulturene. På grunn av dette kan det se ut som om H2a stemte godt med utviklingen i Nederland, mens H2b hadde større gyldighet i Østerrike. H2a fikk derimot større forklaringskraft i Østerrike mot slutten av 90-tallet. Denne forskjellen mellom landene kan imidlertid knyttes til ulike kausalmekanismer.

#### **Kausalmekanismene**

I Nederland kan en del av endringene i proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto knyttes direkte til endringene i den politiske kulturen. I Østerrike var sammenhengen mellom endringene i politisk kultur og eliteatferd i større grad indirekte. Denne endringen kan i stor grad knyttes til framveksten av nye partier.

Framveksten av nye partier har i denne oppgaven blitt sett på som en av årsakene til at storkoalisjoner har blitt mindre vanlig. Nye partier kan imidlertid også forklare endringer i de andre kjennetegnene. Fordi denne framveksten kan knyttes til endringene i den politiske

kulturen, vil også endringene i elitesamarbeidet som kommer av framveksten av nye partier, kunne knyttes til endringene i den politiske kulturen. I disse tilfellene vil derfor H2a stemme.

Nye partier ble politisk relevante i Nederland fra 1970, og i Østerrike fra 1986<sup>39</sup>. Framveksten av disse partiene kan knyttes til oppløsningen av subkulturene på to måter. For det første ble saker som ikke var subkulturelle satt på dagsorden. Eksempler på dette er miljø og innvandring. I begge land oppstod det grønne partier (GL i Nederland og DG i Østerrike) og innvandringskritiske partier (LPF og PVV i Nederland, FPÖ og BZÖ i Østerrike). For det andre fantes det også partier som direkte utfordret elitesamarbeidet (D66 i Nederland og FPÖ i Østerrike). D66 har forsøkt å reformere demokratiet med blant annet forslag om direkte valgt statsminister, innføring av folkeavstemninger og et valgsystem med flere distrikter, men har hatt liten suksess. Partiet har imidlertid klart å overleve i systemet, og har sittet i flere regjeringer, men har måttet skifte retning for å oppnå dette. Mens det tidligere var et reformparti, klassifiseres det nå som et progressivt liberalt parti (Andeweg og Irwin 2009:63). FPÖ er som nevnt, også et parti som har vært kritisk til det konsosierte systemet. Skytset har her blitt rettet mot *Proporz* og det korporative systemet.

Selv om D66 jobbet for demokratiske endringer i Nederland, fikk de lite gjennomslag for sine forslag og partiet måtte endre strategi for å overleve. FPÖ fikk en ny vår etter at Haider tok over. Som en følge av dette beveget partiet seg vekk fra en liberal plattform. Partiets oppslutning økte sterkt fram til valget i 1999 som endte med regjeringsdeltakelse. Selv om mye av suksessen har blitt knyttet til partiets innvandringskritiske standpunkt, har partiets protester mot flere av de konsosierte ordningene også vært viktige, hvis ikke avgjørende for oppslutningen (Crepaz 2002:167). I tillegg har FPÖ også til en viss grad hatt suksess med å endre de konsosierte ordningene. Som nevnt førte framveksten til partiet til en viss reformering av systemet på nittitallet; en reformering som økte i omfang etter FPÖs deltakelse i regjering fra år 2000.

Dette illustrerer forskjellen mellom Nederland og Østerrike i hvordan gyldigheten av H2a kan forklares. I begge land ble den politiske kulturen mer homogen over tid, selv om dette skjedde noe tidligere i Nederland. Flere av de subkulturelle organisasjonene slo seg sammen og organisasjonssamfunnet var ikke lenger segmentert. Dette reduserte automatisk den subkulturelle autonomien og førte til at proporsjonalitetsprinsippet ikke lenger var knyttet til

---

<sup>39</sup> Som nevnt eksisterte FPÖ lenge før og var et subkulturelt parti, men partiet endret seg sterkt i 1986. Det er derfor ikke like relevant å se på FPÖ som et av de gamle subkulturelle partiene.

subkulturene, selv om prinsippet i seg selv overlevde. Fram til 2002 bidro derfor de nye partiene i liten grad til å svekke proporsjonaliteten, den subkulturelle autonomien og det gjensidige vetoet. Også i Østerrike så man en viss avsegmentering av organisasjonssamfunnet, men samtidig var det her én viktig forskjell. De konsosierte ordningene var fortsatt knyttet til subkulturell tilhørighet gjennom partiene. Avsegmenteringen av samfunnet endret derfor i liten grad proporsjonaliteten, den subkulturelle autonomien og det gjensidige vetoet. Dette endret seg imidlertid noe etter at FPÖ styrket seg utover på nittitallet. I Østerrike kan dermed endringene i disse tre kjennetegnene, knyttes til endringene i den politiske kulturen gjennom press fra FPÖ. Effekten var derfor i stor grad indirekte.

Som nevnt kan endringene i proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto i Nederland, i stor grad knyttes direkte til endringene i den politiske kulturen. En slik indirekte effekt som ble funnet i Østerrike, kan imidlertid også finnes i Nederland. Denne er også knyttet til framveksten av nye partier. Forskjellen er at disse partiene i større grad enn FPÖ, har hentet sin oppslutning på grunn av sine innvandringskritiske standpunkt.

Det første innvandringskritiske partiet som gjorde det godt ved valg var LPF i 2002. Partiet ble dominert av lederen Pim Fortuyn som sterkt kritiserte Kok-regjeringene som regjerte mellom 1994 og 2002. Problemene knyttet til innvandring var hovedfokuset til partiet, det var også på disse spørsmålene at partiet skilte seg kraftig fra de andre (Van Holsteyn m.fl 2003:79-80). I Nederland kan kritikken av innvandringspolitikken sees på som en kritikk av eliteatferden fordi innvandrere benyttet seg av fordelene av det som var igjen av elitesamarbeidet mot slutten av åttitallet. De dannet blant annet egne private skoler og egne kringkastingsorganisasjoner. Dette ble tillatt av regjeringen, som benyttet seg av konfliktløsningstradisjonen fra den konsosierte perioden som en måte å integrere innvandrere på (Koopmans m.fl 2005:71). Dette førte til at innvandringspolitikken i Nederland ble liberal (Spiecker og Steutel 2001) og multikulturalisme stod sterkere i Nederland, enn i flere andre europeiske land (Koopmans m.fl 2005:71-73). Dette endret seg imidlertid etter valget i 2002. LPF ble tatt med i regjeringen og selv om regjeringsperioden ble kort, fikk de utrettet noe. Noe multikulturell politikk ble reversert, for eksempel ble det kuttet i minoritetsspråklig opplæring (Koopmans m.fl 2005:71). Dette bidrar til en viss svekkelse av autonomien til de muslimske organisasjonene. På den andre siden er det vanskelig å snakke om noen muslimsk subkultur, selv om de har tatt i bruk visse konsosierte praksiser. De muslimske

organisasjonene er i for liten grad knyttet til hverandre (Andeweg og Irwin 2009:47). Det gir derfor ikke mening å snakke om disse tiltakene som en svekkelse av den subkulturelle autonomien. Selv om etableringen av de muslimske organisasjonene kan knyttes til restene av de konsosierte ordningene, virker det heller ikke som om disse konsosierte ordningene er satt ytterligere under press etter 2002. De private religiøse skolene er fortsatt fullfinansiert av staten, og systemet med kringkastingsorganisasjoner består fortsatt (NPO). De endringene som eventuelt har kommet som en følge av framveksten av innvandringskritiske partier har derfor ikke berørt spesielt mange.

De innvandringskritiske partiene i Nederland har derfor påvirket proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto, i mye mindre grad enn FPÖ i Østerrike. De nye partiene i Nederland har som nevnt, derimot påvirket storkoalisjonene. Flere partier gjør det vanskeligere å danne storkoalisjoner fordi flere interesser må forenes. Når vi i tillegg vet at de innvandringskritiske partienes interesser i mindre grad kan forenes med de etablerte partiene, spesielt de på venstresiden, vil det bli færre mulige koalisjonsalternativer. Et godt eksempel på dette er dannelsen av Rutte-regjeringen i Nederland. Framveksten av nye partier har imidlertid også påvirket storkoalisjonene i Østerrike. Mens ÖVP-SPÖ-regjeringene hadde over 85 prosent av parlamentsrepresentantene bak seg under den konsosierte perioden, har Faymann-regjeringen kun 59 prosent av representantene bak seg nå.

### **Partienes rolle innenfor subkulturene**

Hva kan så være årsaken til disse forskjellene i kausalmekanismene i Nederland og Østerrike? En mulig årsak er at partiene hadde forskjellige roller i innenfor subkulturene i de to landene. I Nederland var partiene relativt svake organisasjoner. Det var kun innenfor den sosialistiske subkulturen at partiet var den viktigste organisasjonen. Den katolske subkulturen ble mer eller mindre kontrollert av den katolske kirken, mens de(n) protestantiske subkulturen(e) var i en mellomposisjon. To store og flere små partier, samt to store og mange små kirkesamfunn, gjorde at subkulturen(e) ikke hadde én sentral aktør. Den liberalistiske subkulturen kunne knapt regnes som en subkultur, og alle organisasjonene som ble knyttet opp mot denne, så på seg selv om uavhengige (Andeweg 1999:121-123). Partiene var sterke i den parlamentariske arenaen samt i regjeringsarenaen, men svake i den korporative arenaen og sivilsamfunnet generelt. Velferden i Nederland var knyttet til medlemstallene i de subkulturelle velferdsorganisasjonene. I tillegg skaffet disse organisasjonene seg en subkulturell autonomi,



som gjorde at de også hadde stor innflytelse på politikken som ble ført innenfor organisasjonenes egne sektorer (Andeweg 1999:124). Derfor var medlemskap i disse organisasjonene viktigere enn medlemskap i partiene. Det var derfor heller ikke avgjørende for folk å fortsette medlemskapet i partiene etter at den subkulturelle tilhørigheten forsvant. Selv om dette i utgangspunktet svekket partiene, kom partiene også sterkere ut av dette fordi de ble frigjort fra de subkulturelle forpliktelsene. Partiene ble i stedet uavhengige politiske aktører (Andeweg 1999:133).

I Østerrike var partienes rolle ganske annerledes. De to største partiene (ÖVP og SPÖ) var svært sterke og hadde kontroll over de politiske institusjonene, sivilsamfunnet og det korporative systemet (Müller 1994:51-52, Luther 1999a:66-68). Partiene hadde kontroll over utdelingen av goder, og de som kunne vise lojalitet til et *Lager* enten gjennom medlemskap i partiet, eller i en av de tilknyttede organisasjonene, fikk fordeler. Medlemskap i den katolskkonservative subkulturen inkluderte blant annet subsidier til bønder, mens medlemskap i den sosialistiske subkulturen gav en person jobbsikkerhet og fordelaktige pensjonsordninger. I tillegg kunne lojalitet gi fordeler i allokeringen av boliger, jobber, forfremmelser og individuelle handelslisenser (Luther 1999a:54). Partitilknytning ble derfor viktigere i Østerrike, enn i Nederland. Dette førte til at andelen av befolkningen som var partimedlemmer, var høyere i Østerrike enn i noe annet vesteuropeisk land (Müller 1994:51-52).

Forskjellene i partienes rolle i de to landene kan eksemplifiseres gjennom ansettelsesprosessene i byråkratiet. I Nederland har partiene tradisjonelt hatt liten kontroll over ansettelsesprosessene, og proporsjonaliteten i byråkratiet har vært knyttet til størrelsene på subkulturene, og ikke partiene. Byråkratiet i Nederland var derfor i liten grad politisert. I Østerrike var det tvert om. Partiene hadde nærmest full kontroll over ansettelsesprosessen. Dette var en sentral del av *Proporz*-systemet etter andre verdenskrig. På dette tidspunktet var *Proporz* nødvendig for å sikre at den sosialistiske subkulturen var representert i byråkratiet, som før krigen var dominert av den katolskkonservative subkulturen. Ikke bare ble byråkratiet styrt av *Proporz*, men også av subkulturell autonomi. Partiene hadde kontroll over "sine" departementer hvor de ansatte ble rekruttert gjennom tilhørighet til partiet, og dermed også tilhørighet til subkulturen.

På grunn av partienes kontroll over godene som ble fordelt i samfunnet og allokeringen av disse på bakgrunn av partiloyalitet, har Østerrike en sterk form for *patronage*. I Nederland er

denne langt fra like sterk (Müller 2006:189), noe som ikke er overraskende med tanke på at partiene var svakere stilt. Selv om *patronage* var viktig i Østerrike i etterkrigstiden, har systemet også hatt en del uheldige konsekvenser. Urettferdig fordeling av godene kan føre til store protester selv blant de som er lojale mot et av partiene. De som står utenfor systemet vil ha en enda større grunn til å protestere (Müller 2006). I Østerrike har som nevnt, partimedlemskapet gått ned siden åttitallet. Dette fører til at flere og flere står utenfor systemet. Da SPÖ og ÖVP dannet regjering i 1987 fortsatte de med *patronage* gjennom å opprettholde *proporz* og korporatisme, fordi interessene deres var så sterkt knyttet til disse systemene (Chan 2008:77-101). Mens de nederlandske partienes tilknytning til subkulturene forsvant når den politiske kulturen ble mer homogen, fortsatte SPÖ og ÖVP å oppføre seg som subkulturelle organisasjoner. Fordi partiene i Østerrike var sterke, var subkulturene i mye større grad knyttet til partiene. Derfor ble det enklere for partiene å holde på den subkulturelle tilhørigheten (Luther og Deschouwer 1999b:250). *Patronage* gjorde at partiledelsen så på det som en fordel å fortsette elitesamarbeidet. Dette førte til sterke protester mot systemet. Velgerne, spesielt de som stod på sidelinjen, begynte å støtte partier som utfordret systemet. Dette var en av hovedårsakene til at FPÖ gjorde det bra fra slutten av åttitallet. Graden av *patronage* kan forklare hvorfor et populistisk parti som FPÖ ble så stort i Østerrike. Blant de vesteuropeiske landene, står de populistiske partiene sterkest i de landene hvor *patronage* har stått sterkt (Kitschelt 2000:163, 171). På den andre siden har den tradisjonelt svake stillingen til partiene i Nederland, gjort at tilliten til partiene ikke ble svekket like mye som i andre land (Andeweg 1999:133).

### **Andre forklaringer**

Luther og Deschouwer (1999b) peker på et par andre mulige forklaringer på forskjellene i kausalmekanismene mellom den politiske kulturen og eliteatferden i Nederland og Østerrike. *Patronage*-systemet ble sett på som en årsak til at eliteatferden holdt lenger i Østerrike enn i Nederland. Luther og Deschouwer peker på det faktum at den protestantiske kulturen har blitt sett på som en årsak til at *patronage* i liten grad praktiseres i Nederland, fordi denne motvirket *patronage* og klientilisme i landet. I land som utelukkende er katolske, slik som Østerrike har man funnet at *patronage* er mer vanlig (Luther og Deschouwer 1999b:261). Ut fra dette kan det virke som om strukturene i større grad lå til rette for et *patronage*-system i Østerrike enn i Nederland.

At Østerrike ikke ble EU-medlem før i 1995 kan også ha gjort at elitesamarbeidet holdt ut lenger her. Nederland har på den andre siden vært EU-medlem siden starten. EU-direktivene kan i visse tilfeller begrense elitesamarbeidet. For eksempel måtte man i Nederland, på et tidlig tidspunkt, åpne for å la selskaper i andre EU-land legge inn tilbud på statlige kontrakter. Dette brøt med kontraktene mellom staten og interessegruppene i Nederland, som delte opp det interne markedet mellom ulike nasjonale aktører (Luther og Deschouwer 1999:261). Dette svekket det korporative systemet i landet. De sosiale partnerne i Østerrike ble også svekket som en følge av at landet meldte seg inn i EU. Medlemskapet har for eksempel medført at regjeringene har mistet mye av kontrollen over fordelingen av subsidier (Crepaz 2002:170).

## 6.5 Hva slags demokrati?

Hvis Nederland eller Østerrike ikke lenger er konsosierte demokratier, hva slags demokratier er de da? Dette spørsmålet ble stilt i kapittel 2. Fordi det ikke finnes noen fast måte å måle hva slags demokratier det er, vil det være vanskelig å komme fram til et fasitsvar på dette spørsmålet. Jeg vil allikevel forsøke å svare på dette med utgangspunkt i funnene som ble presentert i de to foregående kapitlene. I begge land har det blitt observert en homogenisering av den politiske kulturen. Vi kan derfor med en gang utelukke muligheten for at landene har blitt sentrifugale demokratier. Det er imidlertid større ulikheter knyttet til endringene i eliteatferden, jeg vil derfor diskutere hvert land for seg.

I Nederland ble de konsosierte kjennetegnene svekket relativt raskt etter endringen i den politiske kulturen. Landet gikk derfor i retning av et sentripetalt demokrati. På nittitallet kom konsosierte praksiser tilbake, noe som var spesielt tydelig på regjeringsarenaen (Andeweg 1999:131). PvdA og VVD ønsket å samarbeide igjen og en ny storallians ble dannet. Dette tydet på at landet gikk i retning av et depolitisert demokrati igjen. På den andre siden var konkurransen tydelig på den parlamentariske arenaen (Andeweg 1999:131). Dette kan eksemplifiseres ved at regjeringspartiene fikk igjennom flere lover som CDA var motstandere av. Fordi de kristne alltid hadde vært representert i regjering mellom 1917 og 1994, hadde dette vært umulig å gjøre før (Pelikaan m.fl. 2003:35). Som en følge av disse endringene ble det gjensidige vetoet svekket. Etter 2002 har atferden blitt mer konkurrerende igjen, også på regjeringsarenaen. Framveksten av innvandringskritiske partier har gjort det vanskeligere å danne storallianser. På bakgrunn av analysen i denne oppgaven, tyder mye på at Nederland i dag kan klassifiseres som et sentripetalt demokrati.

I Østerrike var utviklingen noe annerledes enn i Nederland. Allerede i 1966 så man antydninger til at eliteatferden ble mer konkurrerende. Allikevel skulle det vise seg at de konsosierte praksisene ikke forsvant med ettpartiregjeringene. Proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto overlevde. I tillegg kom storkoalisjonene tilbake i 1987. Fordi den politiske kulturen ikke begynte å endre seg stort før rundt 1980, forble landet et konsosiert demokrati fram til da. I perioden som fulgte, fortsatte man imidlertid med konsosierte praksiser. Fram til slutten av nittitallet var landet derfor et depolitisert demokrati. På slutten av nittitallet la derimot FPÖ og velgerne deres press på de konsosierte praksisene. Dette førte til at elitesamarbeidet ble svekket, noe som ble tydeliggjort med ÖVP-FPÖ-regjeringen i 2000. I dag likner derfor Østerrike mer på et sentripetalt demokrati.

Selv om Nederland og Østerrike i dag kan sies å være sentripetale demokratier, har noen av de konsosierte praksisene overlevd. Man kan spesielt peke på de proporsjonale valgordningene og det korporative systemet. Disse praksisene trenger derimot ikke å være knyttet til det konsosierte demokratiet, de finnes også i land med en homogen politisk kultur. Tilstedeværelsen av korporative ordninger kan for eksempel forklares med at begge landene er små stater. Ordningene fantes for eksempel også i Skandinavia. Lijphart (1968b:31) definerte i 1968 de skandinaviske landene (Norge, Sverige og Danmark) som sentripetale demokratier. Tilstedeværelsen av et proporsjonalt valgsystem og korporatisme trenger derfor ikke å være et hinder for at et land skal kunne bli karakterisert som et sentripetalt demokrati.

Hvis vi legger Lijpharts (1977:25) påstand om at storkoalisjoner er det viktigste kjennetegnet ved elitesamarbeidet, kan en sammenlikning av dette kjennetegnet mellom de skandinaviske landene og Nederland og Østerrike, være fruktbar. I Skandinavia har det i liten grad blitt dannet storkoalisjoner. Selv om man i Nederland har hatt gode tradisjoner for å gjøre dette, kan ingen av regjeringene etter 2002 defineres som dette. Den siste regjeringen (Rutte) er også en mindretallsregjering, en regjeringstype som har vært vanlig i Skandinavia. På mange måter har derfor Nederland beveget seg mot de skandinaviske landene etter 1967. Så fremt de skandinaviske landene ikke har fått en mer heterogen politisk kultur eller økt elitesamarbeid, styrker denne sammenlikningen påstanden om at Nederland nå er et sentripetalt demokrati. Østerrike ligner ikke på de skandinaviske landene i like stor grad. Det at SPÖ og ÖVP samarbeider i regjering i dag, tyder på at tiden med storkoalisjoner ikke er over. Gusenbauer-regjeringen (2007-2008) hadde for eksempel en parlamentarisk støtte på 73 prosent. Allikevel er den nåværende regjeringen (Faymann) sterkt svekket, som en følge av at nye partier har

kommet til. Den kan derfor ikke lenger kalles en storcoalisjon. Derfor kan det se ut som om Østerrike i dag er et sentripetalt demokrati.

## 6.6 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg sett på utviklingen av demokratiet i Nederland og Østerrike med utgangspunkt i Lijpharts demokratitypologi. Lignende undersøkelser har blitt gjort, men få av disse har strukturert analysen ut fra typologien til Lijphart. Der hvor det til en viss grad har blitt gjort (e.g. Koole og Daalder 2002) har man ikke gått i dybden. Et av formålene med denne oppgaven var empirioppyrdding. Denne opppyrddingen ble presentert i kapittel 4 og 5.

Oppgavens neste formål var hypotesetesting. Ved å analysere både den politiske kulturen og eliteatferden, har det vært mulig å se i hvilken grad den politiske kulturen påvirker eliteatferden. Hypotese 1 ble bekreftet både i Nederland og Østerrike. Den politiske kulturen har over tid blitt mer homogen. Hypotese 2a har også god forklaringskraft i begge land. Eliteatferden har forandret seg, men det tok litt lenger tid i Østerrike enn i Nederland. Derfor kan man hevde at hypotese 2b stemte i Østerrike fram til slutten av nittitallet. På denne måten har jeg kunnet avdekke forskjeller i kausalsammenhengene i begge landene. Jeg har i oppgaven pekt på kausaleffektene karakter. Det har her blitt satt fokus på forskjellen mellom direkte og indirekte effekter. I Nederland kan endringene i proporsjonalitet, subkulturell autonomi og gjensidig veto i stor grad knyttes direkte til endringene i den politiske kulturen. Som en følge av avsegmenteringen av samfunnet, ble gyldighetsområdet til disse konsosierte praksisene mindre. Disse direkte endringene var mer eller mindre fraværende i Østerrike. Her har endringene i større grad vært indirekte, noe som også førte til at det tok lenger tid før endringene skjedde.

Denne forskjellen mellom landene har blitt analysert gjennom en sammenlikning. Det har her blitt funnet at konteksten har spilt en avgjørende rolle. Partienes styrke innenfor subkulturen har blitt sett på som en forklaring på hvorfor det i Østerrike tok lenger tid før elitesamarbeidet ble avvirket. I Østerrike ble de to største subkulturene mer eller mindre bygget rundt partiene. Dette førte til et *patronage*-system som etter hvert ble sett på som urettferdig. På grunn av dette ble det lagt press på de konsosierte ordningene, først og fremst gjennom partiet FPÖ.

I tillegg har det blitt pekt på et par andre mulige årsaker til forskjellen mellom Nederland og Østerrike. *Patronage*-systemet var en viktig årsak til at partiene i Østerrike holdt seg sterke.

Slike systemer kan se ut til å være mer vanlig i katolske land. Selv om det også fantes katolikker i Nederland, sørget den protestantiske subkulturen for at det ikke ble dannet et *patronage*-system. At Østerrike kom sent med i EU er også en mulig forklaring på hvorfor elitesamarbeidet holdt lenger. I Østerrike ble det ikke lagt press på de konsosierte ordningene utenfra. Disse funnene bidrar til en økt forståelse av kausalmekanismene mellom politisk kultur og eliteatferd. Dette kan knyttes til oppgavens siste formål; disse funnene kan bidra til en utvikling av den konsosierte teorien. I konsosierte demokratier hvor partiene er sterke innenfor subkulturene og opprettholder denne styrken gjennom et *patronage*-system, kan vi i større grad vente at endringene i eliteatferden tar tid. Disse endringene vil sannsynligvis i stor grad være indirekte, og komme som en følge av press fra partier og velgere som står utenfor systemet. I konsosierte demokratier hvor partiene er svake kan vi derimot vente at en stor del av endringene i eliteatferden, kan knyttes direkte til endringene i den politiske kulturen.

Tilsutt i oppgaven ble det diskutert hvilken type demokrati Nederland og Østerrike har nå. Utgangspunktet for oppgaven var Lijpharts demokratitypologi og landene ble følgelig plassert innenfor denne typologien. Ved hjelp av funnene i oppgaven har jeg vist at både Nederland og Østerrike har gått i retning det sentripetale demokratiet. Derfor har jeg også plassert både dagens Nederland og dagens Østerrike i denne kategorien. Fordi det ikke finnes noen definerte mål på dette, må imidlertid denne plasseringen kun sees på som tentativ.

## 7 Litteraturliste

Aarts, Kees og Jaques Thomassen (2008). "Dutch Voters and the Changing Party Space 1989-2006", *Acta Politica* 43: 203-234.

Adcock, Robert og David Collier (2001). "Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research", *American Political Science Review* 95: 529-546.

Almond, Gabriel A. (1956). "Comparative Political Systems", *Journal of Politics* 18: 391-409.

Almond, Gabriel A. og G. Bingham Powell Jr. (1966). *Comparative Politics: a developmental approach*. Boston, MA: Little, Brown and Company.

Andeweg, Rudy B. (1999). "Parties, pillars and the politics of accommodation: weak or weakening linkages? The Case of Dutch Consociationalism", i Kurt Richard Luther og Kris Deschouwer (red.): *Party Elites in Divided Societies. Political Parties in consociational government*. London: Routledge.

Andeweg, Rudy B. (2000). "From Dutch Disease to Dutch Model? Consensus Government in Practice", *Parliamentary Affairs* 53: 697-709

Andeweg, Rudy B. (2008). "Coalition Politics in the Netherlands: From Accommodation to Politicization", *Acta Politica* 43: 254-277.

Andeweg, Rudy B. og Galen A. Irwin (2009). *Governance and Politics of the Netherlands*. Houndmills : Palgrave MacMillan.

Apter, David E. (1961). *The Political Kingdom in Uganda: A Study in Bureaucratic Nationalism*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Autnes (2009). "Austrian Post Election Study 2009", *Austrian National Election Study*

Bardoel, Jo og Ben van Reenen (2011). "History", *Nederlandse Publieke Omroep* <<http://en.publiekeomroep.nl/page/organisatie/historie>> [Lesedato 18.05.2011]

Bauernbund. "Unsere Organisation". <<http://www.bauernbund.at/14934/>> [Lesedato 18.05.2001]

CBS. "School size by type of education and ideological basis" *Central Bureau voor de Statistiek*.

<<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLEN&PA=03753ENG&D1=0&D2=a&D3=a&D4=0&D5=a&HD=110426-0936&LA=EN&HDR=T,G3,G1&STB=G4,G2>>

[Lesedato 18.05.2011]

Chan, Oliver (2008). *Consociationalism, Party Organization and Adaptation: The Austrian Party System and the Challenge of Post-Industrialism*. Master thesis. Wellington: School of Political Science, Victoria University of Wellington.

Crepaz, Markus M. L. (2002). "Domestic and External Constraints on Austrian Corporatism: Challenges and Opportunities", *Acta Politica* 37: 157-174.

DerStandard (2008). "Wieviele Mitglieder haben die österreichischen Parteien jeweils?", *derStandard*, 31 oktober. <<http://derstandard.at/1224776617579/Wieviele-Mitglieder-haben-die-oesterreichischen-Parteien-jeweils>> [Lesedato 18.05.2011]

Deschouwer, Kris (1999). "From Consociation to Federation: how the Belgian Parties Won", i Kurt Richard Luther og Kris Deschouwer (red.): *Party Elites in Divided Societies. Political Parties in Consociational Democracy*. London: Routledge.

DPES (2009). "Dutch Parliamentary Election Studies Cumulative Data-set 1971-2006", *Dutch Parliamentary Election Studies*.

Federal Chancellery of Austria. "Austrian Chancellors and Cabinets since 1945"

<<http://bka.gv.at/site/5957/default.aspx>> [Lesedato 18.05.2011]

Gehmacher, Ernst, Franz Birk og Günther Ogris (1989). "1986 – The Year of Election Surprises. From the Perspective of the Electoral Behavior Theory", i Anton Pelinka og Fritz Plasser (red.): *The Austrian Party System*. Boulder, CO: Westview Press.

George, Alexander L. og Andrew Bennett (2005). *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge MA, MIT Press.

Gerlich, Peter (1992). "A Farewell to Corporatism", *West European Politics* 15: 132-146.



Government of the Netherlands (2010). "Rutte Government Sworn In", 14. oktober.  
<[http://www.government.nl/News/Press\\_releases\\_and\\_news\\_items/2010/september/Rutte\\_government\\_sworn\\_in](http://www.government.nl/News/Press_releases_and_news_items/2010/september/Rutte_government_sworn_in)> [Lesedato 18.05.2011]

ISSP (1985). "Østerrike-filen", i *Role of Government I*. Data fått fra NSD

ISSP (1995). "Østerrike-filen", i *National Identity I*. Data fått fra NSD

ISSP (2000). "Østerrike-filen", i *Environment II*. Data fått fra NSD

ISSP (2007). "Østerrike-filen", i *Leisure Time and Sports*. Data fått fra NSD

Heidar, Knut og Einar Berntzen (1998). *Vesteuropeisk politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

Karsten, Sjoerd (1999). "Neoliberal Education Reform in The Netherlands", *Comparative Education* 35: 303-317.

Katzenstein, Peter J. (1985). *Small states in world markets: industrial policy in Europe*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press.

Kirchheimer, Otto (1966). "The Transformation of the Western European Party Systems", i Joseph LaPalombara og Myron Weiner (red.): *Political Parties and Political Development*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kitchelt, Herbert (2000). "Citizens, politicians, and party cartellization: Political representation and state failure in post-industrial democracies", *European Journal of Political Research* 37: 149-179.

King, Gary, Robert Keohane og Sidney Verba (1994). *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Knutsen, Oddbjørn (1985). *Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi. Den norske politiske kulturen i et komparativt perspektiv*. Doktoravhandling. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Koole, Ruud og Hans Daalder (2002). "The Consociational Democracy Model and the Netherlands: Ambivalent Allies?", *Acta Politica* 37: 23-43.

- Koopmans, Ruud, Paul Statham, Marco Giugni, og Florence Passy (2005). *Contested citizenship: immigration and cultural diversity in Europe*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Lane, Jan-Erik og Svante Ersson (1999). *Politics and Society in Western Europe*. London: Sage Publications.
- Liegl, Barbara og Wolfgang C. Müller (1999). "Senior Officials in Austria", i Edward C. Pape og Vincent Wright (red.): *Bureaucratic Élites in Western European States*. Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend (1968a). *The Politics of Accommodation. Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Lijphart, Arend (1968b). "Typologies of Democratic Systems", *Comparative Political Studies* 1: 3-44.
- Lijphart, Arend (1969). "Consociational Democracy", *World Politics* 21: 207-225.
- Lijphart, Arend (1977). *Democracy in Plural Societies*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lijphart, Arend (1984). *Democracies. Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lijphart, Arend (1989a). "Democratic Political Systems. Types, Cases, Causes, and Consequences", *Journal of Theoretical Politics* 1: 33-48.
- Lijphart, Arend (1989b). "From the Politics of Accommodation to Adversarial Politics in the Netherlands: A Reassessment", *West European Politics* 12: 139-153.
- Lijphart, Arend (1999). *Patterns of Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lijphart, Arend og Markus M. L. Crepaz (1991). "Corporatism and Consensus Democracy in Eighteen Countries: Conceptual and Empirical Linkages", *British Journal of Political Science* 21: 235-246

Lorwin, Val R. (1971). "Segmented Pluralism: Ideological Cleavages and Political Cohesion in the Smaller European Democracies", *Comparative Politics* 3: 141-175.

Luther, Kurt Richard (1999a). "Must what goes up always come down? Of pillars and arches in Austria's political architecture", i Kurt Richard Luther og Kris Deschouwer (red.): *Party Elites in Divided Societies. Political Parties in Consociational Democracy*. London: Routledge.

Luther, Kurt Richard (1999b). "Austria: From Moderate to Polarized Pluralism", i David Broughton og Mark Donovan (red.): *Changing Party Systems in Western Europe*. London: Pinter.

Luther, Kurt Richard (1999c). "A Framework for the Comparative Analysis of Political Parties and Party Systems in Consociational Democracy", i Kurt Richard Luther og Kris Deschouwer (red.): *Party Elites in Divided Societies. Political Parties in Consociational Democracy*. London: Routledge.

Luther, Kurt Richard (2009). "The Revival of the Radical Right: The Austrian Parliamentary Election of 2008", *West European Politics* 32: 1049-1061.

Luther, Kurt Richard og Kris Deschouwer (red.) (1999a). *Party Elites in Divided Societies. Political Parties in Consociational Democracy*. London: Routledge.

Luther, Kurt Richard og Kris Deschouwer (1999b). " 'Prudent Leadership' to Successful Adaptation? Pillar Parties and Consociational Democracy Thirty Years on", i Kurt Richard

Müller, Wolfgang C. (1992a). "Austria (1945-1990)", i Richard S. Katz og Peter Mair (red.): *Party Organizations. A Data Handbook*. London: Sage Publications.

Müller, Wolfgang C. (1992b). "Governmental Institutions: Do They Matter?", *West European Politics* 15: 99-131.

Müller, Wolfgang C. (1993). "Executive-Legislative Relations in Austria: 1945-1992", *Legislative Studies Quarterly* 18: 467-494.

Müller, Wolfgang C. (1994). "The Development of Austrian Party Organizations in the Post-war period", i Richard S. Katz og Peter Mair (red.): *How Parties Organize*. London: Sage Publications.

Müller, Wolfgang C. (1996). "Political Institutions", i Volkmar Lauber (red.): *Contemporary Austrian Politics*. Boulder, CO: Westview Press.

Müller, Wolfgang C. (2006). "Party Patronage and Party Colonization of the State", i Richard S. Katz og William Crotty (red.): *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publications.

Müller, Wolfgang C. (2007). "The Changing Role of the Austrian Civil Service: The Impact of Politicisation, Public Sector Reform, Europeanization", i Edward C. Page og Vincent Wright (red.): *From the Active and Enabling State. The Changing Role of Top Officials in European Nations*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

Müller, Wolfgang C. og Thomas M. Meyer (2010). "Mutual Veto? How Coalitions Work", i Thomas König, George Tsebelis og Marc Debus (red.): *Reform Processes and Policy Change: Veto Players and Decision-Making in Modern Democracies*. New York, NY: Springer Science+Business Media, LLC.

Leitner, Karin (2011) "KURIER-Umfrage: Strache zieht mit Faymann gleich", i *Kurier*, 10. mars. <<http://kurier.at/nachrichten/2080439.php>> [Lesedato 18.05.2011]

Norris, Pippa (2008). *Driving Democracy. Do Power-Sharing Institutions Work?* Cambridge, MA: Cambridge University Press.

NPO. "Broadcasters". *Nederlandse Publieke Omroep*.  
<<http://en.publiekeomroep.nl/page/organisatie/omroepen>> [Lesedato 18.05.2011]

NSD. "Netherlands", i *European Election Database*.  
<[http://www.nsd.uib.no/european\\_election\\_database/country/netherlands/](http://www.nsd.uib.no/european_election_database/country/netherlands/)> [Lesedato 18.05.2011]

Pennings, Paul (1999). "The utility of party and institutional indicators of change in consociational democracies", i Kurt Richard Luther og Kris Deschouwer (red.): *Party Elites in Divided Societies. Political Parties in Consociational Democracy*. London: Routledge.

- Pellikaan, Huib, Tom van der Meer and Sarah de Lange (2003). "The Road from a Depoliticized to a Centrifugal Democracy", *Acta Politica* 38: 23-49.
- Plasser, Fritz, Peter A. Ulram og Alfred Grausgruber (1992). "The Decline of "Lager Mentality" and the New Model of Electoral Competition in Austria", *West European Politics* 15: 16-44.
- Sartori, Giovanni (1966). "European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism", i Joseph LaPalombara og Myron Weiner (red.): *Political Parties and Political Development*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Sciarini, Pascal og Simon Hug (1999). "The Odd Fellow: Parties and Consociationalism in Switzerland", i Kurt Richard Luther og Kris Deschouwer (red.): *Party Elites in Divided Societies. Political Parties in Consociational Democracy*. London: Routledge.
- Secher, Herber P. (1958). "Coalition Government: The Case of the Second Austrian Republic", *American Political Science Review* 52: 791-808.
- Skog, Ole Jørgen (2004). *Å forklare sosiale fenomener*. Gyldendal: Oslo
- Spiecker, Ben og Jan Steutel (2001). "Multiculturalism, Pillarization and Liberal Civic Education in the Netherlands", *International Journal of Educational Research* 35: 293-304.
- Statistik Austria (2011a). "Employed persons and employment rate since 1995".  
<[http://www.statistik.at/web\\_en/statistics/labour\\_market/employed/029086.html](http://www.statistik.at/web_en/statistics/labour_market/employed/029086.html)> [Lesedato 18.05.2011]
- Statistik Austria (2011b) "Employees by status in employment since 1995".  
<[http://www.statistik.at/web\\_en/statistics/labour\\_market/employed/employees/029089.html](http://www.statistik.at/web_en/statistics/labour_market/employed/employees/029089.html)> [Lesedato 18.05.2011]
- Tarrow, Sidney (2010). "The Strategy of Paired Comparison: Toward a Theory of Practice", *Comparative Political Studies* 43: 230-259.
- Tsebelis, George (2002). *Veto Players. How Political Institutions Work*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Van der Meer, Frits M. og Gerrit S.A. Dijkstra (2000). "The Development and Current Features of the Dutch Civil Service Systems", i Hans A.G.M. Bekke og Frits M. van der Meer (red.): *Civil Service Systems in Western Europe*. Cheltenham: Edward Elgar.

Van Holsteyn, Joop J.M., Galen A. Irwin og Josje M. den Ridder (2003). "In the Eye of the Beholder: The Perception of the List Pim Fortuyn and the Parliamentary Elections of May 2002", *Acta Politica* 38: 69-87.

Van Waarden, Frans (2002). "Dutch Consociationalism and Corporatism: A Case of Institutional Persistence", *Acta Politica* 37: 44-67.

Visser, Jelle og Anton Hemerijk (1997). *'A Dutch Miracle'*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Verba, Sidney (1965a). "Organizational Membership and Democratic Consensus", *Journal of Politics* 27(3): 467-497.

Verba, Sidney (1965b). "Conclusion: Comparative Political Culture", i Lucian W. Pye og Sidney Verba (red.): *Political Culture and Political Development*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Wagner, Markus (2011). "Election Studies in Austria" <E-post til Magnus Strand Hauge, 29.03.2011>

Wikipedia. "Bundesregierung (Österreich)"  
<[http://de.wikipedia.org/wiki/Bundesregierung\\_\(Österreich\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Bundesregierung_(Österreich))> [Lesedato 18.05.2011]

Wirtschaftsbund Österreich. "Der österreichische Wirtschaftsbund", *Wirtschaftsbund Bundesleitung*. <[http://www.wirtschaftsbund.at/Content.Node/bundesleitung/wir-ueber-uns/ueber\\_uns.php](http://www.wirtschaftsbund.at/Content.Node/bundesleitung/wir-ueber-uns/ueber_uns.php)> [Lesedato 18.05.2011]

Wirtschaftskammer Österreich. "The Austrian Federal Economic Chamber"  
<[http://www.wko.at/awo/wkoat\\_english/download/WKSELBST\\_awo\\_EN.pdf](http://www.wko.at/awo/wkoat_english/download/WKSELBST_awo_EN.pdf)> [Lesedato 18.05.2011]

Wirtschaftskammer Österreich (2010). "Wirtschaftskammerwahlen 2010", *Wirtschaftsbund*.  
[http://www.wirtschaftsbund.at/Content.Node/bundesleitung/wkwahl2010/Wahlergebnis\\_WKO2010.pdf](http://www.wirtschaftsbund.at/Content.Node/bundesleitung/wkwahl2010/Wahlergebnis_WKO2010.pdf)